

Univerzita Palackého v Olomouci  
Filozofická fakulta  
Katedra psychologie

**Psychologické aspekty střídavé péče**  
**Psychological Aspects of Shared Custody**



**Magisterská diplomová práce**

|                   |                              |
|-------------------|------------------------------|
| Autor:            | Mgr. Bc. Iveta Lukšíčková    |
| Vedoucí práce:    | Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D. |
| Studijní program: | N7701/Psychologie            |
| Studijní obor:    | Psychologie                  |

Olomouc  
**2018**

## **Poděkování**

Tímto děkuji svému vedoucímu práce, panu Mgr. Miroslavu Charvátovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost, jež mi při zpracování diplomové práce poskytoval.

Dále děkuji všem respondentům za laskavost, s jakou se ochotně účastnili mého výzkumu. Rovněž velice děkuji své rodině za trpělivost a podporu.

## **Prohlášení**

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Psychologické aspekty střídavé péče“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 29.3.2018

Podpis .....

## Obsah

|           |   |
|-----------|---|
| Úvod..... | 5 |
|-----------|---|

### TEORETICKÁ ČÁST

|          |                                                                            |           |
|----------|----------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>1</b> | <b>Rozpad rodiny jako základní vztahové síť.....</b>                       | <b>6</b>  |
| 1.1      | Základní potřeby dítěte.....                                               | 8         |
| 1.2      | Komunikace mezi dětmi a rodiči.....                                        | 9         |
| 1.3      | Adaptace dětí na rozvod rodičů a jejich reakce.....                        | 11        |
| 1.3.1    | Pocity viny.....                                                           | 12        |
| 1.3.2    | Strach, smutek, úzkost, deprese.....                                       | 13        |
| 1.3.3    | Trauma.....                                                                | 14        |
| <b>2</b> | <b>Právní aspekty střídavé péče.....</b>                                   | <b>16</b> |
| 2.1      | Soudní praxe v opatrovnických řízeních.....                                | 16        |
| 2.2      | Psychologické znalecké posudky při svěřením dětí do péče.....              | 19        |
| 2.3      | Role orgánu sociálně- právní ochrany dětí.....                             | 20        |
| 2.4      | Cochemská praxe.....                                                       | 21        |
| <b>3</b> | <b>Střídavá péče jako jedna z forem péče o děti po rozvodu rodičů.....</b> | <b>23</b> |
| 3.1      | Faktory ovlivňující vhodnost střídavé péče.....                            | 24        |
| 3.2      | Zájem a přání dítěte v kontextu střídavé péče.....                         | 26        |
| 3.3      | Rodičovský porozchodový konflikt.....                                      | 29        |
| 3.3.1    | Syndrom zavrženého rodiče.....                                             | 31        |
| 3.4      | Dilemata střídavé péče.....                                                | 32        |
| 3.5      | Možnosti podpory rodinám.....                                              | 33        |

### EMPIRICKÁ ČÁST

|          |                                                           |           |
|----------|-----------------------------------------------------------|-----------|
| <b>4</b> | <b>Výzkumný problém, cíle práce, výzkumné otázky.....</b> | <b>36</b> |
| <b>5</b> | <b>Design výzkumu.....</b>                                | <b>37</b> |
| 5.1      | Výběrový soubor .....                                     | 37        |
| 5.2      | Etické problémy a způsoby jejich řešení.....              | 38        |
| 5.3      | Výzkumné metody a průběh šetření.....                     | 38        |
| 5.4      | Metody analýzy.....                                       | 39        |
| <b>6</b> | <b>Analýza případových studií.....</b>                    | <b>40</b> |
| 6.1      | Případová studie Klára a Miroslav.....                    | 40        |
| 6.2      | Případová studie Markéta a Robert.....                    | 43        |
| 6.3      | Případová studie Liběna a Daniel.....                     | 47        |

|                                                  |                                                  |           |
|--------------------------------------------------|--------------------------------------------------|-----------|
| 6.4                                              | Případová studie Jana a Jiří.....                | 52        |
| 6.5                                              | Shrnutí společných témat případových studií..... | 55        |
| 6.6                                              | K výzkumným otázkám.....                         | 59        |
| 7                                                | <b>Diskuze.....</b>                              | <b>61</b> |
| 8                                                | <b>Závěry.....</b>                               | <b>67</b> |
| <b>Souhrn.....</b>                               |                                                  | <b>69</b> |
| <b>Seznam použitých zdrojů a literatury.....</b> |                                                  | <b>72</b> |
| <b>Přílohy</b>                                   |                                                  |           |

# Úvod

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou střídavé péče, která se v posledních letech stává stále více populární, ale také diskutovanou. Jedná se o formu péče o děti po rozpadu rodiny, a tedy tomuto tématu je rovněž věnována první kapitola, která téma zasazuje do širších souvislostí. Téma střídavé péče jsem si vybrala, jelikož je pro mne jako sociálního pracovníka působícího na oddělení sociálně- právní ochrany dětí velmi aktuální. Považuji ho za přínosné z praktického hlediska, rovněž i pro hlubší vědecké zkoumání. Jelikož se denně setkávám s rodinami, kterých se téma střídavé péče osobně dotýká, je teoretická část práce obohacena o praktické komentáře a zkušenosti, které čerpám ze své profese. Tyto zkušenosti zcela určitě neřadím na shodnou rovinu s odbornými přístupy a vědeckým poznáním, ze kterých teoretický rámec diplomové práce vychází.

Téma, které jsem si pro svoji diplomovou práci vybrala, vnímám jako částečně kontroverzní, jelikož se v některých případech jeho zastánci a odpůrci ostře názorově vyhraňují, některá doporučení mohou být velmi jednostranná, a tím i zaujatá. Touto prací se však nechci připojit ani k jedné straně.

Cílem mé práce je popsat a výzkumně zmapovat fenomén střídavé péče jako jednu z forem péče o děti po rozpadu rodiny v psychologických souvislostech. Pokud v diplomové práci používám pojmy jako rozvod manželů, rozchod rodičů či rozpad rodiny, jedná se o významová synonyma, kdy mám vždy na mysli, že dítě přichází o společné soužití dvou nejbližších lidí. Ústřední rolí této práce je spíše pohled na pozici dítěte v náročné situaci rozpadu rodiny či jeho postavení v rámci střídavé péče, přičemž zaměření na prožívání a potřeby rodičů je v tomto textu upozaděno. Někdy se může zdát toto sousloví již otřepané, ale jde zejména o zájem dítěte. A to i v případě, pokud empirická část této práce oceňuje rodičovskou zkušenost se střídavou péčí.

Přesto, že je téma střídavé péče velmi oblíbené, je stále z mého pohledu nedostatečně vědecky prozkoumáno, minimálně v českých podmínkách. Je třeba také brát na zřetel, že některé výzkumy a přístupy mohou být zavádějící právě vyhraněností názorů. Pokud si zástupci příznivců i odpůrců střídavé péče budou chtít vyhledat výzkumy podporující právě jejich stanovisko, pravděpodobně to nebude těžké. I tato práce na některé upozorňuje. Zároveň se však snaží přinést racionální pohled, zvážit možnosti a alespoň částečně přispět jako např. východisko pro hlubší vědecké záměry.

## TEORETICKÁ ČÁST

### 1 Rozpad rodiny jako základní vztahové sítě

Pokud bychom měli hovořit o rodině v celé její komplexitě, bylo by třeba ji popsat ve všech jejích zákonitostech, funkcích a dimenzích, vypsát rozličně definic. Rodina je tak široký fenomén, že z mého pohledu je ochuzující vypsát jen část z nich. Pokud ponecháme stranou dělení na funkce jako ekonomicko- zabezpečovací nebo biologicko- reprodukční, pro uvedení do problematiky za naším účelem vyzdvihneme Hartlovu psychologickou charakteristiku rodiny, který definuje rodinu jako „*společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí*“ (Hartl & Hartlová, 2004). Nukleární rodinu tvoří rodiče a jejich děti, jde o rodinu v užším slova smyslu, na rozdíl od širší rodiny, kterou tvoří prarodiče, tety a strýcové a jejich děti. Všechny tyto členy děti vnímají jako součást rodiny, a v běžně funkčních vztazích je s nimi pojí citové pouto.

Přirozenou součástí vývoje rodiny je překonávání konfliktů a krizí, které v pozitivním směru rodinu posilují a jsou příležitostí ke změně a růstu. Špaňhelová (2010) popisuje iniciativu doktorky Prekopové, která založila Nadační fond na podporu rodinného života a výchovy dětí, kdy vnímala, že tyto dvě spojitě veličiny se ocitají ve velké krizi. Vizí fondu bylo její zažehnání či překonání. Často se stává, že krize a konflikty prožité v rodině se proměňují do lásky prostřednictvím odvahy, vyvinutí velkého úsilí a chuti na nich pracovat. Čím dál častěji však krize vyústí k rozpadu manželského či partnerského soužití. Příčiny mohou být různého původu, jisté však je, že se citelně podepisují na všech členech rodiny. Dle Holmese a Raheho (1967, in Atkinson, 2003), kteří měřili stres z hlediska životních změn tzv. posuzovací škálou sociálního přizpůsobení, zaujímá rozchod manželů třetí příčku, rozvod je ještě o pozici výše. Tyto dvě životní události překonává pouze smrt partnera.

Z realizovaných šetření, které ve spolupráci se Střediskem empirických výzkumů realizovala HESTIA, Nadace pro rodinu, a to v letech 1993- 1996 na reprezentativním vzorku populace, vyplývá, že tři čtvrtiny dětí na konci povinné školní docházky dospívají v původní rodině s oběma vlastními rodiči, a dále, že okolo 80 % lidí na prahu důchodového věku žije stále ve svém prvním manželství (Šmolka & Mach, 2008). Tato skutečnost se zdá být vcelku pozitivní zprávou v kontextu obecně známého

demografického údaje, že kolem poloviny současných manželství končí rozvodem a dle Bumpasse (1990) 40 % amerických dětí před dosažením dospělosti zažije rozvod rodičů. Nicméně, tato data nemají sama o sobě vypovídající hodnotu o rodinné atmosféře. Krize rodiny není pouhým mýtem, rodina je vystavena řadě zátěží, jejichž vlivy se navzájem sčítají a potencují. A jak dodávají Šmolka a Mach (2008), jako na každou zátěž lze reagovat buď posílením vzájemnosti mezi členy rodiny nebo také jejím oslabením.

Až do konce 80. let minulého století byl rozvod vnímán jako statická událost a výzkumy z tohoto období dokládaly zejména nižší schopnost adaptace dětí z rozvedených rodin oproti dětem z rodin úplných. Novější studie se zaměřují spíše na specifika rozvodu a okolnosti v rodině, které ovlivňují adaptaci dítěte na rozvod (Horská & Lacinová, 2015). Tyto studie zároveň pojímají rozvod jako proces trvající dle Amata (2000) od doby soužití rodičů, až po dobu dlouho po rozvodu.

I v případě rozpadu rodinného soužití mohou dle Goldenbergových (1998, in Sobotková, 2012) rodiny dosáhnout kvalitního přizpůsobení a životní spokojenosti. Autoři rozlišují tři dimenze mající vliv na úspěšnou adaptaci rodiny v nové situaci neúplné rodiny:

1. *Vnitřní zdroje rodiny*, které disponují schopností i přes velké změny udržet si vnitřní integritu a reorganizovat se, kdy nedochází např. ke vzniku koalice osamělé matky a dítěte, zůstávají zřetelné hranice a funkční komunikace.

2. *Environmentální stres*, který přichází z vnějšího prostředí rodiny, přičemž záleží, jak rodina tento stres vnímá a jak používá efektivní mechanismy zvládnání.

3. *Zdroje v širší sociální síti*, tedy jaká je kvalita vnějších zdrojů podpory, které je rodina schopná aktivovat.

Případná pomoc psychologa jako průvodce v rozchodu může zajistit náhled na následující události, snížit vzájemné urážení a tedy i redukci zoufalých činů a zvýšení naděje. Výhoda klidně přečkaného rozchodu spočívá dle Klimeše (2010) především v síle, s jakou dokáže dotyčný čelit obtížím, slouží jako sebepotvrzení a ubezpečení se o vlastní hodnotě. Dodávám, že uvedeným zpracováním vlastních prožitků je sekundárně rodič užitečný i svým dětem a jejich strategií a adaptačních mechanismů při rozvodu rodičů.

Ať už rozvod či rozchod rodičů je, jak výše uvedeno, stresující životní událostí pro všechny členy rodiny, kteří ztrácejí primárně pocit jistoty a bezpečí. Mění se rodinné uspořádání, vztahy s širší rodinou a největší dopad pocítují právě děti, jelikož funkční rodina je jedním ze základních předpokladů zdárného vývoje jedince. Sobotková (2012) uvádí, že i po odchodu jednoho rodiče z rodiny může být zachována rodinná identita a snaha osamělého rodiče pomoci dětem se vyrovnat se situací úspěšná.

## 1.1 Základní potřeby dítěte

Dětské potřeby se mění v souladu se zákonitostmi vývoje. V kojeneckém období má dítě kolem sebe ideálně stálé lidi, které postupně rozšiřuje s takovou jistotou, jakou mu primární pečovatelé poskytují. Potřebuje poznávat nové věci, přesně vědět, co je mu dovoleno, již od útlého věku mají děti rády společnost. I v batolecím věku je třeba citlivě vnímat tempo a potřeby dítěte, dále respektovat jeho individualitu a vychovávat ho. V předškolním věku se dítě učí samostatnosti, typické jsou otázky ze zvědavosti, je třeba podporovat přirozenou fantazii a rozvíjet jedinečné schopnosti hrou. S nástupem dítěte do školy je život ovlivněn očekáváním rodiny i dítěte samotného ve vztahu k jeho školní úspěšnosti. Je třeba podporovat motivaci malého školáka a za snahu jej oceňovat. Velkou potřebou je dobře se začlenit do sociálních skupin vrstevníků, s čímž souvisí učení jasné a pravdivé komunikace. Období dospívání je velkým posunem ve vývoji. Biologický a psychický vývoj není souběžný, mnohé děti na velké změny nejsou připraveny a potřebují tak povzbuzení ze strany rodičů. Je třeba pomoci k rozpoznání identity při jejím hledání, poskytování opory, a to i při vyšší kritičnosti vůči rodiči (Špaňhelová, 2008).

Profesor Matějček (2017), náš přední dětský psycholog, poukazuje na objevy moderní vědy, konkrétně staré pravdy, a to, že dítě potřebuje lásku. Znamená to nikoliv hýčkání a rozmazlování, ale hluboký pocit jistoty v prvním společenství člověka, že patří k někomu, kdo jej neopustí, na koho se může spolehnout a kdo je zkrátka jeho. Tato základní jistota se promítá do všech vztahů k lidem, věcem, k myšlenkám i ideálům. Mateřská láska však má být zároveň důsledná, náročná, mnohdy i přísná, a neměla by být obětavá.

Jak píše Bowlby (2010), dítě má řadu fyziologických potřeb, které musí být uspokojeny, zejména potřebu potravy a tepla. Pokud se dítě začne zajímat o nějakou lidskou postavu a připoutávat se k ní, což bývá zejména matka, jde o důsledek naplnění jeho fyziologických potřeb. Dítě se tak postupně učí, že matka je zdrojem jeho uspokojení.

Tématem uspokojování potřeb dítěte se intenzivně zabýval Matějček (2002), který zformuloval pět základních potřeb dítěte, k jejichž naplňování dochází v prostředí rodiny, která je vůči těmto potřebám dětí vnímavá:

1. *potřeba stimulace*- podnětů, v přirozeném množství a variabilitě
2. *potřeba smysluplného světa*, tj. stálosti věčného a sociálního prostředí
3. *potřeba lásky- citového bezpečí*, kladného a trvalého vztahu k mateřské osobě
4. *potřeba identity*- najít si místo ve společnosti, postupné utváření vlastního JÁ

## 5. *potřeba životní perspektivy- otevřené budoucnosti, společné sdílení rodiny*

Dle psychomotorické terapie Pesso Boyden (Pesso, Boyden- Pesso, & Vrtbovská, 2009), má dítě rovněž pět základních vývojových potřeb, a to *potřebu místa, syčení, podpory, ochrany a hranic (limitů)*. V kontextu nastavení střídavé péče v rámci uspořádání rodiny po rozvodu rodičů, pokud vezmeme v úvahu tradiční cestování dítěte mezi rodiči, může zaznívat otázka, zda právě potřeba místa je u dítěte naplněna. Důležitost této potřeby dokládají zaznívaná doporučení ke střídání rodičů v místě bydliště dítěte a ne potomků. Tyto snahy však nebývají v dlouhodobém hledisku úspěšné, pro rodiče to bývá organizačně i finančně náročné.

V ideálním případě dítě pro zdárnou identifikaci se svou pohlavní rolí a osvojení modelů efektivního chování potřebuje oba rodiče, s čímž se ztotožňují s Championovou (1995, in Sobotková, 2012), která srovnává ideální a reálné rodičovství. Ve skutečnosti to dle autorky funguje tak, že pro dítě není důležitá kvantita, podobně jako v jiných entitách, ale kvalita rodičovství. Úspěch je pak ovlivněn podporou okolí a dostupnou odbornou pomocí.

K tomuto dodávám, že stejně tak lze pohlížet i na rozsah styku dítěte s druhým rodičem, který o dítě primárně nepečuje, potažmo usilování o střídavou péči. V praxi se lze často setkat s názorem, že je přeci „spravedlivé a právem dítěte“ trávit s oběma rodiči stejný čas. Je třeba však trpělivě rodičům vysvětlovat, aby nepočítali hodiny, ale využili kontakt s dítětem efektivně ve prospěch budování vzájemného vztahu.

Jak uvádí Matoušek (2015), rozvod je situací, v níž se potřeby dětí stávají demonstrovaným argumentem ve sporech rodičů, vlastní potřeby dětí však bývají tímto sporem zakryty. Spor pak aktivuje u dětí strategii přežití, kterou rodiče i podpůrná profesionální síť rodiny může zaměňovat za projev skutečných potřeb.

## **1.2 Komunikace mezi dětmi a rodiči**

Není účelem této práce předkládat různé definice komunikace, její formy, vývoj ani prostředky. Nicméně, její role v životě rodiny je nezpochybnitelná. Vzájemná komunikace a umění naslouchat je předpokladem zdravého fungování rodiny, a tedy i neschopnost manželů spolu věcně a otevřeně komunikovat Vágnerová (2000) označuje za jednu z možných příčin rozpadu manželství.

První a základní poznatky o komunikaci získáváme dle Satirové (1994) v rodině, kdy autorka zároveň proklamuje, že pokud se vzájemně o činnosti svého nitra informujeme, lze dosáhnout jednak hlubšího poznání druhého člověka, a zároveň pomocí komunikace zlepšit vzájemné vztahy. Špaňhelová (2010) uvádí, že prožitek vzájemné komunikace je velmi důležitý. Ta má být otevřená i vůči dítěti v situaci, kdy se rodiče nebojí mluvit o nepříjemných věcech, nebo o těch, ze kterých by mohlo mít dítě obavu. Tato obava bude naopak snížena právě v prostředí rodiny, pokud rodič dítěti řekne, jak se věci mají. Díky komunikaci a vysvětlení se snižuje strach nebo obava z neznámého.

Citlivou oblastí komunikace ve směru od rodiče k dítěti se stává situace krize rodiny, kdy rodiče spějí k rozvodu, např. i z důvodu nevěry. Novák (2012b) píše, že v rámci předrozvodového boje se děti mohou dozvídat i věci nevhodné po jejich uši. Děti většinou nedomýšlejí, nebo nechtějí domýšlet souvislosti, netouží po detailech, pakliže jim nejsou dospělými sdělovány. Rodiče by se měli dle autora zcela vyvarovat racionalizací typu „*říkám mu jen pravdu, jak se věci mají*“, a ve vztahu k dětem se nebát již ustáleného konstatování profesora Matějčka: „*Lhát se nemá, ale není nutné říkat celou pravdu*“. V tomto případě informace bývá spojena s citovým vydíráním a snahou získat spojení. Pokud obsahuje navíc i sdělení sexuální povahy, rodič je viníkem pravděpodobné sexuální traumatizace dítěte.

Opakem je situace, kdy rodiče nechtějí dítěti sdělit, že se rozešli, ať už z důvodu předejití traumatizaci nebo se domnívají, že se dítěte rozchod rodičů nijak nedotkne. V případě, kdy je situace mezi rodiči jasná, měli by děti informovat, a to i v případě, kdy se zdá, že děti situace vůbec nezajímá, protože se neptají. Je však nepravděpodobné, že je dětem situace rodičů lhostejná, rodiče spíše obcházením tématu vytváří tabu. Uhoyeva a Hoskovcová (2014) dále uvádějí, že tím, že dítě nemá možnost verbalizovat své pocity, je pro něho obtížné tyto pocity zpracovávat. Potřebovalo by vědět, proč jeden z rodičů nespí doma, o to spíše, pokud bude nuceno se adaptovat na případné přistěhování nového partnera rezidentního rodiče. Vnímání situace dítětem může být dramatické, cítí se ohroženo, pokud jej na její nastání nikdo nepřipraví. Také Teyber (2007) uvažuje, že je pro děti nejlepší, pokud si s nimi rodiče společně sednou a hovoří s nimi. Takovým způsobem si zároveň mohou být sourozenci zdrojem útěchy. U menších dětí se mohou ze strachu z odloučení projevit problémy s adaptací, které lze zmírnit větším vlivem na probíhajících změnách. Dítě mohou rodiče připravit následovně:

- řeknou mu, co má očekávat (co se stane a kdy)
- rozvod mu vysvětlí takovým způsobem, kterému dítě porozumí

- ujistí jej o jeho stálém a trvajícím vztahu s oběma rodiči (Teyber, 2007, 40)

Každé vývojové období je specifické a zasluhuje vnímavý přístup rodičů. Pokud se jedná o adolescenty, z výzkumu realizovaného Veldovou (2007) vyplývá, že téma sexu spolu s tématem partnerských vztahů je mezi dospívajícím a rodičem největším tabu. Lze odhadovat, jak dospívající jedinec, který není otevřený k diskusi s rodiči na citlivá témata ani v bezpečí funkčních vztahů, zpracuje situaci na emoční rovině při zátěžové situaci.

Ve své praxi se někdy setkávám s rodiči, kteří sdělují, že druhý rodič se od vyrozumění dětí distancuje v tom případě, pokud není iniciátorem rozvodu, nebo-li „*řekni si jim to sama, já se rozvádět nechci*“. V jiných případech si rodiče „stěžují“ na sebe navzájem, že druhý rodič děti informoval po svém, aniž by o tom dotyčný věděl. Již takové nastavení rodičů odráží, zda zaujmou vstřícný postoj, či se snaží tvářit se, že se jich situace netýká. Uvedené potvrzuje i Novák (2012a), dle kterého při podobné strategii rodič může taktizovat v rámci rozvodového boje. Autor dále píše, že nositelem špatných zpráv by měl být ten, který je dokáže lépe sdělit, výjimečně může jít kromě rodičů o psychologa či prarodiče. Forma má být věcná, nikoliv šokující, a sdělení by nemělo proběhnout způsobem vyjádření tajemství. Společné informování není indikováno v případě, že lze očekávat následnou hádku nebo jiné vypadnutí z role.

Velice důležité je, aby bylo dítě v první řadě ujistěno, že na lásce rodičů k dítěti se nic nezmění, budou tu pro něho vždy oba dva. Dále také, že nenese na rozpadu manželství rodičů žádnou vinu a nemůže tento stav ani nijak změnit (srov. Novák, 2012a). Dítě, se kterým se z ohleduplnosti nemluví srozumitelně, může nabýt pocitu, že pokud by bylo např. poslušnější nebo kdyby si uklízelo pokojíček, jak po něm rodiče chtěli, a mnohdy se i kvůli tomu hádali, k rozvodu by nedošlo. Může si také vytvářet falešné naděje, že je šance, že se rodiče usmíří. Praxe často potvrzuje, že vroucím přáním většiny dětí po rozchodu rodičů je obnova rodičovského vztahu.

### **1.3 Adaptace dětí na rozvod rodičů a jejich reakce**

Obecné mínění předpokládá, že rozvod má pro děti strašné důsledky, ale Smith (2004) zpochybňuje, že takové důsledky jsou nevyhnutelné. Dobrý výsledek závisí dle něho do značné míry na kvalitě rodičovského vztahu po rozchodu. Pokud se dokáží rodiče

relativně rychle vzpamatovat, odložit stranou vlastní pocity hněvu a uraženosti vyvolané rozchodem, a přiřadí potřebám dětí důležitější místo, významně přispějí k duševní pohodě dětí. Rodiče, kteří si dosud svého partnera váží, dokáží se k němu chovat slušně, či dokonce přátelsky, a sdílejí společný zájem o děti. Takový přístup lze považovat za nejprospěšnější v zájmu dětí v obtížné době. K tomu dodávám, že rodiče nemusí být až tolik motivováni nekriticky kladným vztahem k sobě navzájem, ale postačuje, pokud uznávají vzájemné rodičovské kvality a kompetence druhého rodiče. Studie sledující prosperitu dětí považují dle Pavláta (2012b) porozvodové spory za hlavní indikátor špatné adaptace a přesvědčivě dokládají jejich negativní dopad na zdraví a prosperitu zúčastněných dětí. Johnston (1994) uvádí, že míra účasti dítěte ve sporu o svěření do péče predikuje míru problémů v chování i agresivitu dítěte.

V době rozchodu rodičů se děti projevují rozličnými reakcemi. Ticho jako signál úspěšného překonání je však mylná interpretace, to spíše značí potlačovaný smutek. Levine a Klineová (2012) upozorňují, že pokud děti neprojevují své emoce navenek, pak je často obracejí dovnitř a dávají tak dospělým jemnějším způsobem najevo, že se něco stalo. Již Matějček s Dytrychem (1992) popisovali, že se děti ohledně citově zabarveného tématu rozpadu rodiny přestávají vyptávat, což je pro ně jinak tak příznačné. Jedná se o citově vysoce náročnou situaci, kdy děti neví na co, ani jakým způsobem, se zeptat.

Níže uvádím nejčastější emoce a projevy chování dětí, které jsou typické v situaci rozpadu rodiny.

### *1.3.1 Pocity viny*

Úspěchem je, pokud děti na začátku přijmou skutečnost, že rozvod je problémem dospělých, kteří jsou rozumní a dokáží tyto problémy vyřešit. Smith (2004) hovoří o zoufalství a pocitech viny u mnohých dětí, že nedokázaly rodiče smířit. Pokud se staly děti součástí problému, trápí se, protože nedokáží pomoci najít rodičům řešení. Teyber (2007) píše, že při práci s dětmi rozvádějících se rodičů často slýchá, že se cítí být zodpovědné za rodinnou situaci, např. tím, že se s bratrem prali nebo neposlušali rodiče. Taková interpretace dle autora není ojedinělá a rodiče ji musí přímo očekávat, a stejně tak být připraveni, jak zareagovat. Mylné domněnky dětí ohledně vlastní odpovědnosti za rozvod lze odstranit vysvětlováním a ujišťováním. V opačném případě mohou přetrvávat i řadu let. Teyber dále vysvětluje, že pocity viny u dětí do deseti až dvanácti let souvisí s jejich

sebestředností, kdy si nedokáží z hlediska nezralosti kognitivních procesů vysvětlit jiné příčiny. Jsou přesvědčené, že svět se točí jen kolem nich a nedokáží zohlednit rozhodnutí druhých. Děti také mohou rozvodem ztrácet pozornost rodičů, jelikož dospělí mají co dočinění ze zpracováním vlastních problémů, dítě tak může začít citově strádat. Aby dítě nabylo zpět své pozice „středobodu vesmíru“, může se uchýlovat k menším lžím, drobným krádežím, v horším případě i útěku z domova.

### *1.3.2 Strach, smutek, úzkost, deprese*

Dětské strachy, které souvisejí zejména s nejistotou a obavami, co přinese budoucnost, jsou přirozenou reakcí. Projevují strach o oba rodiče, pokud jeden z rodičů domov opouští, tato obava nabývá reálných rozměrů. Dítě bez vysvětlení pociťuje obavy, zda mu neodchází i ze života. Stejně tak dítě pociťuje obavu o odcházejícího rodiče, zda nebude sám a nebude rodiči smutno. Obavou může být i to, jak bude vycházet s novým partnerem toho kterého z nich. Toto vše lze mírnit vhodně voleným vysvětlováním (srov. kapitola 1.2). Novák (2013) upozorňuje, že rodiče by měli hlídat velkou, výkonu nepřiměřenou, únavu dítěte, která může být signálem deprese, neboť depresivní reakce jsou u dětí konfrontovaných s rozchodem rodičů dost časté. Děti se vnímají jako neúspěšné, bezmocné, nejsou ochotné pouštět se do nových činností a přijímat nové výzvy. U menších dětí deprese zdůrazňuje ztrátu sebedůvěry či pocitu, že nejsou hodny toho, aby je měl někdo rád.

Jak rodič, tak dítě si musejí projít obdobím zármutku nad ztrátou úplné rodiny. Rodičům právě tyto pocity často brání v otevřeném zodpovídání dětmi pokládaných nevyčleněných otázek. Teyber (2007) doporučuje, že rodič by měl přiznat dítěti vlastní smutek a lítost. Když dítě vidí, že rodič smutek netají a je svědkem aktivních snah rodiče vyrovnat se s vzniklou situací, pochopí, že se nemusí svých pocitů bát, že je přirozený, a že je možné ho sdílet a povídat si o něm. V počáteční fázi rozpadu manželství většina dětí prožívá silné pocity úzkosti. Děti vidí, jak se rodiče hádají, vyhrožují si, křičí na sebe, ponižují se a pláčou. V některých rodinách funguje dlouholetý model popírání emocí, který rodičům brání reagovat na zármutek, úzkost a další pocity. A jak bylo řečeno výše, rodiče se někdy nedokáží oprostít od vlastních problémů a věnovat dostatek pozornosti a energie pocitům dítěte.

Rozvod s sebou přináší pro děti řadu zatěžkávacích zkoušek. Dítě musí překonávat řadu vývojových úkolů, které jsou velice složité bez podpory jeho nejbližších. O to větší nároky jsou na něho kladeny během rozchodu rodičů. Ten s sebou může přinést zátěž takovou, že dítě není schopno se s ní vypořádat. Důsledkem mohou být kromě uvedených emocionálních stavů dále některé psychosomatické obtíže dítěte. Pro příklad uveďme pomočování, koktavost, noční děsy, zhoršení školního prospěchu, zvýšenou neposlušnost nebo u starších dětí útěk k partě či vyhledávání subjektivního bezpečí u různých subkultur.

Z výzkumu realizovaným Weaver a Schofield (2015), kteří analyzovali dlouhodobé přizpůsobení dětí po rozvodu svých rodičů s ohledem na jejich problémy s chováním, což hodnotili jejich matky a učitelé, bylo zjištěno, že děti z rozvedených rodin měly významně více problémů s chováním, než jejich vrstevníci z úplných rodin. Velký význam závěrům výzkumu autoři připisují z důvodu, že tyto problémy s chováním u dětí byly patrné nejen bezprostředně po rozvodu, ale i později, v ranné a střední adolescenci. Polemizují tak s obecnými závěry jiných studií, které tvrdí, že se děti k běžnému fungování vrací po dvou letech od rozvodu. K těmto patřila např. starší, avšak významná práce Hetherington, Cox, & Cox (1979) se zkoumaným vzorkem 48 chlapců a dívek, kteří zjistili, že nejvíce stresu a narušení vztahu mezi rodiči a dětmi probíhá v prvním roce po rozvodu, následně v druhém roce již dochází ke značnému zlepšení situace.

### *1.3.3 Trauma*

Jak popisují Levine a Klineová (2012), pokud jde o trauma v průběhu křehkého dětství, jeho otisk se může zapsat v celoživotní podobě. Mezi všeobecné projevy příznaku traumatu patří nadměrné rozrušení, stažení systému, disociace a tzv. zmrznutí. Tyto projevy společně charakterizují podstatu reakcí těla a mysli, a vypovídají o přítomnosti traumatu. Jinde Levine a Klineová (2014) rozlišují trauma a zármutek- zatímco smutek a mrzutost dítěte rozpoznáme snadno, dítě, které prožívá šok ze ztráty, spíše tiše trpí. Mohou se projevovat potíže s chováním, bolesti hlavy či břicha, a pokud si rodiče tyto projevy nedají do souvislosti s prožívaným stresem, mohou být ignorovány či chybně diagnostikovány. Adekvátní informace a schopnost rozlišení mezi traumatem a zármutkem předchází dětskému utrpení.

Matoušek (2017) odkazuje na realitu našeho typu společnosti, kdy k ohrožení dětí přispívá mimo jiné křehkost a nestabilita rodiny, a to i z důvodu konfrontace s rozvody

svých rodičů nebo střídání více dospělých v úloze rodičovských rolích. Dle Matouška zdrojem dětského traumatu může být kromě závažných událostí jako autonehoda nebo vážná nemoc i konflikt pečujících dospělých či jejich zmizení, a to právě i v případě trvalé ztráty rodiče po odchodu ze společné domácnosti.

## 2 Právní aspekty střídavé péče

Pokud se rodiče rozhodnou ukončit manželství rozvodem, zákon vyžaduje upravení poměrů k jejich nezletilým dětem. Aktuálně výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v části rodinné právo. Jeho předchůdcem byl zákon o rodině, jehož novelizace v roce 1998 zavedla právní pojem „střídavá výchova“. Na rozdíl od zákona o rodině občanský zákoník používá pojmu „střídavá péče“. Formy péče o děti jsou stanoveny § 907 odst. 1 občanského zákoníku následovně:

*„Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.“* (Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.)

Práva dětí upravují i nadnárodní právní prameny, mezi nejvýznamnější patří Úmluva o právech dítěte, dále Evropská úmluva o výkonu práv dětí nebo Úmluva o styku s dětmi. Sociálně- právní ochrana dětí je pak vymezena zákonem č. 359/1999 Sb., který mimo jiné stanovuje postup OSPOD jako opatrovníka při opatrovnických soudních řízeních.

### 2.1 Soudní praxe v opatrovnických řízeních

Jak uvádí Trávníček (2015), při rozhodování musí soud zvážit zejména zájem dítěte, zjišťuje stanoviska rodičů, a pokud jsou rodiče ve shodě, může se od nich odchýlit jen tehdy, vyžadoval-li by to zájem dítěte. Soud vždy bere ohled na osobnost dítěte, na jeho vloh a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, stejně tak i na citovou orientaci a zázemí dítěte. Dále se posuzují výchovné schopnosti každého z rodičů, stávající a očekávaná stálost výchovného prostředí, v němž má dítě do budoucna žít, a také citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, případně dalším příbuzným i nepříbuzným osobám (Dvořáková Záborská, 2016).

V aktuálních podmínkách platné legislativy je tedy nutné, aby soudní řízení proběhlo i za předpokladu, že jsou rodiče schopni se dohodnout. Soud tak rozhodne

většinou na návrh jednoho z nich či obou a zvažuje uvedená kritéria. Soudní úprava není z právního hlediska nutná u rodičů, kteří nebyli oddáni a rozchází se.

Z mé zkušenosti mohu říci, že skutečně soudy dohody rodičů v naprosté většině případů nerozporují a přednesenou dohodu schvalují. Pokud se rodiče dohodnou na výhradní péči jednoho z nich, a dále na formě styku dítěte s druhým rodičem, není nutné tento styk soudně upravovat.

Je-li dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, druhý rodič má na styk s dítětem právo, nikoliv k jeho realizaci povinnost. Pokud se rodič domnívá, že jeho právo je kráceno, tedy např. že matka otci brání ve styku s dítětem, má otec možnost obrátit se na soud a nechat si tento soudně upravit. A opačně, pokud se jeden rodič domnívá, že dítěti kontakt s druhým rodičem neprospívá nebo dokonce škodí, např. z důvodu konzumace návykových látek, agresivity a podobně, obrátí se na soud s žádostí o užší rozsah styku, případně jeho zákaz. Nutno dodat, že tento institut bývá argumentován rodiči, kteří se aktivně snaží druhému rodiči v kontaktu s dítětem bránit v rámci rodičovského konfliktu, jakkoliv svými vyjádřeními argumentují zájmem dítěte.

K obsahové kvalitě argumentace Novák, Corradiniová a Vypušťák (2015) uvádějí, že by měla být věcná, konkrétní, výstižná a pokud možno ověřitelná. Soud je poté povinen zjistit, zda styk s druhým rodičem neohrožuje dítě na jeho fyzickém či psychickém vývoji.

I když dle Pavláta (2012b) zralé rodičovské osobnosti dokáží jednat konstruktivně, asi 20 % rodičů k dohodě nedospěje. Pokud se rozhoduje o možnostech svěřením dítěte do péče po rozchodu jeho rodičů a oba rodiče mají odlišné představy, zpravidla protichůdné, nastupuje opatrování důkazních materiálů každou stranou na podporu jejich tvrzení. Soud vyslýchá rodiče, opatřuje si lékařské zprávy, posudky ze škol, žádá opatrovníka o šetření v rodině a v neposlední řadě chce znát názor nezletilých dětí. Děti může soud vyslechnout sám, s ohledem na jejich rozumovou vyspělost, často však žádá sdělení jejich přání prostřednictvím opatrovníka. Pokud soud nenalezne objektivní kritéria pro své rozhodnutí, nežřídka ustanovuje soudního znalce z oboru dětské klinické psychologie k vypracování znaleckého posudku. Ten by měl odpovědět na soudem určené otázky a v ideálním případě by tedy mělo být následně zjevné, jak péči o děti upravit. Matoušek (2014) směřuje uvažování k preventivně- restorativní perspektivě, která se zaměřuje na zjištění, v kterých oblastech života dítěte se rodič angažoval v době před rozvodem, což zdůvodňuje tím, že oblasti života jsou z jeho pohledu lépe uchopitelné než potřeby dítěte. Zahrnuje do nich základní okruhy jako zdraví, hygienu, volný čas, vzdělávání ve škole, kontakt se širší rodinou, s vrstevníky aj. Sumarizuje je jednoduchou otázkou, a tedy, co spolu před

rozvodem dítě a rodič dělali? Pozadím otázky vnímá předpoklad, že rodiče se mají na výchově dítěte podílet pokud možno tak, jako doposud.

I přese všechny snahy (včetně sdružení a iniciativ jako je např. Unie otců), je stále svěření dětí po rozvodu do výlučné péče matky nejrozšířenější formou. Dle Pavláta (2012a) tak v roce 2010 bylo svěřeno 87% dětí, do střídavé péče pak v témže roce 5,2 % dětí, do péče otce 7, 99 % dětí. Níže je uveden graf zachycující vzrůstající tendenci svěření dětí do střídavé péče mezi lety 2008 až 2016.

Obr. 1: Statistika svěřování dětí do střídavé péče rodičů v ČR mezi lety 2008- 2016



(Zdroj: [www.sancedetem.cz](http://www.sancedetem.cz))

Nález Ústavního soudu v několika posledních letech svědčí pro velký důraz na rozhodování ve prospěch střídavé péče. Behr (2018) polemizuje s některými výklady Ústavního soudu (dále ÚS), který v několika rozhodnutích vyložil povinnost státu svěřit dítě do střídavé péče rodičů, budou-li splněny určité předpoklady, které označil jako presumpci střídavé péče. Již v samotném nevyhovění návrhu v předmětném rozhodnutí shledal ÚS porušení ústavních práv. Jakékoli jiné rozhodnutí než střídavá péče dle těchto výkladů představuje odchylku od ideje rovnocenné péče rodičů. Pokud existuje zájem, který může dle názoru ÚS omezit zájem rodiče na péči, jde o zájem dítěte, který je však obecný soud povinen náležitě zdůvodnit. V roce 2014 ještě ÚS sdělil, že ve výjimečných případech může být důvodem bránícím svěřením do střídavé péče i nevhodná komunikace mezi rodiči, jako nepřijatelný důvod vyloučil však nesouhlas jednoho z nich.

## 2.2 Psychologické znalecké posudky při svěření dětí do péče

Při sporech rodičů slýchávám, že matka trpí úzkostnou či panickou poruchou, to v případě otce, nebo že otec je „egoistický psychopat“, který upřednostňuje vlastní zájem před zájmem dítěte, to v případě matky. Výjimečná není ani situace řešení, kdy oba rodiče projevují obavu o život a zdraví dítěte v případě péče druhého z nich a oba proto trvají na psychologickém, či psychiatrickém posudku, jelikož druhý rodič trpí duševní poruchou a není tedy vhodná jeho péče o dítě. Matoušek však (2014) upozorňuje, že při znaleckém posuzování dospělých během rozvodu se osobnostní abnormity a vážné duševní nemoci propuknuvší před rozvodem najdou jen u malého procenta případů. Abnormální chování rodičů během rozvodu je důsledkem vysoce stresující situace, kdy se autor domnívá, že u některých jedinců lze oprávněně hovořit o rozvodovém traumatu a tedy posttraumatickém stresovém syndromu. Tento rozvodový stres rovněž ovlivňuje výsledky ve standardizovaných psychologických testech, v projekivních metodách i všech ostatních metodách, jelikož testové normy jsou obvykle konstruovány dle reakcí nestresované populace. Příznaky stresu někteří dospělí mohou agravovat, případně jejich příznaky dramatizovat i u dětí, v extrémním případě tyto příznaky u dítěte indukují.

Z vlastní zkušenosti sociálního pracovníka, jako opatrovníka ve sporech o děti, se setkávám v běžné praxi, že soud ukládá ustanovenému znalci vypracování znaleckého posudku. Zpravidla zadává několik standardních otázek: Jaké jsou osobnosti rodičů? Jaké mají výchovné kompetence? Jaký je vzájemný vztah rodičů a dětí? Jaký mají vztah vůči sobě navzájem? Tyto otázky se mohou proměňovat dle individuality případu. Často zaznívá i otázka, který z rodičů má lepší výchovné předpoklady. Již formulace této otázky navozuje očekávání, že jeden z rodičů je způsobilý méně než druhý.

V rámci znaleckého vyšetření je možné použít celou baterii výkonových testů i zkoušek zaměřených na osobnostní rysy a vztahy. Ve znaleckých posudcích bývají osobnostní rysy rodičů zkoumány např. baterií Minnesotského osobnostního inventáře (MMPI-2), Inventářem stylů osobnosti a poruch osobnosti (PSSI), NEO pětifaktorovým osobnostním inventářem (NEO- FFI) nebo projekivním Tematickým apercepčním testem (TAT). Výhodou projekivních testů je eliminace záměrného zkreslení, za tímto účelem mají některé testy škálu odhalující sklon k desirabilitě (Novák et al., 2015). Pro posouzení rodinných vazeb a vztahů k členům rodiny u dětí se využívá částečně projekivní Test rodinných vztahů, a dále projekivní metody jako Kresba rodiny, Test nedokončených vět, Test tří stromů, Kresba domu, Test tří přání nebo Kresba začarované rodiny. Tato metoda

je v klinické psychologii velmi oblíbená, cenné jsou zejména informace o osobách, které jsou v kresbě nakresleny a které naopak chybí, a v jaké situaci je rodina zobrazena. Petrová (2011) upozorňuje, že je důležité se následným rozhovorem ujistit, jaké důvody vedly dítě právě k této kresbě. Jako příklad uvádí, že dítě nakreslilo otce jako hada, jelikož hadi byly jeho koníčkem a choval je doma v teráriích. Nešlo tedy o přisuzování otci vlastností hada, jaké se a priori u hada očekávají.

Dle aktuální rodinné situace lze využít Test rodinného systému (FAST), který cílí na analýzu rodinných procesů a vztahů. Výhodou je, že ho můžeme použít individuálně ke zjištění představ o rodině, lze ho předložit několika členům rodiny pro práci se subsystemy nebo jako skupinový test v rámci diagnostiky rodiny (Sobotková, 2012).

K práci s testy a dalšími diagnostickými nástroji Novák et al. (2015) uvádí, že zkušený znalec testy jako takové nepřeceňuje. Pokud by byl určen soudem jako znalec psychiatr, žádné testy by nepoužil, nejsou tedy nezbytné. Erudovaný znalec preferuje několik metod, které se mu osvědčily a kterým do hloubky rozumí. Laická populace může za vodítko odbornosti považovat několika hodinové testování, ale toto může být dle Nováka spíše znakem nejistoty. Základem by měla být vždy integrace různých pramenů, mezi nejceněnější patří pro zkušeného psychologa pozorování, rozhovor a analýza produktů činnosti.

## **2.3 Role orgánu sociálně- právní ochrany dětí**

Rodiče se během procesu, který musí absolvovat pro úpravu poměrů k dětem po rozvodu, zpravidla setkávají v prvopočátku s opatrovníkem, který byl jejich dětem soudem ustanoven. Úkolem daného sociálního pracovníka je zmapovat situaci v rodině za co největšího respektu k rodičovské odpovědnosti. Orgán sociálně- právní ochrany dětí (dále OSPOD) bývá první poradenskou instancí v náročné situaci rodiny, který se snaží vést rodiče k dohodě, co nejvíce v zájmu svých dětí. Rodiče jsou seznámeni s úlohou opatrovníka i s průběhem celého soudního řízení. Pokud je patrné, že mezi rodiči nepanuje shoda v představách o budoucím uspořádání poměrů jejich dětí, OSPOD funguje jako delegát, který rodičům doporučuje návazné odborné pracoviště. První volbou bývá schůzka rodičů za účasti mediátora, případně rodinná terapie, pokud se jedná o hlubší problém a rodiče jsou spolupráci nakloněni. Rodiče bývají vedeni ke komunikaci s druhým rodičem

za všech okolností, byť nejsou mnohdy ke komunikování s druhým rodičem ochotni a snaží se opakovaně využívat prostřednictví sociální pracovníce jako jakéhosi operátora.

V emocionálně náročné situaci rodiče mívají někdy sklon snižovat kvality druhého rodiče, zasílají na OSPOD dokumenty, které mají potvrzovat oprávněnost jejich negativního hodnocení. V rámci nevyostření rodičovského konfliktu v rámci soudního řízení jsou vedeni k tomu, že na očerňování a kritiku druhého rodiče je vždy dost času a nemusí se vyplácet (srov. Novák et al., 2015). Ve shodě s Pemovou a Ptáčkem (2012) je vhodné mít na paměti, že podobně jako ostatní profesionálové, i sociální pracovníce OSPOD se setkávají s rodinou v nejtěžších životních situacích, tedy lidmi stresovanými, frustrovanými, s projevy deprese. Z tohoto hlediska je třeba schopnosti rodičů rozvíjet a uplatnit jejich vlastní kapacitu.

Samostatným úkolem je pohovor s dětmi. Zpravidla přichází pověření k tomuto úkonu ze strany soud. Ten by sice starší děti mohl vyslechnout sám, ale nebývá to alespoň v mé praxi až tak časté. Pohovor probíhá bez přítomnosti rodičů, na prvním místě je vždy snaha o vytvoření přátelské atmosféry a citlivé vedeného pohovoru. Jak uvádí Matoušek (2015), rozhovor je veden úměrně věku měl by vést k ověření, zda je dítě o situaci v rodině od rodičů informováno, neboť právě oni mají povinnost dítěti sdělit podstatné záležitosti.

Jelikož téma přání a zjišťování názoru dítěte vnímám jako klíčové, je mu dále věnována samostatná podkapitola.

## **2.4 Cochemská praxe**

Cochemský model vychází z přesvědčení, že každý člověk má v sobě sebeúzdavné a seberegulační síly a schopnost řídit svůj vlastní život. Člověk je největším expertem na své vlastní problémy a druzí mu mohou být nápomocni tohoto experta v sobě objevit (Rudolph, 2015). V Cochemském modelu se jedná o vzdání se profesní moci soudu, zároveň však respekt vůči hlavní roli soudu hraje rozhodující roli. Případy týkající se nezletilých dětí jsou projednávány přednostně, nejsou vyžadovány písemné zprávy a další důkazy. Model nemá žádná speciálně psaná pravidla. Jedná se o interdisciplinární tým soudce, OSPOD, advokátů a rodičů. Svůj název odvozuje od německého města Cochem, kde vznikl (Dostálová & Killarová, 2015).

Také Nováková a Matoušek (2017) poukazují na to, že Cochemská praxe začala proměňovat způsob práce zainteresovaných profesionálů. Advokáti nedodávají soudu

množství podání každého z rodičů, která snižují možnost nalezení smírného řešení, rodiče mají konkrétní úkol domluvit se v poradně v konkrétní čas, bez prodlev, v čemž jim pomáhá sociální pracovník. Rychlost jednání soudu je totiž prevencí vzniku obranně-útočných strategií rodičů.

V České republice se tento model postupně zavádí, bohužel prozatím není běžnou praxí. Dle principů Cochemské praxe pracují např. okresní soudy v Chrudimi, Mostě nebo Novém Jičíně. Pro ukázkou Cochemského přístupu je v příloze č. 3 této práce přiloženo tzv. 20 proseb dětí, které jsou zformulovány na základě této praxe a jsou určeny rozcházejícím se rodičům, kteří by měli pamatovat na potřeby a prožívání svých dětí.

### **3 Střídavá péče jako jedna z forem péče o děti po rozvodu rodičů**

Názory na to, jaké je nejvhodnější porozvodové uspořádání se u nás v čase měnily, jak píše i Pavlát (2012b). Aktuálně probíhají stále živé diskuze o tom, jaká péče rodičů je pro dítě nejvhodnější. Zvláště nyní ponecháme právní pohled, který byl zohledněn ve speciální kapitole. Uspořádání výlučné péče matky a navštěvujícího otce se pomalu mění, vzrůstá popularita střídavé péče. Jistě důležitým hlediskem je důvod, aby dítě i po rozvodu mělo možnost zažívat pokračující vztah s oběma rodiči. Pavlát dále upozorňuje na podstatnou okolnost, a to, že každý případ je třeba posuzovat individuálně.

Dítě se, v ideálním případě, od narození pohybuje ve vztahovém trojúhelníku spolu s rodiči. Jedině tak se dle Ballnika (2012) dozvídá, jak má zacházet se sebou a se světem. Již v útlém věku dokáže dobře rozlišovat mezi otcem a matkou, u obou se může cítit dobře. Není pochyb, že dítě potřebuje oba rodiče. V době po rozvodu si musí být oba rodiče vědomi, že přestávají být manželi, ale zůstávají rodiči. A aby spolu mohli rodiče po rozvodu dobře spolupracovat, je třeba rozlišit dvě roviny- právě končící rovinu partnerství, a rovinu rodičovskou.

Někteří lidé vkládají podle Nováka (2013) do střídavé péče naděje jako ve spravedlivé a nekonfliktní řešení, aby dítě bylo i nadále vychováváno otcem i matkou a z žádného z rodičů neudělalo rodiče svátečního. Jako obvyklý interval střídání je nastaven týden a týden, což Novák považuje za ideální variantu. Doplňuje, že pokud jeden z rodičů navrhuje delší interval, většinou již nesleduje zájem dítěte.

Střídavá péče stále vzbuzuje živé diskuze a emoce. Jeden tábor ji bezmezně doporučuje, většinou muži, otcové, kteří ji považují za ideál. Další tvrdí, že bez dobrovolného souhlasu půjde o pokračování rozvodového boje o dítě. Sice v nových podmínkách a s odlišnými prostředky, ale v neprospěch dítěte. Matky se často střídavé péče děsí.

Jak zmiňuje Tyl (2006), v České republice prozatím neexistuje srovnávací výzkum mezi dětmi svěřenými v různých formách péče po rozvodu, který by jednoznačně upřednostnil, či nedoporučil střídavou péči. Zahraniční vědecká základna je bohatší, ale ani tady se názory nesjednocují.

Ostré emoce, až kritiku, vzbudil v zahraničí výzkum, který provedli Kelly a Lamb (2000), kteří po svém zrevidovali Bowlbyho teorii attachmentu. Předkládají závěry, že dítě kolem sedmi měsíců má vytvořeny pevné vztahy k základním pečovatelům, a dle jejich pohledu upřednostňování primárního pečovatele zcela zmizí kolem osmnáctého měsíce věku. Považují za nutné, aby děti ve věku kolem dvou let mezi svými rodiči pravidelně cestovaly, čímž by se zabránilo dlouhým odloučením, úzkosti a dítě mělo dostatečně častý a široký kontakt. Výzkumy měly přinést dostatečné podklady pro to, že kojenci i batolata si zvykají dobře na pravidelné přesuny. Nic z jejich pohledu nesvědčí tomu, že by vícenásobné primární vztahy oslabovaly sílu k primárním pečovatelům.

Na rozdíly ve střídavé péči a výhradní péči jednoho z rodičů se ve své meta analýze zaměřil Bauserman (2002), který shledal, že střídavá péče rodičů může být pro děti přínosem. Děti ve střídavé péči nevykazovaly žádné znevýhodnění oproti péči jen jednoho z nich. V zohledňujícím měřítku střídavou péči doporučuje, kdy toto doporučení však nevnímá jako dogma. Upozorňuje, že doporučení se netýká silných rodičovských konfliktů, kdy v této souvislosti zmiňuje, že právě střídavou péčí o děti se může výhledově konflikt rodičů zmírňovat, právě společnou zainteresovaností. Sám Bauserman upozorňuje, že výsledky meta analýzy je nutné ověřit dalšími výzkumy, jelikož jeho práce byla limitována velikostí vzorku a nedostatečnou kontrolou závislých proměnných.

V souvislosti s výsledky předchozích dvou studií vyvstává zamyšlení nad obecně předkládanými doporučeními, která předkládají rodiče u soudu, přičemž závěry studií jsou mnohdy vytrhávány z kontextu. Touto polemikou se zabýval i Pavlát (2010), který upozorňuje, že právě takové závěry se často vyskytují na stránkách zájmových skupin, které hájí práva rozvedených rodičů, ať už v případě Children of Europe a jejich jednoznačného doporučení střídavé péče, tedy často otcovských zájmů, anebo naopak organizací bojujících proti střídavé péči.

### **3.1 Faktory ovlivňující vhodnost střídavé péče**

Pro rozhodování o střídavé péči často vede několik hledisek. Především jde o vše zahrnující (a také někdy nic neříkající) zájem dítěte. Zohledňuje se jeho přání, rovněž věk dítěte, blízkost bydliště rodičů, zachování stejné školy, koníčků, kamarádů, blízkost širší rodiny apod. Může se zdát, že např. velká vzdálenost bydlišť a docházka do dvou škol by mohla být pro dítě překážkou, ale ani taková praxe není výjimkou. Někdy se rodič může

kvůli střídavé péči přestěhovat, jindy dítě vyjádří přání být s oběma rodiči i přes velkou vzdálenost (Kaiserová, 2014). V některých případech soud zohledňuje i skutečnosti, kde mělo dítě bydliště před odstěhováním jednoho z rodičů, který se domníval, že právě přestěhováním do dalekého města druhého rodiče z další výchovy vyloučí.

Aktuální nastavení míří tím směrem, že pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, mají oba o jeho výchovu zájem a oba dbali za doby společného soužití rodiny kromě řádné péče o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní, mělo by být svěřením dítěte do střídavé péče pravidlem. Nejedná se však o zcela automatické pravidlo. Jak uvádí Trávníček (2015), pro posouzení vhodnosti střídavé péče po rozchodu rodičů byla zformulována čtyři základní kritéria:

1. existence pokrevního pouta mezi dítětem a osobou usilující o jeho svěřením do péče,
2. míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřením do péče daného rodiče,
3. schopnost daného rodiče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby,
4. přání dítěte.

Těmito kritérii se soudy musí zabývat, pokud oba rodiče o svěřením dítěte do střídavé péče projevují opravdový zájem.

Mezi faktory ovlivňující svěřením dítěte do péče by měl patřit i věk dítěte. Svěřením dítěte do péče by mělo respektovat přirozené zákonitosti vývoje člověka, dle rodinné terapie Chvály a Trapkové (2017) tzv. sociálního porodu. Jde o proces metaforicky připodobněného biologického porodu, o způsob, jakým se dostává dospívající z vnitřního, sociálně uzavřeného, prostrou rodiny ven k samostatnému a na rodičích nezávislého životu. Dle této teorie potřebuje dítě v některých obdobích laskavou a milující náruč matky, v jiných pevnou a vyžadující přítomnost otce. Nezávisle na pohlaví dítě zhruba do věku šesti let, dle rodinné terapie, potřebuje primárně matku. Pro chlapce i děvče je společné, že v období kolem šesti let ztráta otce působí silně proti vývojovým úkolům, a naopak, věk kolem dvanácti let vyžaduje angažovanou přítomnost matky. V dalším období se vývojové potřeby chlapců a dívek odlišují. Dcera si v období dospívání, asi kolem šestnácti až osmnácti let, vymezuje prostor vedle matky a přichyluje se k otci, aby se mohla do ženského světa později natrvalo vrátit. U syna má matka poslední šanci

pomazlení se právě ve věku kolem dvanácti let, do symbiozy s ženským světem (v podobě matky) se syn již nikdy nevrátí. Důležité je, aby dítě mělo na vybranou podle svých vlastních vnitřních biologických hodin, ke kterému z rodičů se přikloní, a nemuselo se přizpůsobovat pouze z vnějšku nabízeným kontaktům výhradně podle potřeb a času rodičů.

Uvedené zákonitosti by mohly být návodem, jak citlivě dbát skutečného zájmu dítěte s ohledem na jeho vývojové potřeby, kdy se mnohdy při důrazném prosazování vlastního pohledu jedná spíše o zájem rodiče. Dle uvedené teorie tak děti do šesti let nejsou vývojově připravené na separaci od matky a naopak, v období počínající školní docházky matky ustupují do pozadí a prioritou se stává otec.

Roli pohlaví jako důležitého faktoru pro rozhodování, s kterým z rodičů zůstává dítě po rozvodu rodičů, se věnovali Hakvoort, Bos, Van Balen a Hermanns (2011). Zjistili, že otcové se více angažují ve výchově syna, syn se také častěji přikloní k otci častěji, pokud se matka znovu vdá. Nevlastního otce vnímají jako vetřelce a hájí pozici otce vlastního, s čímž může souviset i konfliktnější nastavení chlapce vůči matce.

### **3.2 Zájem a přání dítěte v kontextu střídavé péče**

Pokud se týká práva dítěte na vyjádření vlastního názoru o jeho představách, jakým způsobem by chtělo s rozvedenými rodiči do budoucna žít, zastávají odborníci různé argumenty, proč by dítě mělo či nemělo být slyšeno přímo soudem. Tématu se blíže věnovali Bala, Birnbaum, Cyr a McColley (2013), kteří oba přístupy porovnávali. Zástupci jedné skupiny věří, že děti musí být chráněné v souvislosti s rodičovským konfliktem a neměly by být do přímého procesu zapojeny. Jako argumenty zaznívají obavy, že děti nemají schopnost asimilovat příslušné informace a nemusí rozumět tomu, o co jsou žádány. Důvodné obavy by mohly vyvstat s nedostatečným vyškolením soudce v pohovoru s dětmi. Rizika jsou v manipulaci rodičů a zažívání pocitů nátlaku či viny u dětí. Autoři však jednoznačně proklamují přínos v situaci, kdy dítě může vyjádřit svůj názor, pokud je setkání se soudcem provedeno vhodným způsobem a dítě tento názor chce projevit. Odkazují na závěry z výzkumu, které prokázaly, že děti dosahují lepších výsledků, pokud mají pocit, že jejich hlas je důležitý. Značná část dětí byla ochotna na požádání svůj názor před soudem sdělit. Dále bylo zjištěno, že děti před samotným pohovorem cítily úzkost, ale po jeho provedení se cítily pozitivně a bez jakýchkoliv příznaků traumatu. Výzkumníci

v tomto ohledu spíše odkazují na zjištění, že trauma dítěti způsobuje nikoliv pohovor se soudcem nebo opatrovníkem, ale účast na konfliktním rozchodu rodičů.

Čírtková (2010) ke kompetenci dítěte sdělovat při výsledku relevantní údaje uvádí, že je nutné zachovat citlivost k vývojovým specifikám vnímání, paměti a řečového chování dětí. Upozorňuje, že mezi ohniska dětského vnímání nepatří momentky, které jsou zpravidla důležité pro dospělého a jeho očekávání od sdělované informace. Autorka konstatuje, že zhruba od dvanácti let věku zmíněné procesy nejsou modifikovány vývojovými zvláštnostmi, což může sloužit jako praktické vodítko pro vyslýchání dítěte. I nadále je však třeba respektovat zvláštnosti vyplývající z individuality prožívání puberty a osobnosti dítěte.

K dětským přáním a požadavkům lze uvést, že ne všechna jsou akceptovatelná. Jak uvádí Bakalář (2006), dítě si mnohdy nemůže uvědomit nevhodnost nebo riskantnost svých přání, neboť není citově, morálně ani rozumově zralé. Ačkoliv rostoucí věk není zárukou rozumnosti, lze počítat alespoň s vyšší mírou informovanosti. Kromě nezralosti jde i o otázku míry závislosti na rodičích, případně na jednom více než na druhém. Bakalář v souvislosti se závislostí dítěte uvádí tři úskalí, která se mohou střetnout s možností dítěte svobodně vyjádřit své přání a to, že dítě je korumpovatelné, vydíratelné a programovatelné. Novák et al. (2015, 50) doplňuje, že dítě, které žije s jedním s rodičů, bývá na zmíněnou osobu psychicky a následně i hormonálně napojeno. Vnímá, co si myslí, reaguje podobně a slova, ba ani manipulace, nejsou k jistému souznění nutné. K převzetí názorů oné autority je již jen krok.

Za důležité pokládají srovnání přání a zájmu dítěte Bakalář, Novák, Žáčková a Warshak (2008) při posuzování zatížení dítěte neadekvátní měrou mocenského rozhodování. Úskalí spatřují v promíchání toho, co nám děti říkají a co je v jejich zájmu. Upozorňují, že zejména v období, kdy je rodina ve zmatku, jsou postoje dětí často dočasné, přechodné nebo fluktuující.

Dle Warshaka (2002, in Bakalář et al., 2008) silné upřednostnění jednoho z rodičů může být způsobeno nedávnou krizí a nemusí být nutně odrazem vztahu s druhým rodičem. Například po jednorázovém výbuchu emocí mohou děti během chvilky ztratit vnitřní pohodu a jinak bezpodmínečné city se mohou úlekem překlopit do odmítání.

Ztotožňuji se s Ballnikem (2012), který vede rodiče k zamyšlení nad rozpolceností, kterou může jejich dítě pociťovat. Tedy, kde je doma? Odpovědí je, že dítě se rozpolcenosti natrvalo zbaví teprve tehdy, pokud najde své místo (a tedy i domov) jak u své matky, tak u svého otce. Tyto dva domovy může dítě přijmout za své jen tehdy, když

může oba světy bez potíží střídat, přecházet z jednoho do druhého. Když se nemusí obávat, zda se může u táty radovat např. z výletu s mámou, a nemusí se naopak hlídat, zda něco neprozradilo, aby se matka nezlobila na otce. Často taková doporučení ze své pozice rodičům předávám. Ballnik dodává, že vyřešením pocitu rozpolcenosti dítě upustí od psychosomatických, až destruktivních reakcí.

Novák (2010a) shrnuje, že děti akceptují střídavou péči rodičů do té míry, do jaké ji přijímají jejich rodiče. Vciťují se do rodiče, ke kterému mají blíž. Dokáží diferencovat mezi jeho opravdovým přáním a nutností, se kterou vnitřně nesouhlasí. Při hlubším rozhovoru i interpretaci dětských kreseb na téma rodiny či začarované rodiny Novák poukazuje na známky napětí i u dítěte, které souhlasí. Jsou patrné známky váhání, úzkosti i sebeobviňování. Dobře fungující střídavá péče může po šoku z rozvodu fungovat jako zklidňující prvek, organizační zátěž děti obvykle z míry nevyvádí. Pravděpodobnější je rozčarování z nových partnerů rodičů.

Přáním dětí může být skutečně střídavá péče. Vysvětlení dětí k jejich přání, která ve své praxi slýchám, bývají nejrozumnější. Někdy jsou více, někdy méně přesvědčivá pro rozpoznání, jaké je skutečné přání konkrétního dítěte. Často zaznívá, že dítě chce být u svých rodičů stejný čas. Někdy se může stát, že dítě si neumí představit, co střídavá péče znamená, což by mohl vyřešit tzv. navykací režim, např. pro dobu dvou měsíců z běžného školního roku.

Velmi užitečným pomocníkem pro děti se zdá kniha „Ťapka, kočka stěhovavá“, která mapuje příběh holčičky Petry, druhačky, jež začíná školní rok s novým cestováním v týdenních intervalech mezi rodiči. Navštěvuje dvě různé školy s odlišným učebním plánem i jinými učebnicemi. Největší oporou a jistotou se jí stává kočka Ťapka, která putuje s ní. Publikace se jeví jako ideální pro identifikaci dětí s hlavní hrdinkou. Kniha je sice určená dětem s podobnými problémy, ale nanejvýš bych ji doporučila i jejich rodičům pro uvědomění si těžkostí, které ani ve snaze vcítit se do svého dítěte mnohdy nedomyslí. Mohou zde najít i cenné rady (pokud je budou chtít vidět), jak konkrétně v běžných situacích dětem jejich strasti pomoci zvládnout- např.: „*(Mamka).. říkala, že se jí bude stýskat. Ale že mně se stýskat nesmí. Zaprvé proto, že budu s tátou. A zadruhé, že mám s sebou tebe, Ťapko. Pak mi dala pusu a láhev vody. To bylo moc dobře, vid’?*“ (Březinová, 2017, 11).

### 3.3 Rodičovský porozchodový konflikt

Názory na nejlepší vhodnou péči o děti se v čase proměňují. Přežití se zdají být ty na nezastupitelnou roli a péči matky a omezení otce na víkendového rodiče. Avšak snahy o zrovnoprávnění mužů, jak píše i Pavlát (2012b) vedou k paradoxním výsledkům- soudním sporům. Matoušek (2014) konstatuje, že menší část rozvádějících se lidí se pouští do mnohaleté bitvy, která vydatně zaměstnává všechny asistující profesionály. Často při práci s rodiči slýchám: „*Tak s tím něco dělejte, od čeho tu jste*“, kdy znesvářené strany dokládají důkazy, proč druhý rodič je nekompetentní. Matoušek příčiny konfliktu spatřuje v extrémních reakcích na rozvod, jako je pocit křivdy nebo snaha pomstít se, jelikož mít manželského partnera je vysoká lidská hodnota. A mít dítě představuje neméně významnou hodnotu. Dítě se tak snadno stane obětí rodičovského souboje. Menší dítě se v rámci tzv. strategie přežití může přiklánět k tomu rodiči, kdo jej má ve své péči. Není totiž dobře vybaveno na to, aby zvládlo konflikt svých rodičů (srov. kap. 1.1). Větší dítě může být zatlačeno do role náhrady chybějícího partnera. Z výzkumu, který provedly Pivodová a Lacinová (2016) vyplývá zjištění, že pokud dospívající plnili povinnosti rodičů a přebírali roli jejich partnera a chybějící opory, selhávali v kompetencích adekvátních svému věku. Parentifikace, tedy přebírání rodičovských úkolů, i spousifikace, kdy je dítě svému rodiči partnerem, mají i další destruktivní efekt na vývoj dítěte.

Vtahování dětí do konfliktu mezi rodiči se dále věnovaly Trampotová a Lacinová (2015), které shrnuly, že jde o tendenci rodinného systému, na které se může podílet jak vnitřní motivace dítěte, tak aktivní působení rodičů. V prvním případě si dítě snaží udržet nebo získat emoční jistotu, ve druhém případě rodiče dítě popouzí, stěžují si na druhého z nich nebo dítětem manipulují. Konkrétní podoba vstoupení dítěte do konfliktu záleží na jeho schopnosti zvládat konflikt loajality, dále na osobnosti rodičů, rodinné struktuře i povaze konfliktu. V jiném výzkumu realizovaném mezi adolescenty bylo zjištěno, že dopad rodičovského konfliktu na chování dětí pomáhá překonat vnímaná rodičovská opora a otevřená komunikace (Vlachynská, González, López Jiménez, Lacinová, & Ježek, 2017). Jistou nadějí, že rodičovský konflikt nemusí nutně vypovídat o vztahu dítěte s rodičem v dospělosti, přináší např. výzkum Pluhaře (2016), provedený s dospělými respondenty, kteří byli v dětství svědky konfliktů mezi rodiči. Téměř všichni respondenti popisují vztah ke svým rodičům jako bezproblémový.

Nad přínosem střídavé péče dětem v situaci, kdy dítě mezi rodiči pravidelně putuje, zatímco jeho rodiče spolu nekomunikují nebo se neustále hádají, se zamýšlí

Rogalewiczová (2016). Z jejího pohledu střídavá péče umožňuje rodičům mít stejný podíl na výchově svého dítěte, přičemž judikatury Ústavního soudu rozhodly, že doba strávená u každého z rodičů nemusí být stejná. Taková rozhodnutí rovněž víceméně tolerují rodičovský konflikt, kdy bylo opakovaně vyneseno, že nedostatek shody a komunikace samo o sobě nemůže být jedinou překážkou střídavé péče, o to spíše, pokud jde o její účelové, jednostranné odmítání. Autorka uzavírá, že v situaci, kdy rodiče štvou dítě proti sobě navzájem, je každé řešení špatné.

Dle studie, kterou provedl Johnston (1994), ve vysoce konfliktních rodinách by neměly být děti svěřovány do střídavé péče rodičů, neboť tento konflikt má vliv na emoční a behaviorální problémy dětí. Autor doplňuje, že dobrý vztah rodič- dítě je optimálním prediktorem při určování, u kterého z rodičů dítě zůstane.

K tomu dodávám, že se ve své profesi setkávám prakticky každodenně s problémy, které řeší rodiče mající dítě ve střídavé péči. Pastí pro děti je, pokud se rodiče nedokáží dohodnout na elementárních záležitostech jejich každodenního života, jako kroužků, plateb za obědy, u koho bude dítě trávit den ředitelského volna či narozeniny. Rodiče, kteří se nedokáží dohodnout často volají po striktním výkladu práv a povinností střídavé péče, nechávají si na hodiny přesně upravovat rozmezí styku s dítětem i v rámci této formy péče. Pokud si rozsudek vykládají každý po svém, jezdí k převzetí dítěte s policií, aby jim posvětila jejich pravdu. Pravda je taková, že v rámci střídavé péče jsou rodiče povinni o všech záležitostech se dohodnout a nikdy nelze předejít všem neočekávaným situacím, které život přináší.

Klimeš (2013) podává k rodičovskému konfliktu cenné poznatky ze své praxe. Vylučuje běžnou veřejností předjímaný předpoklad a to, že rodiče, kteří se chovají závadově ve vztahu k vlastním dětem v kontextu rodičovského konfliktu, trpí psychiatrickou diagnózou. Potvrzuje, že většina lidí, kteří mrzačí své děti v porozvodových bojích je z psychologického a psychiatrického hlediska v pořádku. Tito lidé mají „pouze“ v nepořádku své hodnoty, motivaci a volby. Pokud si mají vybrat, zda zvolit zájem dítěte nebo nutkavost k válčení s bývalým partnerem, volí druhou variantu. Autor upozorňuje, že soudy často rodičům jejich závadové chování promíjí a pokud se neprokáže diagnóza, rodič ve vztahu k svěření dítěte do péče nebo úpravě styku není nijak potrestán. K prokázání závadového chování by mělo dle autora postačovat doložení takového jednání ze sociálního šetření.

K tomu dodávám vlastní postřehy a to, že je velmi obtížné prokázat rodiči záměr jednat závadově. Často tyto boje sklouzávají do pozice bojů rodičů „kdo z koho“ a sociální

pracovnice shromažďuje tvrzení proti tvrzení. Řešení mohou přinášet Klimešem navrhované tzv. diagnostické mediace s rodiči, v rámci kterých by se sledovala motivace a vina v porozvodových bojích. Dle doporučení by mělo proběhnout pět takových mediací, po kterých se ukáže, kdo zadaná doporučení plní.

### *3.3.1 Syndrom zavrženého rodiče*

Krajním vyústěním konfliktu rodičů je tzv. syndrom zavrženého rodiče, který je definován jako porucha primárně vznikající v souvislosti se spory rodičů o dítě. Hlavním projevem je výrazné odmítání dítěte jednoho z rodičů, kontaktů s ním a jednostranný příklon k rodiči druhému (Krčmářová, 2007). Výzkumně se syndromem zavrženého rodiče zabývala např. Elis (2005), která zformulovala doporučení pro tzv. zavržené rodiče, mezi které patří např. strategie nikdy se nevzdát, udržovat kontakt úměrný možnostem, být dítěti na blízku, aby vědělo, že tu pro něho rodič stále je apod. Ku příkladu navštěvovat sportovní soutěže, kde dítě vystupuje, posílat pohledy či suvenýry z cest, či památky na společné dětství.

S rodiči, kteří tento problém řeší jsem se ve své praxi setkala a nutno říci, že jde o zoufalou situaci. Rodiče pochopitelně nechtějí o dítě přijít, ale někdy ani nejpropracovanější plán dítě ihned zpět nepřivede. Těžko chápou, že musí být trpěliví. Setkala jsem se s dívkou, která nechtěla k otci za žádnou cenu, protože nemohla nechat matku přes noc doma samotnou. Další maminka o děti dlouhodobě přišla, protože děti chtěla zpět ihned a byla tak úporná, že děti od sebe tím více oddalovala. Děvče opakovaně připustilo, že kdyby matka byla ve svém postupu mírnější, postupnému znovunavázání kontaktu by se nebránila.

Bezesporu jde o vážný fenomén, který je v současné době i v kontextu střídavé péče diskutovaný. Důvodem požadování střídavé péče mohou být proklamované snahy předejít syndromu zavrženého rodiče, kdy se domnívají, že druhý rodič, často matka, jejich právu na kontakt s dítětem brání. Je však otázkou, co je pro dítě v této situaci přínosnější. I přes akceptaci nároku rodiče, když dítě se až nekriticky přiklání k jednomu z rodičů a s druhým čas trávit nechce, jak bude pokračovat zdárný vývoj dítěte násilným vytržením z, byť patologického, prostředí.

Ve výjimečných případech, kdy je konflikt rodičů tak silný a je důvodná obava o zdravý vývoj dítěte, kdy je očividné, že rodič dítětem manipuluje a popouzí ho proti

druhému rodiči, může soud i bez návrhu změnit výchovné prostředí k druhému rodiči. Popřípadě, v mimořádných případech, může i umístit dítě na čas do neutrálního prostředí. Toto je možné od roku 2008, institut je upraven judikaturou zákona o zvláštních řízeních soudních, kdy přehled doporučených zařízení jako vhodných pro umístění dětí, které jsou oběťmi rodičovského konfliktu, předložilo Ministerstvo spravedlnosti ve své zprávě ze dne 25. srpna 2008.

Nastávají i situace, kdy rodič neví, co víc může udělat, aby se domohl svých práv, možná veden zoufalstvím, možná i odplatou nebo obojím se rozhodne případ medializovat. Domnívám se, že si neuvědomuje důsledky, které toto může mít. Když už ne bezprostředně, tak v budoucnu pro jeho děti. Takovým případem je kniha „Hořké zklamání“, jako soubor necenzurovaných sms zpráv, policejních protokolů a kasuistických komentářů, které publikoval otec tří dětí domáhající se spravedlnosti.

### 3.4 Dilemata střídavé péče

Existuje celá řada obav, které musí rodiče při uvažování o střídavé péči řešit, ať už se manželé na střídavé péči společně domluvili, nebo ji jeden z rodičů požaduje. Většinou se jedná o obavy matek a přeceňování vhodnosti střídavé péče na straně otců. Níže uvádím nejčastější námitky a přesvědčení, která shrnuje Novák (2010a, 2010b), a které před rodiči vyvstávají jako podpůrné v jejich argumentaci.

- *Dítě nebude mít nikde domov*- vysvětlení poukazuje na akceptaci dítěte bez větších problémů, pokud toto akceptují rodiče; obava může vyvstávat se zvýšenou citlivostí matek, kterou lze vnímat jako přílišné zaměření na eventuální problémy v nové rodině.
- *Hluboké přesvědčení o neschopnosti muže postarat se o dítě*- mužský styl péče o dítě může být jiný, než jsou představy matky; co nazývá otec velkorysostí, může matka považovat za hazard, ale co je jiné, nemusí být horší (k tomuto poznamenávám, že pro dítě je otcovský a mateřský přístup velmi cenný i pro další orientaci v životě).
- *Obavy z okolí*- hluboce zakořeněný názor v populaci, že dítě patří matce, který se objevuje napříč vzdělanostním spektrem, může být vnímán jako trvalý zdroj stresu.

- *Logistická náročnost střídání-* jde o otázku typu, zda bude mít dítě dvě zimní bundy, jak se bude předávat učení, brusle, dres apod. Novák doporučuje vytvoření manuálu ve smyslu „co, kdo, kdy“.
- *Dítě jako dítě, střídavá péče je vhodná pro každého-* některé děti se obtížně adaptují na střídání prostředí, jejich preference jednoho z rodičů je výrazná a ne každý z rodičů se dokáže vcítit do psychiky svého dítěte.
- *Střídavá výchova je možná v každém věku dítěte-* dle Nováka jde o omyl, neboť při respektu k vývoji dítěte lze tuto formu uskutečnit nejdříve v předškolním věku (srov. Pavlát, 2012a).
- *Přesun zodpovědnosti-* dle zkušeností autora v celých dvou třetinách případů otcové ujišťují o pomoci, se kterou při výchově dětí ve střídavé péči počítají, ať ze strany babičky dětí nebo nové partnerky, kdy oni sami neplánují omezit pracovní vytížení.
- *Podcenění přípravy na školu-* lze stěží předpokládat, že dítě, které je zvyklé na pomoc jednoho rodiče bude u druhého vše zvládat samostatně.

První polovina uvedených dilemat je typická pro matky, druhá potom pro otce. Se všemi se jde v praxi poměrně pravidelně setkat. Na paměti mi utkvěla reálná zkušenost s jednou klientkou, která sdělovala, že rodiče i přátelé ji odsoudili za to, že se s manželem domluvila na střídavé péči o společného tříletého syna. Dle názoru okolí se syna dobrovolně vzdává. Do té doby vše přijímala přirozeně vstřícně, jelikož viděla, že chlapci toto uspořádání již několik měsíců vyhovuje a je spokojený s oběma rodiči. To ji nakonec přesvědčilo, že se střídavou péčí souhlasila a s předsudky společnosti se snaží vyrovnat.

### 3.5 Možnosti podpory rodinám

Shoduji se s pohledem Matouška (2010), který popisuje, že doprovodní profesionálové mohou rodině významně napomoci zvládnout rozvodový stres. Zásadní je dle něho perspektiva, v níž je situace vnímána. Buďto se může hledat tradičně viník, jemuž je ukládáný trest. Z druhého pohledu je událost rozchodu posuzována jako problém neshody mezi dospělými, kdy trpí jak rodiče, tak děti, a hledají se optimální možnosti pro minimalizování této újmy. Snahy tedy míří ne k obnovení manželského soužití, což je třeba rodičům zdůrazňovat, ale k obnovení slušné komunikace a rodičovské spolupráce. Je

vždy vítáno, když zainteresované strany dokáží potřeby rodiny společně vyhodnotit a vytvořit jí podpůrnou síť. Úkolem služeb podporující komunikaci rodičů může být i povzbuzení v elementárních krocích, jako vzájemného pozdravu při předávání dětí. Sobotková (2012) předpokládá, že všechny rodiny mají vlastní síly, které mohou za pomoci odborníků rozvíjet. Úkolem odborných služeb je pomoci rozvíjet záložní možnosti rodiny tak, aby rodina čerpala ze svých vlastních jedinečných dispozic.

V našich podmínkách existuje poměrně široká síť rodinných poraden, které fungují ve větších městech, jsou zřizovány i při krajských úřadech. Doporučovanou možností jsou rodinní mediátoři či rodinní terapeuti. Právní poradenství poskytne místně příslušný orgán sociálně- právní ochrany dětí či občanská poradna. Pro děti fungují stejně dobře ordinace dětských klinických psychologů či pedagogicko- psychologické poradny. Výbornou zajišťující možností pro rozpadající se rodiny je výše zmíněná Cochemská praxe (kap. 2.4), která však zatím ještě není běžně dostupná. Další možností podpory jsou různé občanské iniciativy, bojující za dětská či rodičovská práva, které se však často jednosměrně vyhraňují. Takovou je např. Unie otců, která zajišťuje poradenství i právní servis, nebo občanské sdružení Jeden Domov, která podporuje spíše matky a bojkotuje univerzálnost střídavé péče.

S rostoucím důrazem na právo dětí na oba rodiče v některých zemích fungují preventivní programy, edukující rozvádějící se rodiče. Soudy, orgány péče o dítě i neziskové organizace iniciují vedení rodičů k důležitosti klidného kontaktu dítěte s oběma rodiči. Rodiče mají k dispozici kurzy, konzultace i písemné materiály. V některých státech USA je účast na takových aktivitách pro rodiče povinná. Kelly (2005, in Matoušek, 2015, 44) dále informuje o modelu tzv. rodičovského porozvodového plánu, který byl vyvinut z iniciativy Americké akademie manželských právníků. Tento plán se snaží předejít nejasnostem a z nich pramenícím problémům. Rodiče plán vypracovávají s odborníky napříč obory a ten pak dává dětem naději na nekonfliktní péči obou rodičů. V naší praxi lze vypracovat Individuální plán ochrany dítěte, v případě, že je dítě vyhodnoceno, např. rodičovským konfliktem, jako ohrožené. Jedná se však ve srovnání s americkou myšlenou jen částečně o preventivní opatření.

Novák (2010a, 54) upozorňuje, že pokud je zcela rozhádaným rodičům doporučována rodinná terapie, jedná se o naprosto neúčinnou strategii. Ze strany organizací, které se rodinám snaží pomoci může jít o manévr nebýt pasivní, ale jde o myšlku, pokud se předpokládá, že pomoc bude účinná. Terapie je dle autora možná za určitých podmínek a spolupráce. Úspěch mívá tam, kde nenávisť mezi účastníky ještě není

zcela vyhrocená. Jinak lze spíše očekávat nutkavé přesvědčování rodičů o „své pravdě“, což vrcholí zpravidla konstatováním: *„I na terapii jsme chodili a nepomohlo to, protože ona/on...“*.

Matoušek (2014) doplňuje, že rozvádějící se lidé někdy mylně předpokládají, že autorita dokáže vyřešit to, co oni sami nezvládnou. Ale je třeba si uvědomit, že podpůrná síť ani represivní soudce nejsou všemocní. Lidé v rozvodu se postupně přesvědčují o tom, že hlavními aktéry zůstali oni sami, a že zpracování porozchodových těžkostí je především jejich úkol.

## 4 Výzkumný problém, cíle práce, výzkumné otázky

Teoretická část práce předložila uvažovaná psychologická východiska střídavé péče jako formy úpravy péče o děti po rozchodu jejich rodičů. Praktická část se zaměřuje na vlastní zkušenosti rodičů, kteří o své děti pečují střídavě s druhým rodičem. V předchozí části práce byly rovněž zmíněny některé z výzkumů, realizovaných at' již v našich podmínkách nebo v zahraničí, které posloužily jako inspirace k realizování následujícího výzkumného záměru.

Výzkumným problémem mé práce je zmapovat, jaké jsou zkušenosti rodičů se střídavou péčí o děti. Cílem práce bylo prozkoumat střídavou péči jako jednu z forem péče o děti po rozpadu rodiny v psychologických souvislostech.

Výzkumný problém je řešen pomocí následujících výzkumných otázek:

- Jaké jsou hlavní rozdíly mezi postoji matek a otců ke střídavé péči?
- Jaké jsou hlavní přínosy a rizika střídavé péče pro děti z pohledu rodičů?
- Jaká je úloha komunikace rodičů pro úspěšnou střídavou péči?
- Jakou roli hraje přání dítěte v kontextu střídavé péče?

Uvedené výzkumné otázky jsem si stanovila v souladu s odborným podkladem představeným v teoretické části práce a dále na základě praktické zkušenosti.

## 5 Design výzkumu

### 5.1 Výběrový soubor

Pro získání odpovědí na stanovené výzkumné otázky bylo žádoucí výběrový soubor čerpat z řad rodičů, kteří mají své dítě nebo děti ve střídavé péči. Pro můj výzkum nebylo důležité, zda mají rodiče v této péči jedno nebo více dětí. Podmínkou bylo, že realizují péči o děti tímto způsobem alespoň jeden rok, neboť tuto dobu jsem stanovila jako relevantní k hodnocení dané formy péče. Za tuto dobu si již rodiče i děti vyzkouší běžné školní i prázdninové situace a mohou tak s odstupem čerstvosti vyjádřit svoji zkušenost. Další podmínkou bylo, aby děti nebyly starší 15 let, neboť 15 let hodnotím jako věk, kdy se již většina dětí stává samostatnějšími a na péči rodičů méně závislími. Pokud by byly do výzkumu zařazeny rodiče s dětmi nad tento věkový limit, domnívám se, že by mohly být výsledky zkreslující. Do výzkumu byly zařazeni rodiče, kteří mají střídavou péči o děti určenou soudem, ať již bylo o tomto rozhodnuto na základě dohody rodičů, nebo jeden z rodičů s návrhem druhého nesouhlasil. Žádná z rodičovských dvojic neprošla soudně znaleckým posuzováním. Primárně toto nebyla podmínka v první fázi přípravy výzkumu, nicméně po zkontaktování prvních dvou rodičovských párů se toto vodítko ukázalo jako užitečné. V praxi často rodiče používají výsledky znaleckého posuzování jako silný argument, zejména pokud svědčí v jejich prospěch. V případě výzkumného šetření tak nebyl znalecký posudek výzkumně rušivým elementem.

Celkovým počtem respondentů bylo 8 rodičů, vždy 4 matky a 4 otcové, kteří pečují o společné děti. Účastníci výzkumu byli ve věku mezi 35- 51 let. Bližší specifikace výběrového souboru je vždy uvedena u každé případové studie. Metodou výběru souboru byl účelový výběr, který je dle Pattona (1990, in Miovský, 2006) využíván při výběru účastníků, kteří jsou nositeli požadovaných vlastností a cíleně tak vyhledáváme pouze ty jedince, kteří tyto vlastnosti splňují. V mém případě byli osloveni jednak klienti OSPOD, kteří řeší vzájemný rodičovský nesoulad prostřednictvím kontaktu se sociální pracovníci, dvě rodiny byly osloveny přes zprostředkovanou osobní znalost. Tyto dva rodičovské páry nepotřebovaly po rozhodnutí soudu využít poradenskou ani jinou pomoc, s orgánem sociálně- právní ochrany dětí nejsou nijak v kontaktu. U těchto dvojic rodičů se tak dá

předpokládat, že péče o děti ve formě střídavé péče se jim daří zajišťovat, u dalších dvou rodin je potřebná doprovázející poradenská činnost.

## **5.2 Etické problémy a způsoby jejich řešení**

Všichni respondenti vyjádřili ústně informovaný souhlas s účastí na výzkumu. Všichni se účastnili zcela dobrovolně. Matkám i otcům byl vysvětlen účel sběru dat, byli ujištěni o využití získaných informací pouze pro potřeby diplomové práce, byla jim garantována anonymita. Dále byli ujištěni i o tom, že jejich jména budou pozměněna, stejně tak nikde nezazní skutečná jména jejich dětí. Rozhovory byly vedeny s ohledem na citlivou povahu sdělovaných dat na místě, které poskytovalo dostatek soukromí. Jak otec, tak i matka věděli o skutečnosti, že výzkum je prováděn s oběma rodiči, rozhovory však byly s rodiči vedeny vždy zvlášť bez toho, aby byl druhý z nich informován o sdělovaných informacích. Rodiče s tímto souhlasili, byl jim předán kontakt na výzkumníka pro případ zájmu o zaslání výsledků výzkumu. Všichni respondenti jsou ve výzkumné části práce uváděni pod křestními jmény bez oslovení pán či paní, se všemi účastníky výzkumu však bylo zachováno vykání.

Participantů na výzkumu byli srozuměni s profesní rolí výzkumníka coby sociálního pracovníka vykonávajícího sociálně- právní ochranu dětí. V rámci výzkumu bylo pamatováno na nepřekračování hranice profesní role a výzkumného kontaktu. Za účelem vyvarování se střetu zájmu bylo toto jištěno i způsobem, že do výzkumu nebyli zařazeni rodiče, kteří jsou s výzkumníky v běžném úředním styku, ale s rodiči, jimž je pro účely úředního jednání přidělen jiný klíčový sociální pracovník.

## **5.3 Výzkumné metody a průběh šetření**

S ohledem na povahu výzkumného šetření, zejména na výzkumný problém, byl zvolen kvalitativní přístup, konkrétně případová studie. Dle Hendla (2008) jde u případové studie o zachycení složitosti případu a vztahů v jejich celistvosti, což je účelem našeho výzkumného záměru. Při zvolení přístupu kvantitativního by nebylo možné zachytit potřebná data v jejich jedinečnosti.

Data byla získávána od účastníků výzkumu prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru formou otevřených otázek. Strukturovanou formou byly pokládány úvodní uzavřené otázky, určené k získání anamnestických dat a zjištění vyhovění podmínkách výzkumu. V základní kostře bylo stanoveno 30 otevřených otázek, které byly respondentům pokládány v posloupnosti. V průběhu většiny rozhovorů však došlo k přirozenému sdělování informací ze strany respondentů, mohli volně hovořit o tématu a reflektovat vlastní zkušenosti dle jejich výbavnosti, otázky mnohdy zodpovídali, ještě než byly výzkumníci tyto respondentům položeny. Strukturu připraveného interview tedy nebylo třeba zcela dodržet. Při zvážení přínosu kvalitativní povahy šetření a následnému výběru metody analýzy výstupů toto ani není žádoucí. Respondentům bylo vysvětleno, že jsou cenné zejména jejich zkušenosti, dojmy a jejich interpretace, aby porozuměli své účasti ve výzkumu.

## 5.4 Metody analýzy

Získaná data z rozhovorů byla se souhlasem účastníků výzkumu nejprve fixována prostřednictvím audiozáznamu. Data byla v dalším kroku převedena do písemné podoby tzv. transkripcí (Miovský, 2006), aby je bylo možné dále zpracovat. Do přepsaných rozhovorů byly dále připsány dojmy výzkumníka z průběhu rozhovoru, které nebylo možné nebo vhodné do přepisu zachytit. Pomocí barev byla data v přepsaných rozhovorech kódována do vyplývajících témat. Byly vyhodnoceny čtyři případy, tedy vždy rodiče společných dětí, u každé případové studie byly srovnány zkušenosti obou rodičů, hledána klíčová témata, která vyplynula i z kostry připravených otázek rozhovoru. Tato témata byla v závěru dávána do souvislostí v průřezu všemi čtyřmi případovými studiemi.

Jako forma analýzy přepsaných rozhovorů byla zvolena interpretativní fenomenologická analýza (dále jen IPA). Jde o metodu, která nám pomáhá detailně prozkoumat, jaký význam člověk připisuje své zkušenosti, což následně umožňuje porozumět jednotlivým událostem a procesům. Při analýze byl brán zřetel na teoretickou transferabilitu, která umožňuje nalézat spíše propojení s existující literaturou, než na empirickou zobecnitelnost, k níž IPA nesměřuje (Smith, Flowers, & Larkin, 2009, in Řiháček, Čermák, Hytych et al.).

## 6 Analýza případových studií

Tato část postupně představuje nejprůnosnější informace zjištěné z jednotlivých případů, které byly analýzou zachyceny. Z každé případové studie jsou následně analyzovány čtyři okruhy témat na úrovni komunikace rodičů, jejich postojů, potřeb dětí a dětských přání.

### 6.1 Případová studie Klára a Miroslav

- o Věk matky: 39 let
- o Věk otce: 43 let
- o Počet a pohlaví dětí: 2 synové
- o Věk dětí: 14 a 11 let
- o Trvání střídavé péče: 2 roky

Rozhovor s oběma rodiči se nesl na velice příjemné rovině již od počátku. Oba byli uvolnění, přátelští, ochotní k rozhovoru, a to od navázání kontaktu a domlouvání termínu. Sešli jsme se pochopitelně zvlášť, stejně jako se všemi dalšími rodiči, s čímž ani jeden neměl problém. Ani jeden z rodičů se nezeptal, zda už bylo hovořeno s druhým z nich, a přitom se napříč všemi otázkami i postřehy překvapivě často shodovali a doplňovali. Nutno podotknout, že ze všech čtyřech rodičovských párů, se kterými byly rozhovory provedeny, se tito rodiče shodovali v postojích a názorech nejvíce, i bez předjímání závěrů se v daném případě jednalo o nejvíce pozitivní pohled na střídavou péči z pohledu obou respondentů zohledňovaných jako rodičovský pár.

Střídavou péči o své syny praktikují již od doby, než došlo k rozvodu manželství, tj. asi dva roky. Klára i Miroslav bez váhání sdělovali, že střídavá péče pro ně dle vyjádření byla jasnou prioritou. Klára k tomuto uvedla, že i pokud se týká doby manželství, manžel se o děti staral, nikdy by jí nenapadlo mu právo na syny upřít, nebo kluky šidit o tátu. Postoj k této formě péče se ani u jednoho z rodičů v čase nemění, jsou spokojení. Synové, řekněme jim Aleš s Kryštofem, jsou dle obou rodičů velice rozumní a chytrí kluci. Aleš je starším z bratrů. Děti si rodiče předávají dle domluvy dvakrát do

týdne, vždy ve středu a v sobotu. Pokud si naplánují dovolenou či nějakou aktivitu, která zasahuje do času druhého rodiče, vzájemně si vycházejí vstříc. Interval střídání dle matky i otce vyhovuje všem, včetně dětí. Syny si předávají v místě bydliště toho rodiče, u kterého synové právě jsou, tedy, oba si pro ně dochází. Jako velikou výhodu oba vnímají fakt, že žijí jen kousek od sebe, Miroslavovi se podařila po rozvodu koupě bytu blízko matky. Ačkoliv oba popírají, že by pořízení bydlení v docházkové vzdálenosti byl záměr pro snadnou realizaci střídavé péče, oba skutečnost vnímají velmi pozitivně. Pokud si chlapci něco zapomenou u jednoho rodiče, není pro ně těžké si zaběhnout zpět. Děti mají blízko obou rodičů školu, kterou nemusí střídat, poblíž mají i své kamarády. Oba rodiče souhlasně pociťují výhodu pro děti v krátkých intervalech střídání, děti prakticky nemají příležitost ke stesku po druhém z nich.

Pokud se týká přání dětí, byly dle obou rodičů rádi, že budou mít střídavou péči. Miroslav k tomuto uvedl: „... *nejprve jsme to probrali spolu s manželkou a pak jim to navrhli. Souhlasili s tím. Myslím, že byli rádi. Mají kamaráda, jehož rodiče se nemohli dohodnout, hlavně starší se bál, jak to bude s nimi..*“. Jejich přání se v čase nijak neproměňuje. Dle otce i nyní dětem prospívá, že bydlí s rodiči, kteří se nehádají, což se občas za doby společného soužití stávalo.

Ohledně vzájemného vztahu Klára i Miroslav v rozhovorech přiznávají, že k přátelství má jeho povaha daleko. Toto může být zarážející v kontextu informací, které již zazněly a které budou dále interpretovány na následujících řádcích. Kvůli dětem se však oba snaží se domlouvat, proto vše funguje. Komunikují spolu e-mailem a takto jim to plně vyhovuje. O běžných záležitostech, jako jsou platby za kroužky a jejich výběr nebo úhrada tábora, jsou schopni se domluvit a tyto větší položky platí polovinou. Stejně tak dražší sportovní vybavení mají děti jedno. Ale běžné denní potřeby mají své u každého z rodičů. Klára toto shrnuje: „*Ke každému rodiči si vždycky vezmou jen učení a to je všechno.*“ Děti jim v komunikaci nedělají prostředníka, ani jeden z rodičů se nezmínil, že by byť jen maličkost musela jít přes syny. Toto kategoricky vylučovali.

Děti mají volnost i v tom, jak si mohou přenášet své dárky, které od rodičů dostávají. Pouze matka uvedla, že když si děti pohrají, hračky si přináší zpět, pro pořádek. U otce mají děti fotografie matky, ale u matky je nemají. Z pohledu výzkumníka jediná oblast, kde se projevuje ne až tak vřelý vztah mezi rodiči navzájem, je komunikace dětí s rodiči o druhém z nich. Oba nerozhodně uváděli, že dětem komunikaci o druhém rodiči nezakazují, ale příliš se společně o něm nebaví. Otec sdělil, že o exmanželce před dětmi nehovoří, děti občas něco prohodí. Matka uvedla: „*Oba jsou tak ohleduplní, že se přede*

mnou o tom nezmiňují. Exmanžel má i novou partnerku a oni jsou tak ohleduplní, že se snaží nemluvit ani o ní.“ Ani jeden z rodičů neshledává problém s adaptací dětí po příchodu od druhého rodiče. Toto se objevovalo v počátcích po rozvodu, matka přiznala, že se s bývalým manželem oba trochu oba snažili děti si přiklonit na svou stranu, být hodnější. K tomu dodává, otec dětí je k dětem mírný, otec shodně sdělil, že matka je na děti přísnější. Ale i on vnímá, že děti občas zkouší, co jim který z nich koupí. Dle matky děti nyní bez obav tzv. přepínají mezi dvěma prostředními, vyplatilo se jí dětem na lehké manipulace neustupovat.

Za největší přínos pro obě děti Klára i Miroslav považují, že mají i po rozvodu oba rodiče, ani jeden jim nechybí. Otec dále považuje za přínosné nové sociální vazby, zejména na jeho novou partnerku a její dceru. Matka dle mého pohledu velmi rozumně hodnotí i další hledisko, a to možnost plánovat si svůj čas s ohledem na potřeby dětí. Přínos spatřuje nejen pro děti, ale i pro sebe, dokonce vyhodnotila, že má nyní více času než v manželství, kdy se jen starala o domácnost. Uvádí: „*Takhle si čas organizuji podle nich. Když jsou u mě, trávíme čas spolu, úkoly děláme spolu. Když u mě nejsou, žehlím, uklízím a věnuji se sobě.*“ Jako přínosnou Klára obecně považuje střídavou péči pro děti, které dobře vycházejí se svými rodiči nebo když nebydlí daleko od sebe. Otec přínos této péče hodnotí v případě, pokud se oba rodiče chtějí o děti starat a jsou k ní oba ochotní. Dodává, že pokud jsou děti již rozumné, je to velkou výhodou. Oba rodiče by střídavou péčí volili znovu, otec s podmínkou, pokud by věděl, že i dětem toto stále vyhovuje.

Z nezávislého pohledu je třeba podotknout, že ani jeden z rodičů nemá pocit, že by jejich děti střídavou péčí jakkoliv trpěly. Nenašli žádné negativní ohledy.

### *Témata 1. případové studie*

#### DOMLUVA RODIČŮ

Rodiče se v tomto případě dokáží navzájem domluvit o běžných i mimořádných záležitostech, nevyužívají děti jako prostředníky sdělení. Komunikují spolu pouze formou mailu, jelikož vztah na jiné než rodičovské úrovni je mezi nimi horší. Jako rodiče se však respektují. O střídavé péči se domluvili společně, poté předložili návrh dětem.

#### KONZISTENTNÍ POSTOJ

Oba rodiče mají přijímající postoj k této formě péče, ani jeden nezamýšlel jinou variantu péče. Matka vyzdvihuje lepší možnost organizace času při této formě péče o děti.

V daném případě se nijak neliší postoj matky od postoje otce ke střídavé péči. Matka hodnotí jako žádoucí blízkost bydliště, komunikaci rodičů a dobrý vztah dětí ke svým rodičům, i to, že se oba rodiče před rozchodem na péči o děti podíleli. Otec vnímá potřebu příklonu obou rodičů k takové péči a ochotu obou se starat.

#### VNÍMAJÍ POTŘEBY DĚTÍ

Oba synové mají dle rodičů možnost trávit čas s oběma z nich stejně, ani jeden jim nechybí. Blízkost bydliště jim umožňuje zachování kamarádství, stejné školy. Děti si nemusí přenášet věci mezi rodiči, berou si jen učení. Sportovní věci však není nutné mít dvakrát. Rodiče se dokáží domluvit o kroužcích či táborech i po konzultaci s dětmi. Dle matky je pro děti přínosné, že má čas vyhrazený pouze pro děti, otec vnímá jako bonus nové přátelství s jeho partnerkou a její dcerou. Děti však příliš nemluví s rodiči o druhém z nich, kdy se můžeme domnívat, že patrně cítí, že rodičům je toto nepříjemné, např. pro matku poslouchat o otcově nové partnerce, tak se tohoto spíše vyvarovávají. Matkou prezentovaná ohleduplnost dětí však může způsobovat vnitřní napětí, nemohou nechat volný průchod emocím.

#### SOUHLASNÉ PŘÁNÍ DĚTÍ

Děti si přejí střídavou péči, plně jim vyhovuje. Dle rodičů hraje důležitou roli, že se oni sami domluvili a nehádají se. Oba rodiče si myslí, že přání dětí se v průběhu času nemění. Dle vyjádření si po počátečních hledání výhod děti zvykly, dobře se orientují v obou prostředích. Pro děti jsou obě prostředí rodičů patrně dobře čitelné, vědí, jaká jsou pravidla a dobře se jim mezi rodiči přechází.

## 6.2 Případová studie Markéta a Robert

- o Věk matky: 39 let
- o Věk otce: 42 let
- o Počet a pohlaví dětí: 2 dcery
- o Věk dětí: 9 a 6 let
- o Trvání střídavé péče: 1 rok

Markéta s Robertem jsou druzí rodiče, kteří se na střídavé péči o své dvě děti dohodli. Oba rodiče byli rovněž při rozhovorech velmi spontánní, často se nevědomky

doplňovali. Je znát, že mezi nimi panuje přátelsky rodičovská atmosféra. Dle Roberta šlo o jedinou možnost, která pro něho přicházela v úvahu, pokud se manželství rozpadne. Dle jeho postoje jsou oba rodiče pracovně vytížení a vždy se o děti starali oba. Markéta s návrhem manžela souhlasila nejistě. Důvodem, proč na střídavou péči kývla bylo její přesvědčení, že chce z manželství odejít a manžel si kladl podmínku střídavé péče. Jinak by to dopadlo tak, že by se manželé o způsob péče o děti soudili. Markéta odevzdaně vyjadřovala vyprchávací naději, že se střídavou péčí souhlasila z části i proto, že doufala, že manžela toto pozitivní nastavení po pár měsících přejde, zčásti tak doufá ještě dnes. Je však smířlivější, neboť nevidí děti strádat. Přála by si, aby dcery byly natrvalo v její péči a otec by si je bral, kdy by chtěl.

Po rozpadu jejich vztahu péče o děti fungovala tak, že se střídali v místě bydliště dětí a sami měli každý další domácnost, což provozovali první dva měsíce. Neúnosnost této praxe vyjadřovala především Markéta, dle které měla ona na starost dvě domácnosti. Sdělovala: „*Nebylo pro mě možné vést a hlavně uklízet dvě domácnosti.*“ Poté si matka zařídila bydlení tak, aby mohly být dcery vždy týden u ní a týden u manžela.

Děti si střídají bývalí manželé vždy v pátek, interval mají tedy týden a týden. Nebylo tomu tak vždy, nejdříve si děti předávali v neděli, ale oba pozorovali občasné adaptační potíže, dle matky např. neměly v neděli hotové úkoly. Poté, co neděli vyměnili za pátek, je zkušenost mnohem lepší.

Do rozhodování o střídavé péči děti nezapojovali, domluvili se jako rodiče. Markéta uvedla, že děti se prakticky neptali, byli domluveni mezi sebou. Robert dotaz komentoval následovně: „*... máme s dětma super vztah, takže to bylo hlavně kvůli nim*“. Dle otce interval střídání vyhovuje jak dětem, tak rodičům. Matka si myslí, že jim to takto nevadí. Děti si předávají zcela dle domluvy. Oba téměř ve shodě uváděli, že si pro ně jezdí otec k matce, někdy si je převezmou ve škole. Pokud tomu tak je, tak vyloženě z praktického hlediska a ne proto, že by se nechtěli potkat. Markéta ocenila i vztah, který má bývalý manžel s jejími rodiči, neboť nastává i situace, že děti ze školy vyzvednou prarodiče z matčiny strany a otec si je následně přebírá u nich.

Děti mezi rodiči cestují ve vzdálenosti asi pěti kilometrů. Když si matka hledala nové bydlení, rozhodujícím požadavkem pro ni bylo, aby děti zůstaly tam, kde jsou, aby se pro ně nic nezměnilo. Mají tak stejnou školu, zůstali jim kamarádi. Pokud se týká dalších potřeb dětí, rodiče zcela přirozeně tyto potřeby dokáží reflektovat. Pokud jsou děti u jednoho rodiče a zasteskne se jim po druhém, praxe je i taková, že si jedno nebo obě děti vyzvedne druhý rodič, který je nemá ten týden mít u sebe. Dle matky si občas dcery

užívají, že má každá svého rodiče pro sebe. Mohou se vzájemně navštěvovat, telefonují si. Markéta si dokázala vybavit okamžiky, kdy se hlavně mladší dcerce nechtělo od ní, stejně tak se stalo, že se jí nechtělo od tatínka. Toto dokáží oba rodiče řešit, dětem vyhovět např. prodloužením pobytu u toho kterého z nich, třeba o den. Markéta dodává: „*Nevytváříme žádný tlak, že bychom je přes týden měli jen sami pro sebe.*“ Zároveň i umí být striktní a dětem nastavit mantinely.

Děti mají u každého z rodičů své oblečení, hlavně z praktických důvodů. Markéta popsala běžnou praxi, kdy dětem nakoupí oblečení a ony si pak polovinu vezmou k otci. Toto Robert potvrzuje: „... *s mámou si to nakoupí, vyberou a já půlku zaplatím. Ale když mají zrovna něco hodně oblíbeného, tak si to převáží*“. Věci jako kolo, lyže, brusle si rodiče předávají. Děti mohou bez obav s rodiči probrat, co dělali u druhého. Jak Markéta, tak Robert potvrdili, že jsou schopni se bez problémů s děvčaty bavit o druhém rodiči, i o zážitcích s ním prožitých, oba si jsou vědomi hezkého vztahu dětí s tím druhým. Dcery si přenáší bez omezení dárky, které dostávají, aby je mohly ukázat kamarádům a prarodičům. Dárky k narozeninám jsou rodiče dokonce schopni koupit dohromady. Výjimkou byly dárky vánoční, ale to jen na přání dětí. Obě projevíly přání mít dva Ježíšky, takže dárky kupovali oba rodiče zvlášť. Při dotazu na fotografie rodičů u druhého z nich odvětili oba, že fotografie druhého doma nemají.

Když mají Robert s Markétou zhodnotit svůj aktuální vztah, oba potvrzují, že za doby manželství, zejména poslední roky, to nebylo ideální. Robert se nechtěl rozvádět právě kvůli dětem, ale uznává, že situace byla horší, dokud bydleli pohromadě. Markéta poznamenává, že nebýt dětí, pravděpodobně spolu nemluví vůbec. Toto sdělení je až překvapivé v kontextu dalších informací, které uvádí. Pokud přichází otec pro děti, jsou schopni si spolu dát i kávu. „*Dá se říci, že spolu máme přátelský vztah. Dokážeme spolu komunikovat a fungovat.*“ Mluví spolu jak osobně, tak i telefonicky. Dle matky se občas pohádají i před dětmi, ale určitě méně než za doby manželství. Pokud se hádají, je to zejména kvůli finanční stránce. Oba rodiče absolutně vyvrací, že by jim děti dělaly v komunikaci prostředníka. Neřeší přes ně vůbec nic. Robert toto vystihuje slovy: „*Ne, děti nezatahujeme do ničeho, když se nemůžeme domluvit, tak se dohadujeme tak dlouho, až se nám to povede. Jich se tohle vůbec netýká.*“

Pokud se týká názorů na střídavou péči ve vztahu k dětem, Markéta je opatrnější. Stále by si velmi přála, aby děti byly nastálo u ní. Zkoušela se ptát i dětí na jejich aktuální přání, zda by nechtěly být jen s matkou. Děti to však mají nastavené tak, že chtějí i tatínka. Se střídavou péčí tedy souhlasí zejména s respektem k jejich názoru, s tím, že by bylo něco

jiného, pokud by k otci chodit nechtěly. Dětem přináší podle ní střídavá péče to, že žijí se dvěma spokojenými lidmi a neslyší jejich hádky, které byly na denním pořádku ve společné domácnosti. Říká: „*Jsme nyní ve větší psychické pohodě a na ty holky se to určitě taky přenáší a cítí to lépe.*“ Je názoru že v aktuální situaci je pro jejich děti střídavá péče vhodnou úpravou, funguje to. Nevýhodu vidí v tom, že dětem dělají zmatky. Když si občas u druhého rodiče něco zapomenou, jsou z toho pak nešťastné. Ačkoliv Markéta se střídavou péčí nesouhlasí, nebylo pro ni těžké definovat jak přínosy, tak nevýhody střídavé péče pro dcery. Jako obecnou podmínku pro fungující střídavou péči Markéta bez váhání uvedla komunikaci rodičů, aby se uměli domluvit. I přes to, že v jejich případě komunikaci hodnotila kladně, není osobně o střídavé péči přesvědčena. Domnívá se, že děti nejsou nyní nikde doma, přála by si, aby měly stálý domov.

Jednoznačným kladem pro děti vnímá jejich otec skutečnost, že vyrůstají s oběma rodiči a nic jim nechybí. Dle jeho názoru děti získaly tím, že se nyní rodiče nehádají a dokáží spolu normálně mluvit. A dotaz, co dětem pomáhá tuto formu péče zvládnout, odpověděl: „*Že mají dva milující rodiče, kteří vnímají jejich potřeby. Mají obě, co potřebují.*“ Je si vědom, že manželka střídavé péči nevěřila, aby děti tolik necestovaly. Otec nevidí limity, které by dětem taková péče přinášela. V zobecňující rovině shrnuje, že pro děti, které mají k oběma rodičům hezký vztah a oba rodiče se o ně chtějí starat, je vhodná střídavá péče.

## *Témata 2. případové studie*

### VZÁJEMNÁ OCHOTA DOMLUVIT SE

Rodiče spolu bez problémů komunikují, řeší společně běžné záležitosti dětí, největší problém činí finance, ale i na těch se nakonec domluví. Komunikují spolu osobně, když si předávají děti, jsou schopni i vypít si společně kávu. Jinak si telefonují. Bez větších obtíží funguje i vztah otce s bývalých tchánem a tchyní, kteří mu někdy děti ze školy vyzvedávají. Pokud by neměli společné děti, pravděpodobně by se spolu nebavili.

### NEJEDNOTNÝ POSTOJ

Markéta střídavé péči není nakloněna, zastává názor, že děti nejsou nikde doma, nemají stálý domov, také zmiňovala zmatek pro děti. Myslí si, že dětem uspořádání přináší občas zmatek. Ke střídavé péči se přiklání, jelikož by manžel jinou variantu nepřijal, bojovali by přes soud. Domnívá se, že v jejich případě tento způsob péče funguje, protože

se umí s otcem domluvit. Zároveň stav vyhovuje dětem. Otec má jednoznačně pozitivní postoj, nevidí žádné nevýhody. Střídavá péče pro něho byla první volbou, protože se o děti vždy starali oba rodiče. Hlavní přínos spatřuje v tom, že děti vyrůstají s oběma rodiči a nic jim nechybí. Velkou váhu přisuzuje bezproblémové komunikaci, obecně považuje za důležitý hezký vztah dětí k oběma rodičům a rodičovskou ochotu se o ně starat.

### RESPEKT POTŘEB DĚTÍ

Oba rodiče potřeby svých dětí respektují. Pokud se děvčatům stýská nebo si přejí zůstat u rodiče déle, než je rozvrhnuto, ani jeden s tím nemá problém. Děti si mezi rodiči přenášejí dárky, předměty osobní potřeby, rodiče jsou schopni se domluvit na koupi společného dárku. Dražší sportovní potřeby si rodiče předávají, jak děti potřebují. Děti mají možnost diskutovat s rodiči o zážitcích s druhým rodičem, mohou mu kdykoliv zatelefonovat. Nemají jen u druhého z nich navzájem fotografie. Oba rodiče byli schopni reflektovat potřebu dětí v jiném dni předávání kvůli adaptaci.

### SLYŠENÍ NA PŘÁNÍ DĚTÍ

Dle obou rodičů dětem tato forma péče vyhovuje, jsou si vědomi hezkého vztahu dětí k oběma z nich. Matka plně respektuje přání dětí. Pokud by od nich slyšela, že chtějí být více s ní, pravděpodobně by neváhala a chtěla střídavou péči zrušit. To se ale neděje, ví, že děvčata mají k otci silný vztah a chtějí k němu.

## 6.3 Případová studie Liběna a Daniel

- o Věk matky: 36 let
- o Věk otce: 51 let
- o Počet a pohlaví dětí: 1 dcera
- o Věk dětí: 10 let
- o Trvání střídavé péče: 3 roky

V případě děvčete, řekněme jí Valerie, se rodiče o střídavé péči nedomluvili. Po rozvodu byla dcera Liběny a Daniela, ještě jako batole, svěřena do péče matky. Ve střídavé péči je Valerie od svých sedmi let, jelikož otec o svěření dcery do této péče požádal soud. Matka na dohodu s ním nechtěla přistoupit. Otec žádost zdůvodňoval dlouhodobým přáním dcery trávit s ním více času. Matka na přání dcery nakonec se střídavou péčí souhlasila,

nebylo tedy nutné vypracování znaleckého posudku. Dcera do té doby měla s otcem rozšířený kontakt jednou za dva týdny od čtvrtka do pondělí. Matka si otcovu žádost vysvětluje tím, že chtěl mít stejná práva na dceru a moci o ní více rozhodovat. Dle otce se ho matka snažila ze života dcery vyškrtávat.

Pokud se týká samotného přání dcery, dle matky dcera poprvé přišla s návrhem na střídavou péči ve třech letech. Liběna se domnívá, že otec dceru od útlého věku zpracovával, většinou o přání střídání u rodičů hovořila prvních pár dnů, když se vrátila od otce a to ještě v době, když nemohla mít pojem o trvání týdne. Dcera dle matky zjistila, jaký je rozdíl, být u otce přes víkend a celý týden a postupem času se prý projevuje, že si to takové uspořádání neměla přát. Matka argumentovala při rozhovoru tím, že dcera toto sdělovala shodou okolností i den před naším rozhovorem. Valerie prý chce být nyní více u matky, ale otci se to bojí říci. Matka to dokládá takto: „*Už vlastně před jednáním o střídavou péči řekla, že k němu nechce. Po výsledku soudkyně a pracovníka OSPODu se její přání změnilo zpět a týden a týden.*“ Ani interval dítěti dle matky nevyhovuje, než se stihne adaptovat doma je čas, aby se připravovala na přechod k otci. Aktuálně nese těžce odloučení od mladší čtrnácti měsíční sestry.

Dle zkušenosti otce dceři vyhovuje jak střídavá péče samotná, tak interval střídání. Vyhovuje jí, že se může vídat dle potřeby se svojí babičkou. Už dlouho si prý přála trávit s otcem více času než jen o víkendech a vždycky mu to sdělovala, když odcházela zpět k matce. Otec toto popisuje velmi emotivně, pro důraz sdělil, že dcera kolikrát i plakala, že od něho nechce domů. Toto prý trvá, že od něho nechce odcházet k matce. Pokud prý někdy dcera váhala, zda je střídavá péče to pravé, pak jen proto, že ji rodina matky přesvědčovala a nárokovali si ji.

Dceru si rodiče přebírají buď ve škole nebo v místě bydliště podle toho, u kterého dcera je. Více častá je škola. Pokud jde o rodičovskou komunikaci, rodiče se dorozumívají většinou písemnou formou, striktně o dceři. Otec uvádí: „*Nebavíme se, každý si řešíme to svoje, bývalá manželka není schopná se rozumně bavit, nejradši by měla dceru jen pro sebe a mě odšmikla.*“ Matka nesoulad v komunikaci přičítá tomu, že otec ji nebere jako rovnocenného partnera, který vychovává společné dítě. Nevylučuje ani prostřednictví dcery pro předávání informací, spíše ale u informací, které nemají velkou váhu. Otec tvrdí, že s bývalou ženou není řeč, dohodám není přístupná. Snaží se s matkou nedohadovat přes dceru, ale matka přes dceru dle něho vzkazy posílá, aby se s ním nemusela bavit na přímo. Některé výdaje zvládají platit polovinou, jako je třeba škola v přírodě. Příliš se neshodnou na kroužcích dcery, dle matky s ní otec nic nekonzultuje. Často ji staví před hotovou věc,

jako je to v případě florbalu, který dcera hraje. Matka je názoru, že otec chce mít z dcery nejlepší brankářku. Z vyjádření Liběny byla znát jistá nevole, neboť florbal bere částečně Valerii čas, který by mohla trávit s rodinou. Otec kontruje tím, že nebýt jeho, dcera nesportuje, ani nemá jiné aktivity. Jezdí s ní na lyže, což matka nezajišťuje. Rodiče se shodují, že spolu řeší minimum věcí, otec uvádí, že si veškeré vybavení pro dceru pořídil, aby ho matka neobvinila, že je neschopný otec. Matka potvrzuje, že si každý řeší své záležitosti ve svém týdnu. Matka si postěžovala, že i v komunikaci spatřuje největší rezervy, kdy otec se jí snaží vychovávat a nebere její názory rovnocenně.

Daniel potřebám dcery a střídavé péči přizpůsobil místo svého bydliště, pokud je dcera s ním, bydlí společně u jeho matky, ve stejném městě, jako bydlí Liběna. Odůvodňuje to tím, aby dcera nemusela měnit školu, jako další důvod vzápětí uvádí, že bývalá manželka dělala problémy, ačkoliv dcera by vše zvládala i tak dobře. Do svého bydliště jezdí s dcerou zejména o víkendech, toto bydliště je dle něho vzdálené hodinu cesty. Dle matky je to hodina a dvacet minut, s nevolí popisovala, že otec si změnil trvalé bydliště ke své matce, ke které je to dle Liběny dvacet minut při plynulém provozu.

Pokud si dcera přeje zavolat jednomu nebo druhému rodiči, pravděpodobně toto příliš nefunguje. Dcera s otcem fandí fotbalovému klubu. Matka uvádí, že dcera jezdí s otcem na zápasy i v otcově týdnu, otec toto připouští. Vzápětí však říká, že je to s výhradami, často má matka s dcerou jiný program. Kamarády dcery oba rodiče u druhého zpochybňují. Oba zároveň vyzdvihují sociální zázemí dcery právě u sebe- matka vřelý vztah s malou sestrou, dále poukazuje na výjimečný vztah Valerie s její sestřenicí, otec klade důraz na možnost kontaktu s babičkou a jeho novou partnerkou.

Ačkoliv oba rodiče tvrdí, že dceři nebrání v komunikaci s druhým rodičem a dcera má svůj mobilní telefon (svého času měla dokonce dva, od každého rodiče jeden), oba svorně tvrdí, že se Valerii v případě potřeby nedovolají. Dle matky telefonuje Valerie pouze, když může, nebo když není na blízku otec. Daniel polemizuje nad tím, zda nemá dcera zákaz volat, jelikož mu nikdy netelefonuje. Všechny věci denní potřeby má dívka dvakrát, kromě věcí na kroužek a zmíněného telefonu, což dříve nebývalo. Pokud se rodičů ptám na to, jak dcera hovoří o druhém z nich, Daniel odpovídá: „*Spíš třeba mluví o sestřenici, o mámě málo*“, Liběna toto komentuje: „*Jak kdy, někdy řekne, kde byli, vím tak, jestli jsou víc u babičky nebo v bydlišti otce*“. Oba rodiče odhadují, že u druhého z nich se dcera projevuje podobně. Dárky si Valerie mezi rodiči nepřenáší, fotky druhého rodiče doma nemá. Otázku stesku si oba rodiče vykládají pouze jednostranně, a to že se Valerii stýská zejména po nich samotných. Dle otce nechce jít k matce, dle matky od otce volá a

ptá se na malou sestru. Z domu se jí prý nechce, a tak se společně těší na dobu, až přijede domů, co podniknou apod.

Liběna se střídavou péčí důrazně nesouhlasí, dokládá toto tvrzením: „... *ted' z praxe vím, že opravu dítě je takový malý cestovatel, který má problém zapadnout do chodu domácnosti a rodiny*“. Dle ní není dítě nikde doma, aktuálně má Valerie tři pokojíčky. Když si zvykne a zařadí se do chodu domácnosti, odchází k otci. Dle matky je střídavá péče vhodná pro rodiče, kteří spolu dokáží komunikovat. Limitující je dle ní i to, že se nelze dítěti věnovat naplno, působí na něho dva rozdílné rodinné modely. Poukazuje na lepší funkčnost, pokud by se nestřídalo dítě, ale rodiče, dále však nerozvádí, zda by k tomu skutečně přistoupila. Velký problém vidí v nátlakovém chování otce. Myslí si, že tato péče je vhodnější pro starší a vyzrálejší děti. Lituje, že nepožadovala posudek psychologa, protože dcera zralá nebyla. V dnešní době by již bojovala za výhradní péči. Dalšími argumenty sdělovanými matkou je věk otce, který je dceři věkově vzdálen a pohlaví dítě, kdy otec nedokáže pochopit, že dcera má zkrátka blíže k matce a na chlapce ji nepředělá. Zároveň chápe, že rodiče mají stejná práva, ale opětovně vyjadřuje pocit nerovnocenného partnera otce.

Z otcova pohledu matka a její rodina dceru proti němu popouzí. Toto vnímá jako jedinou překážku střídavé péče. Matka z jeho úhlu pohledu „*hraje dceři na city, protože mají ted' s novým partnerem dítě, tak chce, aby byla jen s ní, ale dcera je u mě v pohodě*“. Matka by dle něj měla přestat dceři vyčítat, že chce být víc s otcem. Danou formu péče vnímá jako jednoznačně výhodnou, nemusí se matky doprošovat, aby mu půjčila dceru. Uvádí, že je to takto spravedlivé pro všechny. Střídavou péči by volil znovu a jeví se mu jako prospěšná pro všechny děti, protože mají vzor v obou rodičích. Na závěr sděluje: „*Dceru mám v péči od jejích sedmi let a myslím, že by to zvládla i dřív, kdyby byla s matkou rozumná řeč.*“

### *Témata 3. případové studie*

#### ROZCHÁZEJÍCÍ SE KOMUNIKACE

Rodiče spolu komunikují pouze v případě nutnosti, většinou písemně, někdy i přes dceru. Dle matky ji otec nebere jako rovnocenného partnera. Oba rodiče obviňují druhého z manipulace dcerou a přistupují k sobě podezřavě. Matka špatné a nerovnocenné komunikaci připisuje velký význam při hodnocení, proč střídavá péče v jejich případě

nefunguje. Dle otce není s matkou řeč, v opačném případě by volil střídavou péči ještě dříve.

### ODLIŠNÉ POSTOJE RODIČŮ

Postoj Liběny a Daniela ke střídavé péči jsou diametrálně odlišné. Daniel střídavou péči vidí jako jasnou možnost rovnocenně se starat o dítě, nebýt víkendovým rodičem. Vnímá ji jako spravedlivou pro všechny strany i vhodnou pro všechny děti, které mají vzor v obou rodičích. Liběna se střídavou péčí nesouhlasí, dítě dle ní není nikde doma, rodiče se dítěti nemohou věnovat naplno. Myslí si, že je vhodná pro vyzrálější děti, měla by se zohledňovat povaha a pohlaví dítěte. Podmínku vidí v tom, aby se domluvili rodiče, kteří jsou rovnocennými partnery. Otec hodnotí oproti matce střídavou péči v jejich případě jako fungující.

### ODLIŠNÉ PŘEDSTAVY O POTŘEBÁCH DCERY

Valerie má u rodičů veškeré osobní potřeby dvakrát, výjimkou jsou věci na kroužek. Dříve měla i dva mobilní telefony. Dárky si nechává u toho rodiče, u kterého je dostala. Pokud je u jednoho rodiče, o druhém spíše nehovoří. Není ani samozřejmostí, že může dle své potřeby druhého kontaktovat nebo navštívit. Oba rodiče její případné smutnění vnímají egocentricky, nepřipouštějí, že by se dceři mohlo stýskat i po druhém z nich. Otec vede dceru ke sportu, kterému přikládá velkou váhu, matka je vůči tomu ostražitější, neboť z jejího pohledu dceři florbal a fandění fotbalovému klubu s otcem zasahuje i do času s matčinou rodinou. Jednostranně vnímají i dceřinu potřebu sociálních kontaktů, matka pro dceru upřednostňuje Valeriinu sestru a sestřenici, otec pak svou rodinu. Dle každého z rodičů má dcera kamarády spíše u něho samotného.

### ROZPOLCENOST PŘÁNÍ DCERY

Dle otce je dceřino přání jednoznačné, přeje si mít oba rodiče a má v obou vzor. Toto mu sdělovala již dlouhodobě. Vždy, když od něho odcházela, nechtěla jít domů. Pokud někdy dcera váhala, pak jen kvůli manipulacím ze strany matky a její rodiny. Dle Liběny střídavá péče dceři nevyhovuje, opakovaně jí to dcera sděluje. V době, kdy si střídavou péči přála si nedovedla představit rozdíl mezi víkendem a celým týdnem stráveném u otce. Již před definitivním rozhodováním si to rozmyslela, ale sociální pracovníci i soudu řekla, že chce být u rodičů týden a týden. Nyní je jí u otce smutno a přála by si být více u matky, ale bojí se mu to říci.

## 6.4 Případová studie Jana a Jiří

- o Věk matky: 37 let
- o Věk otce: 39 let
- o Počet a pohlaví dětí: 2 synové
- o Věk dětí: 7 a 9 let
- o Trvání střídavé péče: 2 roky

Setkání s bývalými manželi Janou a Jiřím nebylo příliš veselé, a to ani s jedním z nich. Ačkoliv nefungují jako společná rodina prakticky čtyři roky, konfliktní nastavení jejich vztahu je více než patrné. Oba přiznávají, že velkou roli v rozvodovém sporu hrály finance. Jejich spor se přenáší do rodičovských rolí, oba přisuzují vinu tomu druhému.

První dva roky měla syny ve výhradní péči matka, žádost o změnu výchovného prostředí otec odůvodnil bráněním matkou ve styku s dětmi. Jiří toto v rozhovoru vysvětluje tím, že syny mohl vídat jen o víkendu za předpokladu, kdy se matce chtělo. Postoj rodičů ke střídavé péči je diametrálně odlišný. Matka zastává postoj, že střídavá péče nemůže fungovat za podmínek zášti a nenávisti mezi rodiči. Nezavrhuje ji komplexně, ovšem pouze v případě, že jde oběma rodičům skutečně o děti. Vadí jí, že ze strany institucí je málo zkoumána skutečná povaha věci a k rozhodnutí stačí základní poznatky. Její postoj se s průběhem času nijak nemění. Otec má ke střídavé péči celkem jednoznačný postoj, chtěl mít více dětí u sebe a jelikož s bývalou manželkou řešil jen problémy, využil této možnosti. Pro střídavou péči je i nadále, vyhovuje mu i interval střídání.

Děti si rodiče předávají ve škole, vždy v pátek, Jana si vymínila, že pondělí tráví u druhého rodiče. Toto přijde Jiřímu zbytečné. Soudním rozsudkem mají všichni kontakt upravený, včetně školních prázdnin. Bydlí od sebe pár set metrů, děti mají stejnou školu. Blízkost bydlišť obou rodičů nebyla přizpůsobována střídavé péči.

Jak Jana, tak Jiří se shodují, že komunikace mezi nimi je špatná. Děti si přebírají ve škole, prakticky se nepotkávají. Z toho důvodu mají vše upravené soudně. Komunikují spolu výhradně maily. Zlepšení nenastalo ani po navštěvovaných mediacích a rodinné terapii. Zde se učili, že komunikace se bude týkat výhradně jen dětí, ale jak smutně líčí Jana, často se stává, že se korespondence dotýká i osobních, nevyřešených záležitostí. Otec sděluje: *„Nedá se s bývalou manželkou bavit. Máme naprosto odlišné pohledy na výchovu, o děti se dle mého nestará, jak má. Nejradši by, abych jen platil výživné a děti nechal být,*

*to ale není můj styl.*“ Z vyprávění obou rodičů vyplývá, že spolu řeší jen nejnutnější záležitosti, běžné věci si raději každý řeší po své linii. Větší výdaje, jako jsou zájezdy dětí na hory se školou, rodiče hradí polovinou. Každý má pro děti své oblečení, včetně bot, bruslí. Otec rozzlobeně popisoval, že matka prodala jízdní kolo, které si vzala při odchodu z domu, místo aby ho dala otci pro mladšího syna. Na tomto se rodiče nedokáží domluvit. Některé věci vyřizuje mezi rodiči starší syn. Jana k tomu uvádí: *„Starší syn už je větší, dokáže si některé věci řešit sám, tudíž ho nechávám, aby se učil, že všechno za něj nebude vyřizovat. To se někdy střetne s názorem otce, že jsem nezodpovědná a mám to řešit.“* Otec je opačného názoru, snaží se děti do rodičovských záležitostí nevtahovat.

Děti mají u obou rodičů dle svých sdělení možnost kamarádky a kamarádů. Otcům se nelíbí, že matka deleguje péči o děti na svého přítele a kamarádky, matka podotkla, že bývají kluci naštvaní, protože otec je nechává stále s prarodiči. Rodiče nedoceňují potřebu sociálních kontaktů dětí u druhého z nich. Otec vyzdvihuje hezký vztah dětí s jeho manželkou a rodiči, kteří bydlí ve stejném domě. Děti si nemohou mezi rodiči přenášet své věci, pokud dostanou od jednoho dárky, nemohou si je donést k druhému. Oba rodiče toto vysvětlují špatnými zkušenostmi, když se jim věci od druhého nevracely. Matka nemůže dát synům k otci ani jídlo, které se prý vyhodí, nebo dostanou vynadáno. Chlapci nemají žádnou volnost, kdy mohou rodiče vidat, mají vše pevně stanovené. Mimo čas určený soudem se podařila návštěva asi dvakrát. Oboustranně vnímaný je problém telefonních hovorů dětí s rodiči. Oba popisují, že synové nemají bráněno volat druhému, ale rodiče se jim prý nikdy nedovolají. Chlapci se o druhém rodiči občas zmíní, ale bylo znát, že toto není téma, o kterém by rodiče rádi hovořili. Spíše poukazují na to, že se druhý rodič dětí moc vyptává. Jana uvedla, že se snaží moc neptat, děti jí opakovaně řekli, že jí nemají nic říkat, protože jí to nemusí zajímat. Jiří popírá, že by se dětem stýskalo po matce, spíše říká, že kluci se svěřují, že se od matky těší k němu. Matka si myslí, že hlavně mladšímu synovi se dříve stýskalo, možná i nyní. Přiznává, že stesk zaznamenala i po otci. Ale ví, že naopak otec toto popírá.

Podle Jany si v době rozhodování o střídavé péči kluci toto přáli, protože byli snadno ovlivnitelní. Podle ní v jejich věku záleželo zejména na momentálním rozpoložení, nebyly objektivně schopni situaci posoudit. Spíše si myslí, že vycítili dostatek hmotných věcí a na otázku, zda chtějí být více u táty, odpověděli, že ano. Podle Jany synům tato forma vyhovuje tím méně, čím jsou starší. Myslí si, že nyní by se již rozhodli jinak, protože více věcí chápou. Nevyhovují jim intervaly, jsou unavení z cestování. Uvádí: *„Je dobré se dětí zeptat, ale dávat rozhodující slovo tomu, co řekne pětileté dítě mi nepřijde*

*úplně vhodné .“ Jiří to vidí opačně. Děti jsou dle něho spokojené, nic jim nechybí. Přání se ani v čase nijak neproměňuje. Myslí si ale, že jak jsou děti starší, dokáží svá přání lépe formulovat. Na dotaz otce, jaké bylo přání dětí při rozhodování o střídavé péči odpověděl: „Být více u mě, abychom spolu trávili čas. Jezdíme hodně na výlety to si moc užívají.“*

Jana si myslí, že takto nefunkční střídavou péčí dávají dětem špatný příklad toho, jak by rodina neměla fungovat. Děti se nemohou z jejího pohledu řádně vychovávat. Zastává postoj, že je třeba lépe zhodnotit, pro koho je střídavá péče vhodná. Není to jisté v případech velkých problémů mezi rodiči. Nepřijde jí správné stanovit při takových problémech střídavou péči s tím, že to nějak dopadne. Zklamaně popisovala, že ze všech stran slyší, že jde především o děti, ale jak to skutečně funguje, už podle ní nikoho nezajímá. Základ fungující střídavé péče je dle Jany v komunikaci, což v jejich případě není. Na dotaz, co přináší střídavá péče jejich dětem, odpověděla, že nic dobrého. Starší syn jí měl sdělit, že se těší, až se bude moci rozhodnout, kde bude moci být a nebude muset přecházet.

Jiří je naopak názoru, že střídavá péče není po jejich děti ničím nevhodná. Dětem přináší oba rodiče, vyhovuje jim celkově. Velkou váhu připisuje společným zážitkům s dětmi a tomu, že se nemusí prosit matky o jejich půjčování. Jednoznačně hodnotí tuto úpravu jako fungující pro všechny, je si vědom, že matka dětí zastává opačný názor. K dotazu, pro které děti je střídavá péče vhodná sděluje: *„Pro všechny rodiče, kterým jsou děti upřené. Dokáží se o ně postarat lépe než matka, jezdím s nimi na výlety, mají vše potřebné.“* Lepší fungování střídavé péče by dle jeho vyjádření zajistilo, pokud by matka přestala vymýšlet problémy, proč je střídavá péče nevhodná a také, že chce mít děti zpět u sebe.

#### *Témata 4. případové studie*

#### NESCHOPNOST DOMLUVY

Rodiče spolu nekomunikují o běžných věcech, starší syn bývá poslem zpráv, zejména ve směru od matky k otci. Komunikace probíhá mezi nimi pouze písemně, osobně si rodiče nejsou schopni ani předat děti, které si vyzvedávají ve škole. Vše mají naplánované. Docházeli na rodinnou terapii i mediaci, ale k žádnému pokroku nedospěli. I nadále se stává, že kromě dětí se v písemné komunikaci objevují osobní narážky, které s dětmi nesouvisí. Z vyprávění rodičů je zřejmé, že vleklý problém představují peněžní

prostředky. Nejsou schopni si předat žádné věci dětí, všechno, včetně bot i dražšího sportovního vybavení, mají chlapci dvakrát.

### ODLIŠNÉ POSTOJE RODIČŮ

Matka se střídavou péčí v případě svých dětí nesouhlasí právě z důvodu neschopnosti se s otcem domluvit, kdy komunikaci připisuje nejdůležitější význam. Dle jejího postoje je střídavá péče jen výdobytkem stejně přiděleného času. Dle otce je střídavá péče naprosto vhodná, a to kvůli tomu, že se nemusí doprošovat matky, aby s dětmi trávil čas. Myslí si, že problémy vytváří jen matka. Zastává postoj, že je vhodná pro všechny rodiče, kterým jsou děti jinak upřené, jako to bylo v jeho případě.

### POTŘEBY DĚTÍ ZASTÍNĚNÉ KONFLIKTEM

Děti mají veškerý čas s rodiči naplánovaný, nemají možnost vychýlit se oproti linii dané soudním rozhodnutím. Nemají možnost přenášet si mezi rodiči třeba oblíbené hračky, dárky, ani oblečení. Dle obou rodičů se jim věci od druhého nevracely. Musí mít i dvoje sportovní vybavení. Matka si je vědoma, že dětem se může u obou rodičů stýskat, otec tuto možnost vztahuje spíše jen k sobě. Oba rodiče nadhodnocují ostatní sociální vazby z jejich strany, které mají děti ke kamarádům a dalším blízkým lidem.

### ROZPOLCENOST PŘÁNÍ DĚTÍ

Dle otce si děti přály být více u něho, aby spolu mohli trávit více času. Myslí si, že jsou spokojené, nic jim neschází. Matka pochybuje o reálnosti dětského přání, děti byly dle ní otcem zmanipulovány. Neuměly si představit, jaká bude realita, na dotaz pouze odvětily, že chtějí být s otcem. V současné době jim dle matky střídavá péče nevyhovuje, tedy čím dál tím méně. Starší syn se jí svěřil, že až bude starší, chce si sám zvolit, kde bude, aby nemusel cestovat. Děti jsou dle matky z cestování unavené, nevyhovují jim ani nastavené intervaly.

## 6.5 Shrnutí společných témat případových studií

Z analýzy všech čtyřech rodičovských případových studií byla selektována vždy čtyři vztažná témata, která souvisela s rodičovskými postoji ke střídavé péči, jejich vzájemnou komunikací a schopností domluvit se, schopností reflektovat potřeby svých dětí a jejich skutečných přání. Společnými tématy všech čtyřech případů tedy jsou:

A) komunikace, B) postoj rodičů, C) potřeby a D) přání dětí. Pozici rodičů v rámci jednotlivých témat zachycuje schéma níže.

Obr. 2: Schéma analyzovaných případových studií

|            | 1. PS<br>Klára + Miroslav | 2. PS<br>Markéta + Robert   | 3. PS<br>Liběna + Daniel            | 4. PS<br>Jana + Jiří              |
|------------|---------------------------|-----------------------------|-------------------------------------|-----------------------------------|
| Komunikace | Domluva rodičů            | Vzájemná ochota domluvit se | Rozcházející se komunikace          | Neschopnost domluvy               |
| Postoj     | Konzistentní postoj       | Nejednotný postoj           | Odlišné postoje rodičů              | Odlišné postoje rodičů            |
| Potřeby    | Vnímání potřeb dětí       | Respekt potřeb dětí         | Odlišné představy o potřebách dcery | Potřeby dětí zastíněné konfliktem |
| Přání      | Souhlasné přání dětí      | Slyšení na přání dětí       | Rozpolcenost přání dcery            | Rozpolcenost přání dětí           |

## KOMUNIKACE

Všechny dotazované matky považují domluvu rodičů za podmínku fungující střídavé péče. Jako primární podmínku nekladli domluvu s matkou otcové, avšak při dotazu na zlepšení či limity rovněž uváděli, že by se mohla zlepšit komunikace či přístup ze strany matky. Často sdělovali, že s matkou není rozumná řeč.. Z toho se dá usuzovat, že téma komunikace je pro oba rodiče podstatné. Rodiče, kteří oba se střídavou péčí souhlasí, vyloučili, že by nebyli schopni komunikovat napřímo, bez prostřednictví dětí. Pokud mezi otcem a matkou funguje komunikace omezeně, vyplynulo, že rodiče využívají jako „poslůčka zpráv“ své děti. Rodiče, kteří hodnotí komunikaci mezi sebou jako nefunkční či omezenou volí spíše písemnou formu sdělovaných informací. Tuto formu volí i rodiče Klára a Miroslav, kteří oba hodnotí střídavou péči jako fungující. Důvodem jejich písemného styku je skutečnost, že se tolerují jako rodiče, ale vzájemný vztah nehodnotí jako přátelský a písemná forma komunikace jim zkrátka vyhovuje. Tito rodiče také dokládají, že si jsou velmi dobře vědomi svých rodičovských rolí, i když roli manželů opustili. K těmto rodičům připojuji i druhý případ. Markéta s Robertem sice uváděli, že vztah mezi nimi je lepší než dřív, dokáží si spolu vypít i kávu, pokud by je však nepojily společné děti, pravděpodobně by se spolu nebavili. Liběna i Jana, tedy matky, které hodnotí střídavou péči jako nefunkční, připisují zásadní roli špatné komunikaci.

## POSTOJ RODIČŮ KE STŘÍDAVÉ PÉČI

Jednoznačně kladný postoj ke střídavé péči zastávají v uvedených případových studiích všichni otcové. Všichni otcové rovněž byli iniciátory návrhu na střídavou péči, ačkoliv v prvním případě jasně nevyplynulo, o čí nápad se jednalo, tato forma péče byla výsledkem přirozené dohody rodičů. Všichni otcové rovněž hodnotí střídavou péči jako fungující a to i ve dvou případech, kdy tuto péči hodnotí matky jako nefungující. Všechny matky poukazují na to, že střídavá péče je podmiňována dobrou úrovní rodičovské komunikace. Ve dvou případech hodnotily střídavou péči jako fungující oba rodiče, v druhých dvou případech pouze otcové. Všichni posuzovaní otcové se domnívají, že střídavá péče je výhodná, jelikož děti mají oba rodiče stejně, mají oba vzory, je spravedlivá. Oba otcové, kteří žádali o střídavou péči jako změnu z výlučné péče matky, ji odůvodňovali bráněním matkou ve styku s dětmi. Matky se často domnívají, že dítě není nikde doma. Tento argument neuváděla pouze Klára, která vidí ve střídavé péči samá pozitiva, mimo jiné i možnost dobře si zorganizovat čas a přizpůsobit ho dětem i sobě. Argument chybějícího domova či rizika putování dítěte rovněž nevzněl ani jeden otec. Markéta, jako jediná matka, která se střídavou péčí nesouhlasí, hodnotí střídavou péči jako fungující. Bere ohled na přání dětí a je ráda, že se s bývalým mužem na většině věcí domluví.

## POTŘEBY DĚTÍ

Pokud jde o potřeby dětí rodičů, jež oba hodnotí tento způsob péče jako fungující, děti mají vždy možnost přenášet si věci své osobní potřeby, jako oblečení, dárky, oblíbené hračky. Všechny řešené rodiny bydlí od sebe v blízké, většinou docházkové, vzdálenosti, děti by tak ani v jednom případě nemusely být nuceny kontakt s druhým rodičem nějak omezovat. Možnost bez omezení navštěvovat druhého rodiče, který o ně právě nepečuje, mají však pouze děti z prvních dvou případů, jejichž rodiče se na střídavé péči o ně dohodli, a nebylo tak nutné zásahu soudu. Děti rodičů, jejichž matky hodnotí střídavou péči jako nefunkční, nemají v čase, kdy jsou „přiděleny“ jednomu z rodičů, svobodnou volbu druhého rodiče kontaktovat. Oba rodiče ze třetí i čtvrté studie v odpovědích demonstrují, že tuto možnost dětem nijak oni sami neupírají, avšak zároveň vnímají omezení z druhé strany. Dovolají se většinou dítěti v případě nutnosti. Je tedy otázkou, jakou možnost mají děti samy. Děti z prvních dvou případů si mezi rodiči přenášejí sice jen učení, ale to spíše z praktických důvodů, aby byly co nejméně zatížené cestováním. Děti

ze třetí a čtvrté případové studie si mezi rodiči nic nepřenášší, protože naopak nemohou. Rodiče jsou podezíraví vůči sobě navzájem. Valerie ze třetího případu musela jednu dobu hlídat dva mobilní telefony, chlapci z posledního případu nenosí u rodičů ani stejné boty, mají dvě kola, brusle a další. Tyto dražší sportovní pomůcky si rodiče, kteří se na střídavé péči domluvili, oproti rodinám, kde byla střídavá péče nařízena, předávají. Jediné, co není pravidlem v žádné posuzované rodině, jsou fotografie druhého rodiče, např. fotografie otce v albu u matky a naopak. Bez problémů o druhém rodiči mohou hovořit pouze děti Markéty a Roberta, kteří jako jediní spolu přátelsky vycházejí. Odlišné postoje se také vyskytují ohledně případného smutnění dětí po druhém rodiči. Z rodičů, kteří se na střídavé péči nedomluvili a panuje mezi nimi obtížná komunikace, pouze Jana dokáže připustit, že dětem se stýská i po jejich otci. Jak její bývalý manžel, tak oba rodiče Valerie si myslí, že děti smutní jen po nich samotných. Potřeby synů Jany a Jiřího jsou výrazně limitovány soudním rozhodnutím, mají nalinkovaný veškerý čas trávený s rodiči. Interval střídání vyhovuje z konzistentního pohledu obou rodičovských párů pouze dětem Kláry a Miroslava a také Markéty a Roberta. Skutečnost, že mají děti k dispozici své kamarády u obou rodičů plně odsouhlasí opět jen tito dvojici rodiče. Ve dvou posledních případech rodiče vnímají lepší sociální zázemí právě u nich samotných.

## PŘÁNÍ

Pokud se rodiče jsou schopni domluvit, není prvotního přání dítěte třeba. První dva příklady dokládají, že dětem zpravidla vyhovuje, na čem se rodiče dohodnou a vděčně jejich domluvu přijímají. Pokud bylo o střídavé péči rozhodováno až dodatečně, oboji rodiče zmínili, že toto bylo na přání dětí. Liběna a Jana, které považují střídavou péči za nefunkční, pochybují o opravdovosti přání jejich dětí. Jejich přání přičítají příliš nízkému věku a manipulaci ze strany otce, buď přesvědčováním nebo hmotnými věcmi. Přání dítěte v těchto čtyřech případových studiích hrálo roli při rozhodování o střídavé péči v posledních dvou, kdy obě matky tuto péči považují za nevhodnou a dětem nevyhovující. Liběna k aktuálnímu přání dcery uvádí, že dcery přání je aktuálně bydlet zpět jen s matkou, avšak má obavu z reakce otce, v případě synů Jany a Jiřího matka uvádí, že starší syn se těší na období, kdy se bude moci již rozhodnout a mezi rodiči se nestřídat. Obě tyto matky sdělovaly, že děti souhlasně odpovídaly na dotaz, zda chtějí být více s otcem a neuměly si představit, co reálně znamená střídavá péče. Všichni otcové vnímají přání svých dětí jako konzistentní, domnívají se, že jim toto plně vyhovuje. Pouze otcové, kteří se střídavé péče

domáhali soudní cestou, připisují prvotnímu přání dětí významnou roli, kdy o péči žádali právě kvůli nim. Zároveň je však z interpretací Daniela i Jiřího patrné, že žádost o střídavou péči podávali nejen z důvodu přání dětí, ale také proto, že z jejich pohledu jim matka bránila ve styku s dětmi a nebyla ochotna se s otcem domluvit.

## 6.6 K výzkumným otázkám

Na základě předchozí analýzy se v této kapitole dostáváme ke zodpovězení stanovených výzkumných otázek:

- **Jaké jsou hlavní rozdíly mezi postoji matek a otců ke střídavé péči?**

Největším rozdílem, který vyplývá z analyzovaných studií a zkušeností zmíněných rodičů je, že na rozdíl od matek jsou naprosto všichni otcové jednoznačně pro střídavou péči. Pokud tato forma péče nebyla výsledkem dohody, vždy byli iniciátory podávaného návrhu. Všichni otcové rovněž hodnotí střídavou péči jako fungující, a to i v případech, kdy jejich bývalé ženě tato forma péče nevyhovuje. Pokud se otcové domáhali střídavé péče po určité době výhradní péče matky, uváděli, že důvodem jejich podání byla neochota matky při domluvě na kontaktu s dětmi. Matky jsou střídavé péči nakloněny pouze za předpokladu, že jsou rodiče schopni se domluvit. Pokud mají zkušenost, že dětem střídavá péče vyhovuje, hodnotí ji jako fungující, což ale nemusí být vždy v souladu s jejich postojem ke střídavé péči.

- **Jaké jsou hlavní přínosy a rizika střídavé péče pro děti z pohledu rodičů?**

Jako hlavní přínosy rodiče ze svých zkušeností uvádí, že střídavá péče přináší dětem rovnoměrnou pozornost obou rodičů. Tento přínos pro děti vnímají všichni rodiče, až na matku z poslední studie, která nedokázala najít na střídavé péči v jejich konkrétním případě pro děti nic pozitivního. Za předpokladu, že otcové v době po rozvodu navázali nový vztah, sami jako přínos hodnotí obohacení dětí o nové sociální vztahy.

Rizika střídavé péče pro své děti nevidí ani jeden z rodičů, který je střídavé péči nakloněn a ztotožňuje se s ní. Dvě matky, které nejsou střídavé péči nakloněny, vnímají jako největší riziko, že dítě není nikde doma. Pokud matky vnímají střídavou péči jako

nefunkční, rizikovost vidí v odlišných výchovných přístupech a špatnému příkladu rodinného fungování.

▪ **Jaká je úloha komunikace rodičů pro úspěšnou střídavou péči?**

Všechny respondentky považují komunikaci rodičů za klíčovou podmínku fungující střídavé péče. Obě matky, které hodnotí střídavou péči jako nefungující, připisují ústřední podíl právě špatné komunikaci. Pokud se týká otců, tito sice všichni hodnotili střídavou péči jako fungující, avšak z rozhovorů vyplývalo, že pokud rodičovská komunikace není na dobré úrovni, vidí v ní rezervy při optimální péči o děti a uvádějí, že by se mohla zlepšit. Pokud nefunguje komunikace mezi rodiči optimálně, zpravidla hledají rodiče důvody u druhého z nich. Podstatným hlediskem se zdá být, zda jsou rodiče schopni přímé komunikace, aniž by děti musely být prostředníky. Pouze u rodin, kde oba rodiče hodnotí střídavou péči jako fungující, nemusí být děti zprostředkovateli zpráv. V obou dalších případech rodiče nejsou schopni komunikace na té úrovni, aby děti nemusely druhému nic vzkazovat. Ve stejných případech se nefunkční komunikace promítá do zajištění potřeb dětí. Osobní komunikaci volí pouze rodiče, kteří vnímají svůj vztah jako přátelský, ostatní rodiče spolu komunikují pouze písemnou formou.

▪ **Jakou roli hraje přání dítěte v kontextu střídavé péče?**

V případech, kdy se rodiče byli schopni na střídavé péči domluvit, do rozhodování děti nezapojovali. Děti rozhodnutí rodičů přijali jako skutečnost, byly rády, že se rodiče domluvili. Pokud byly děti po rozvodu manželství svěřeny do péče matky a o střídavé péči rozhodoval soud na základě žádosti otce, rodiče vždy potvrdili, že návrh byl podán z důvodu přání dětí trávit více času i se svým otcem. Aktuálně však obě matky, jichž se tento problém ve výzkumné studii dotýká, a které současně hodnotí střídavou péči jako nefunkční, potvrzují zkušenost, že dětem tato forma péče nevyhovuje a je pro ně nevhodná. Zpochybňují skutečné přání dítěte, na základě kterého bylo o střídavé péči rozhodnuto. Jako determinující faktor obě uvádí manipulaci ze strany otce v souvislosti s nízkým věkem dítěte. Otcové těchto dětí jsou naopak přesvědčeni, že přání dětí mít stejný čas oba rodiče i nadále trvá.

## 7 Diskuze

Výzkumná studie se zabývala zkušenostmi, které rodičům přináší střídavá péče o jejich děti. Výzkumně byli zahrnuti vždy oba rodiče, kteří mají společné děti, celkově tak čtyři otcové a čtyři matky. V první řadě mě zajímalo, jakým způsobem se liší postoje otců a matek ke střídavé péči o jejich děti. Oporu této otázky mi vytvořily informace čerpané z odborných publikací i vlastní zkušenost, a to, že přístup rodičů ke střídavé péči není vždy souhlasný a často se liší. Jak píše Novák (2013), žádosti o střídavou péči přicházejí zejména z pohledu otců ve snaze zachovat spravedlivost v péči o děti. Stále zůstává častým zvykem, že pokud o střídavou péči neusiluje otec, děti jsou svěřeny matce. I z tohoto průzkumu vyplynulo, že iniciátorem střídavé péče byl většinou otec, pouze v jednom případě se rodiče shodli tak přirozeně, že již dále toto nebylo rozvedeno. V jedné rodině matka, která ze zkušenosti hodnotí střídavou péči jako fungující, přiznala, že manžel by se v jiném případě nechtěl rozvádět. Pokud by se střídavou péčí nesouhlasila, na rozvod by nepřistoupil a o děti by se soudily, což nechtěla dovolit. Z vlastní zkušenosti k tomu uvádím, že ve většině případů, se kterými se setkávám, je navrhovatelem střídavé péče otec, ať v případě prvotní úpravy, nebo při návrhu na změnu, většinou z výlučné péče matky. Často i matky sdělují podobnou zkušenost, jako Markéta, že otec na střídavé péči trval a ony se nechtěly o děti dohadovat. Mnohdy se setkávám i s případy, že matky nechtějí přistoupit na střídavou péči v argumentaci, že otec, který se do této doby o děti nezajímal a všechna péče závisela na matce, najednou velmi stojí o péči o děti. Toto potvrzuje i Novák (2010b), že si mnohého začínáme vážit až v situaci ohrožení, s kontextem situace se mění i hierarchie hodnot. K tomu lze připojit Matouškův (2014) argument, že rodiče by se měli na výchově svých dětí podílet zhruba stejnou měrou, jako tak činili za doby společného soužití (srov. kap. 2.1).

Střídavá péče v posuzovaném vzorku respondentů vyhovuje oběma rodičům v polovině zkoumaných případů. Všichni otcové hodnotí péči o děti jako fungující, a to i ve dvou případech, kdy se s tímto pohledem neztotožňuje matka dětí. Ve dvou studiích zazněla, ačkoliv nebyla přímo předmětem výzkumu, diferenciace pohlaví v kontextu střídavé péče. Jiří uváděl, že matka by měla pochopit, že synové mají blíže k otci než matce. Podobně se vyjadřovala i Liběna, která má ve střídavé péči s bývalým manželem dceru. Ta sdělovala, že dcera má blíže ke své matce. Rodiče však toto hodnotí z velmi

zobecnující roviny, když Chvála a Trapková (2017) popisují, že vždy záleží na vývojové potřebě dítěte přiklonit se k tomu kterému rodiči, u dívek a chlapců tedy není takovéto univerzální pravidlo bez úvahy o věku (srov. kap. 3.1). Naše výzkumná studie rovněž v tomto směru nepotvrdila výzkumy, které realizovali Hakvoort, Bos, Van Balen a Hermanns (2011), ze kterých vyplývá, že otcové se více realizují ve výchově syna. Dvě zmiňované případové studie se týkají ryze dívek a oba otcové o jejich výchovu formou střídavé péče velmi stojí, v případě Valerie i proti vůli její matky.

Další oblastí, jež byla v kontextu střídavé péče zkoumána, byly přínosy a rizika, které střídavá péče dle zkušeností rodičů přináší jejich dětem. Jako teoretické východisko posloužily poznatky, které shrnuje Novák (2010a, 2010b). Z našeho průzkumného šetření vyplynulo, že pokud matky hovoří o vnímaných rizicích pro své děti, často bojují s domněnkou, že z dětí budou cestovatelé, kteří nebudou nikde doma. S touto obavou polemizuje velmi přínosně Ballnik (2012), který hovoří o rozpolcenosti dítěte při otázkách, kde je doma (srov. kap. 3.2). Podobné riziko nevnímá ani jeden z dotazovaných otců. Většina z nich uvedlo, že nevnímají žádná rizika, které by střídavá péče jejich dětem přinášela. Naopak, velmi výrazně vnímají pozitivní aspekty. Všichni otcové se shodují, že díky střídavé péči mají možnost jejich děti trávit stejný čas s oběma rodiči. Dalším, často zmiňovaným přínosem, zejména v případě, kdy otec založil novou rodinu, jsou nové přátelské a rodinné vztahy dětí se spřízněnými osobami. Nutno podotknout, že i matky vnímají pro děti potřebnou možnost trávit se svými rodiči stejný čas. K tomuto se nepřipojila pouze Jana, která na střídavé péči v jejich konkrétním případě nenachází nic pozitivního.

Velká část sporů v současné praxi opatrovnických soudů vzniká kvůli střídavé péči, což mohu z vlastní zkušenosti potvrdit. Návrhový model rodičů bývá takový, že matka požaduje svěřit dítě do své péče, otec žádá péči střídavou. Další, méně častou variantou, ale určitě ne méně konfliktní je, když oba rodiče žádají svěření dítěte do své péče. Často se v praxi lze setkat s „boji“ rodičů o to, zda tedy péče o děti bude střídavá nebo výlučná matky s otcovým rozšířeným stykem s dětmi, např. v poměru 4:3 dnů v rámci týdne. Zaznívají argumenty, že střídavá péče je pro otce důležitější, jelikož mají více pravomocí zapojit se do rozhodování o dětech. Pravda je taková, že rodičovská odpovědnost, tedy jak práva, tak povinnosti, zůstávají zachovány a matka otce nemůže vyloučit z rozhodování, např. o výběru školy. Někdy však chybí právní povědomí, otcové se často právě ze strachu z „odříznutí“ od dětí střídavé péče domáhají. A stejně tak existují i případy matek, které výlučnou péči o děti berou jako vítězství a pocít, že otce nemusí do rozhodování o životě

dítěte tolik zapojovat. Pokud však jde od dítě, což by mělo jít především, a o možnost trávit s ním stejně tolik času, lze tak docílit oběma způsoby, v ideálním případě za dohody rodičů. Ve shodě s Pavlátem (2010) uvádím, že je důležité, jak rodiče spolupracují v péči o dítě, pro které je až nemožné, aby mohlo prosperovat za existujícího konfliktu rodičů.

Dohoda rodičů bývá při posuzování střídavé péče významná, proto byla mezi výzkumné otázky zahrnuta role komunikace zahrnuta. Všechny participantky výzkumného šetření, matky, přisuzují bezproblémové komunikaci v rámci střídavé péče o děti výsadní postavení. Dvě z nich, které péči o děti hodnotily jako nefunkční, usuzují právě na příčiny ve špatné komunikaci rodičů. Otcové rovněž vnímají potřebu s matkou komunikovat, avšak z jejich pohledu toto není nezbytně nutným předpokladem, aby střídavou péči hodnotili jako fungující. Toto můžeme přičítat i prostému faktu, a to, že většinou to byl právě otec, kdo byl žadatelem o střídavou péči. Pokud by ji hodnotil jako nefungující, popíral by své vlastní přesvědčení. Rodiče se často dovolávají toho, že druhý rodič se nechce dohodnout, ale někdy to bývá volání po dohodě za jejich vlastních podmínek. Rodiče se musí chtít dohodnout oba a také musí začít sami u sebe. I v našich případových studiích lze spatřovat snahu vidět vinu a nedostatky u druhého rodiče, a spíše méně sebereflexe. Pokud se rodičům nedaří nalézt dohodu, volají po zásahu, apelu na druhého z nich ze strany represivních úřadů. Jak je však uvedeno v kap. 3.5 této práce, je potřeba vůle obou rodičů, jelikož jde zejména o jejich úkol a potažmo jejich děti, které sporem trpí.

Nefunkční komunikace a neochota jedné či druhé strany činit ústupky přináší pro děti mimo jiné omezení ve formě mantinelů, které nastavilo soudní rozhodnutí. Rodiče někdy bývají těžce přístupní, až nevnímaví, vůči situačním změnám v potřebách dítěte. Tyto potřeby zaměňují za schválnost druhého rodiče a šetří svou vstřícností. V uvedených dvou případech, kde rodičovská komunikace prakticky nefunguje, děti nemají žádnou volnost, možnost spontánnosti, což je pro ně tak důležité. Ať je častým argumentem, že výnosy Ústavního soudu hovoří ve prospěch střídavé péče i v případě, když spolu rodiče nekomunikují, je na místě vždy zvažovat individualitu případů. Špatná nebo dokonce žádná komunikace nelevituje mezi rodiči jen volně ve vzduchu, často je příčinou rodičovský konflikt. Rodiče bývají konfliktem tak zasaženi, že přestávají vnímat skutečné potřeby dětí, jako je stesk po druhém z nich, volný pohyb mezi rodiči navzájem, nemožnost přenášet si dle přání oblíbené hračky či dárky, a právě potřebu obou rodičů, kvůli které bylo o střídavé péči rozhodnuto, jak ukázala i poslední výzkumná studie.

Dlužno k celému tématu rodičovského konfliktu podotknout, že se bohužel objevují i případy, kdy je jeden rodič druhým nařčen se sexuálního zneužívání vlastního dítěte. Tyto

případy jsou nešťastné, vlekloucí se a prokázání skutečnosti je obtížné. Pokud se zneužívání neprokáže, dotčený rodič si s sebou napříč společenskými kontakty nese nálepkou, které je strastiplné se zbavit. Oznamujícímu rodiči je prakticky nemožné prokázat křivé obvinění, jelikož ten demonstruje dobrý úmysl a povinnost zabránit zneužívání svého dítěte, k čemuž měl indicie či důkazy.

Fenomén rodičovského konfliktu vnímám jako velice aktuální, stejně tak vnímám potřebu věnovat mu důslednější pozornost, což by mohl být zajímavý a užitečný námět pro další zkoumání. Předkládané výzkumné šetření si nekladlo ambice blíže povahu rodičovského konfliktu analyzovat, ačkoli vyvstává zejména v poslední, částečně i ve třetí, případové studii. Vnímám jako potřebné vést rodiče k tomu, aby vnímali skutečné potřeby jejich dětí, např. různými edukačními programy či semináři. Jako užitečné mi přijde, kdyby mohli rodiče slyšet své zkušenosti navzájem. Tato myšlenka pro mě vyvstala při rozhovoru s Klárou, která velice přirozeně popisovala, proč je střídavá péče pro děti, ale i pro rodiče přínosná. Jsem názoru, že by ostatním maminkám mohlo prospět, kdyby své zkušenosti mohly sdílet a slyšely, že zkušenost nemusí být nutně negativní. Klára byla jedna z mála matek, se kterou jsem se kdy setkala (nejen z pozice výzkumníka, ale i ve své profesi), která v souvislosti se střídavou péčí o děti neprojevovala sebemenší úzkost.

Výzkumnou oblastí v kontextu střídavé péče a jednou z výzkumných otázek byla role přání dítěte. Velký význam přisuzuji vyplynuvší zkušenosti rodičů z prvních dvou případových studií, tedy rodičů, kteří se byli schopni na střídavé péči o své děti domluvit. Tito rodiče totiž své děti do rozhodování vůbec nezapojovali, role přání dítěte tak nesehrála žádnou roli. Tyto děti byly dle sdělení svých rodičů rády, že se rodiče o jejich budoucnosti domluvili, aniž by mezi nimi docházelo k názorovým nesouladům. V této souvislosti musím souhlasit s Novákem (2010a), který uvádí, že děti akceptují střídavou péči do té míry, do jaké ji přijímají jejich rodiče. Opačnou situaci lze vidět v případech Liběny a Daniela a také Jany a Jiřího. V obou rodinách bylo rozhodováno na základě žádosti otce o změnu na střídavou péči, a to z důvodu právě přání dítěte. Toto sice obě matky potvrdily, nicméně zpochybňují opravdovost dětského přání a také poukazují na jejich proměnu. Pochyby jsou vyvolány jak vnímanou manipulací ze strany otce, tak neracionálním rozhodnutím dítěte z důvodu nízkého věku. Dle obou matek si děti nedovedly představit, co skutečně střídavá péče obnáší. Dle otců se však přání dítěte neproměňuje, děti jsou spokojené a střídavá péče jim vyhovuje. V takových případech tedy ještě výrazněji vyvstává otázka, do jaké míry je přání dítěte ovlivněno přáním a postojem rodiče (srov.

kap. 3.2). Nelze zapomínat, že byly hodnoceny subjektivní zkušenosti rodičů, které nabízí vždy vlastní úhel pohledu.

K otázce po zjišťování přání dítěte dodávám, že je třeba mít na paměti dětskou přirozenou vlastnost (a nemít jim ji za zlou), že dítě má sklon volit si nejpohodlnější variantu. Pokud tak ví, že u matky je nutné dodržovat pravidla, např. uklízet si pokoj, pravidelně se připravovat na vyučování nebo vynášet odpadky, přičemž u otce je režim volnější, protože je více zaměstnán, odpověď je snadná, jaký styl si vybere. Při neexistenci komunikace mezi rodiči se dítě snadno naučí, že může druhému rodiči třeba zapřít, že kapesné již dostalo od druhého rodiče. V dospívání pak mohou být následky i horší, vést např. k útěkům z domova. Dítě se bude toulat a rodiče o tom nebudou vědět. Při komunikaci s rodiči se vždy snažím, aby si toto rodiče uvědomovali, i když to snad často, třeba i v hlouby duše, dobře vědí.

V praxi se mnohdy přisuzuje přání dítěte velký význam. Tento nechci nijak znevažovat, ale při všech popsanych teoretických i výzkumných znalostech je třeba pamatovat, že přání může být situačního charakteru. Projevuje se, ke kterému rodiči se dítě více přiklání, kdo ho k pohovoru přivádí a další, již výše popsané okolnosti. V neposlední řadě je třeba pamatovat, že dítě má rádo, až na ryzí výjimky, oba rodiče a nelze na něm chtít, aby si vybralo a tedy ho nechat nést všechno břímě rozhodování. Stává se, že dítě je vyslýcháno opakovaně, voděno rodiči k psychologům pro potvrzení jejich úhlu pohledu, na OSPOD, aby sociální pracovnice přímo od dítěte slyšela, jak že mu ten druhý rodič uškodil. Jsem názoru, že toto není žádoucí a dětem škodí spíše podobné praktiky.

Představený výzkumný záměr diplomové práce má své limity, které v kontextu tématu přání dítěte spatřuji zejména v absenci dětských zkušeností. Do výběrového souboru nebyly zahrnuty dotčené děti, o které se zprostředkovaně jedná, ale pouze jejich rodiče. Od dětí, které si přímo prožívají střídavou péči by byly nepochybně získána cenná data, ale toto nebylo ambicí předloženého výzkumného šetření. I s ohledem na omezené množství výzkumů zejména v českých podmínkách, vnímám, stejně jako v oblasti rodičovského konfliktu, velkou potřebu dalších, validních výzkumů, pro něž by předkládaná diplomová práce mohla posloužit jako vodítko.

Jistý limit dále představuje velikost výběrového souboru, který činil 8 respondentů, vždy rodičovských párů, bývalých manželů, u nichž nebyla zohledněna dosažená úroveň vzdělání. Záměrem výzkumného šetření bylo porovnávání zkušeností matek a otců. Další členění výběrového souboru, které z výzkumného šetření přirozeně vyplynulo, a to na

rodiče, u kterých se dá hovořit o úspěšné střídavé péči a na rodiče, u kterých střídavá péče neprobíhá bez problémů, představuje další zúžení výzkumného vzorku k porovnávání výsledků. S tím souvisí další možný limit, a tím je samotná metoda analýzy výsledků, na základě které není možné zobecňovat výsledky. Limit může představovat i pozice výzkumnice, která v běžném profesním uplatnění zastává pozici sociálního pracovníka na oddělení sociálně- právní ochrany dětí. Ačkoliv byl tento možný střet zájmů nepodceněn a řešen i z etického hlediska (viz kap. 5.2), může být např. volba otázek i samotný směr výzkumného šetření do jisté míry profesí výzkumnice ovlivněn.

Praktický přínos práce spatřuji ve shrnutí dosavadních psychologických i právně-psychologických poznatků o střídavé péči, kdy samotné téma vnímám jako přínosné do praxe. Například pro zamyšlení rodičům či spolupracujícím institucím s rodiči v rozvodu, jak jejich situaci lépe pochopit, případně jim pomoci. Jako potřebné k dalšímu výzkumnému rozpracování vnímám zejména téma rodičovského konfliktu v kontextu střídavé péče, které je s jejím úspěchem či neúspěchem úzce spjato, a stejně tak otázku přání dítěte. Zajímavé výsledky do budoucna jistě přinesou i výzkumy s dospělými jedinci, kteří v dětství prošli střídavou péčí svých rodičů. Poté se více poodhalí, jaký skutečný přínos střídavá péče představuje.

## 8 Závěry

Cílem předkládané diplomové práce bylo prozkoumat střídavou péči jako jednu z forem péče o děti po rozpadu rodičovského soužití v psychologických souvislostech. Jako výzkumný problém jsem stanovila zmapování zkušeností rodičů se střídavou péčí. Výzkumný problém byl řešen za pomoci čtyř výzkumných otázek, které se týkaly hlavních rozdílů mezi postoji matek a otců ke střídavé péči, přínosů a rizik, které pro své děti rodiče v rámci této péče vnímají, dále mne zajímalo, jakou roli hraje komunikace rodičů a přání dítěte.

Bylo zjištěno, že všichni otcové z výběrového souboru zastávají konzistentní názor, že střídavá péče je pro jejich děti vhodná. S tímto postojem souhlasí jen matky, které vnímají střídavou péči jako fungující, a na takové péči o děti se bývalí manželé domluvili. Hodnocení střídavé péče jako fungující však nemusí být ze zkušenosti participantek výzkumu vždy v souladu s vlastním postojem ke střídavé péči. Podstatné je hledisko, zda tuto péči vnímají jako prospěšnou a vyhovující pro jejich děti. Tento výsledek považuji za důležitý pro praxi, kdy mnohdy matky střídavou péči komplexně odmítají bez zvážení individuálních odlišností.

K hlavním přínosům střídavé péče se většinou rodiče vyjádřili tak, že dětem přináší rovnoměrnou pozornost obou rodičů. Otcové často zmiňovali možnost nových přátelských a rodinných vztahů, pokud oni sami založili novou rodinu. Žádné riziko neuvedli rodiče, kteří jsou se střídavou péčí osobně ztotožnění, tedy ani jeden otec. Matky, které nejsou střídavé péči nakloněny jako hlavní důvod uvedly, že dítě nemá nikde domov. Pokud matky vnímají střídavou péči jako nefunkční, riziko spatřují v odlišných výchovných přístupech a špatném příkladu rodinného fungování pro děti.

Otázka komunikace mezi rodiči prochází všemi dalšími oblastmi zkoumání. Všechny dotazované matky považují komunikaci za klíčovou podmínku fungující střídavé péče. Pokud péči o děti hodnotí jako nefunkční, pak je to právě z důvodu komunikace. Všichni muži ve výzkumu hodnotili střídavou péči sice jako fungující, avšak zároveň zmiňovali, že limity vnímají v lepší domluvě s matkou dětí. Z toho lze usuzovat, že všichni rodiče komunikaci vnímají jako důležitý nástroj střídavé péče.

Zkoumaným jevem v oblasti střídavé péče byla role přání dítěte. Z výzkumného šetření se nepotvrdilo, že by přání dítěte nutně muselo hrát klíčovou roli při rozhodování, zda bude svěřeno do střídavé péče rodičů. Naopak, výzkum ukazuje, že pokud jsou rodiče

schopni vzájemné domluvy ve prospěch dítěte, ono samotné nemusí být do rozhodovacího procesu vůbec zapojeno. Rodiče, kteří se o střídavé péči nejsou schopni domluvit, neshodnou se ani na skutečném přání jejich dítěte. Zkušenost rodičů naznačuje, že dítě přijímá rodičovské postoje a tedy i jejich společné rozhodnutí. Nemusí přitom být důležitý postoj matky ke střídavé péči, ale důležité je její vnímání potřeb a prospěchu střídavé péče pro společné děti. Toto považuji za důležitý poznatek, vyplývající z provedeného výzkumného šetření.

## Souhrn

Předkládaná diplomová práce se zabývá psychologickými aspekty střídavé péče. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část.

Teoretická část práce zasazuje střídavou péči do kontextu situace rozpadu rodinného soužití, se zmínkou některých demografických údajů. První kapitola pojednává o krizi a adaptačních mechanismech rodiny, prostor je věnován základním potřebám dětí z pohledu již klasických odborných přístupů. Další podkapitola se snaží vystihnout podstatu o komunikaci mezi rodiči a dětmi v souvislosti s rozpadem rodinného soužití. Jsou uvedena základní doporučení pro rodiče, jak k dětem v tak nelehké situaci přistupovat. Prostor je věnován pocitům dětí, které v nich rozchod rodičů vyvolává, jako je pocit viny, strach, smutek, úzkost, deprese a trauma, a které by měli mít rodiče na paměti.

Druhá kapitola teoretické části se věnuje zákonnému ukotvení péče o děti po rozvodu, právním hlediskům střídavé péče, soudní praxi a roli orgánu sociálně- právní ochrany dětí. Za důležité téma považuji soudně znaleckou praxi, a tedy znalecké posudky z oblasti psychologie, které bývají při soudní úpravě péče o děti vypracovávány. Zvláštní pozornost je věnována i tzv. Cochemské praxi, jako speciálnímu přístupu soudů při rozhodování o dětech.

Hlavní kapitola se zabývá již výhradně střídavou péčí, jsou zde uvedeny faktory, které ovlivňují vhodnost této formy péče o děti, další kapitola pojednává o zájmu a přání dítěte z pohledu hlavních výzkumných přístupů. Samostatně je řešena problematika rodičovského konfliktu a jeho vlivu na kvalitu péče, potažmo střídavé péče, o děti. V této souvislosti nelze nezmínit syndrom zavrženého rodiče. Stejně tak nelze opomenout dilemata střídavé péče vzhledem k nejednotným názorům ohledně střídavé péče. Poslední kapitola teoretické pasáže je zaměřena na možnosti pomoci rodinám, tedy rodičům i jejich dětem, k překonání rozvodových těžkostí i k rozumnému přístupu při domluvě o dětech.

Cílem výzkumného šetření bylo prozkoumat střídavou péči jako jednu z forem péče o děti po rozpadu rodičovského soužití v psychologických souvislostech. Výzkumným problémem bylo zmapování zkušeností konkrétních rodičů se střídavou péčí. Za tímto účelem jsem si stanovila čtyři výzkumné otázky, které se ptaly, zda lze vidět rozdíly mezi postoji matek a otců k dané péči o děti, jaké přínosy a rizika pro své děti u střídavé péče

vnímají, zda je předpokladem úspěšné střídavé péče fungující komunikace rodičů a jakou roli hraje v kontextu této úpravy přání dětí.

Výběrovým souborem byly čtyři rodičovské páry, bývalí manželé, kteří ve střídavé péči vychovávají společné děti, celkem tedy osm respondentů. Metodou výběru souboru byl účelový výběr, jelikož bylo třeba takových účastníků, kteří splňují konkrétní podmínky. Byli osloveni jednak klienti OSPOD, a dále dva rodičovské páry přes zprostředkovanou osobní znalost. S povahou výzkumu, účastníky i rolí výzkumníka vyvstaly některé etické problémy, které byly reflektovány. Jako výzkumná metoda byl zvolen kvalitativní přístup, konkrétně případová studie. Metodou sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Po získání anamnestických dat strukturovaným způsobem byli respondenti dotazováni na jejich zkušenosti, dojmy a interpretace, k čemuž se mohli dle vnímané potřeby i volně vyjádřit. Rozhovory byly přepsány do tištěné podoby, jako forma analýzy rozhovorů byla zvolena interpretativní fenomenologická analýza. Díky této metodě bylo možné prozkoumat právě zkušenosti konkrétních rodičů a následně porozumět popisovaným událostem. Analýzou rozhovorů byly stanoveny čtyři případové studie, každou tvoří vždy otec a matka, bývalí manželé, kteří vychovávají společné dítě nebo děti. Z každé analýzy byla kódována čtyři témata na úrovni postojů rodičů, jejich vzájemné komunikace, potřeb a přání dětí.

Z výsledků vyplývá, že se liší postoje zkoumaných matek a otců. Všichni otcové považují střídavou péči za vhodnou, toto uspořádání jejich dětem vyhovuje. U matek postoj není tak jednoznačný. Pokud byla střídavá péče výsledkem rodičovské dohody, ony ji vnímají za fungující a pro své děti vhodnou, zaujímají kladný postoj. Naopak matky, u nichž nebyla střídavá péče výsledkem dohody s otcem dětí, ji vnímají jako nefunkční a dětem nevyhovující. Tyto dvě matky měly zároveň děti dříve ve výlučné péči, poté otec podal návrh na změnu výchovy.

Za hlavní přínosy střídavé péče pro děti považují rodiče významně zkušenost, že děti mají péči obou rodičů. Pokud otcové založili novou rodinu, zpravidla neopomínali jako přínos uvádět obohacení dětí o nové blízké vztahy. Dále vyvstal nepoměr mezi rodiči, otcové neuváděli žádná rizika střídavé péče pro jejich děti. Tyto však vnímají matky, které nejsou o vhodnosti střídavé péče přesvědčeny. Uvedly, že dítě nemá nikde domov. Vnímání rizik ovšem nemusí nutně znamenat, že tyto matky střídavou péči vnímají zároveň jako nefunkční, může to tak být, ale není to podmínkou. Pokud ovšem matky vnímají střídavou péči jako nefunkční, největší riziko vidí v odlišných výchovných přístupech, a dále ve špatném příkladu rodinného fungování, který rodiče dětem předávají.

Výzkumný záměr se dále zabýval otázkou komunikace mezi rodiči. Všechny dotazované ženy považují fungující komunikaci za jednoznačnou podmínku úspěšné střídavé péče. Ve shodě s tím vyplynulo, že všechny matky, které hodnotily střídavou péči jako nefungující, viděly velký podíl právě ve špatné komunikaci s otcem jejich dětí. Otcové, kteří všichni hodnotili střídavou péči jako fungující, pokud už viděli limity lepšího fungování střídavé péče, bylo to právě v komunikaci s matkou jejich dětí. Pokud neprobíhá komunikace mezi rodiči na slušné úrovni, často jim jako komunikační prostředník slouží děti. Pouze rodiče, kteří oba hodnotili střídavou péči jako funkční, byli schopni si veškeré informace předávat přímo bez účasti dětí. Komunikace se v kontextu propojuje se všemi ostatními tématy, která z výzkumného šetření vyplývají. Její kvalita se promítá jak do postoje rodičů, tak do zajištění potřeb dětí i jejich přání a zájmů.

Roli přání dítěte vnímám jako jeden z nejdůležitějších poznatků vyplynuvších z výzkumného šetření. Zdá se, že role přání dětí nemusí být v otázkách rozhodování o střídavé péči tak podstatná, jak by se mohlo zdát. Z šetření vyplynulo, že pokud se rodiče jsou schopni v zájmu svých dětí domluvit, děti vděčně toto rozhodnutí přijaly, aniž by musely být do procesu rozhodování přímo zapojovány. Pokud se rodiče na střídavé péči nedohodli, přání dětí je zprostředkovaně rodiči popisováno nejednotně. Jeho skutečná povaha tedy zůstává neznámá. Determinujícím činitelem pro vnímání přání dítěte není ani tak osobní postoj rodičů ke střídavé péči, ale vnímané potřeby a vhodnost péče pro vlastní děti.

Základními východisky mé diplomové práce byly zejména práce Ballnika, Nováka, Pavláta, Chvály a Trapkové, Matouška, studie Hakvoorta, Bose, Van Balena a Hermannse a dalších .

## Seznam použitých zdrojů a literatury

- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1269-1287. Získáno 2. února 2018 z <https://www.jstor.org/stable/1566735>
- Atkinson, R. L. (2003). *Psychologie* (2.vyd.). Praha: Portál.
- Bala, N., Birnbaum, R., Cyr, F., & McColley, D. (2013). Children's Voices in Family Court: Guidelines for Judges Meeting Children. *Family Law Quarterly*, 47, 379-396. Získáno 5. února 2018 z <http://www.cookcountycourt.org/Portals/0/Domestic%20Relations%20Division/Seminar%20Materials/9.16.15.seminar.pdf>
- Bumpass, L. L. (1990). What's Happening to the Family? Interactions Between Demographic and Institutional Change. *Demography*, 24, 483-498. Získáno 2. února 2018 z <http://www.jstor.org/stable/2061566>
- Ballnik, P. (2012). *Otcem i po rozvodu*. Praha: Portál.
- Bakalář, E. (2006). *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum.
- Bakalář, E., Novák, D., Žáčková, D., & Warshak, R. A. (2008). *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem (Tři studie problému)*. Praha: Triton.
- Bauserman, R. (2002). Child Adjustment in Joint-Custody Versus Sole-Custody Arrangements: A Meta-Analytic Review. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 91-102. doi: 10.1037//0893-3200.16.1.91
- Behr, T. (2018). Otázky pro presumpci střídavé péče. *Právo a rodina*, 20(1), 1-6.
- Boblby, J. (2010). *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Březinová, I. (2017). *Řapka, kočka stěhovavá*. Praha: Albatros.
- Čírtková, L. (2010). Výslech dítěte a jeho úskalí. *Právo a rodina*, 12(3), 9-12.

Dostálová, S., & Killarová, T. (2015). Cochemská praxe- role zapojených profesí. *Právo a rodina*, 17(7), 9-15.

Dvořáková Závodská, J. (2016). Výlučná, střídavá nebo společná péče o nezletilého? *Právo a rodina*, 18(1), 1-6.

Ellis, E. M. (2005). Help for the Alienated Parent. *The American Journal of Family Therapy*, 33, 415-426. doi: 10.1080/01926180500274518

Hakvoort, E. M., Bos, H. M. W., Van Balen, F., Hermanns, J. M. A. (2011). Postdivorce Relationships in Families and Children's Psychosocial Adjustment. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52, 125-146. doi: 10.1080/10502556.2011.546243

Hartl, P., & Hartlová, H. (2004). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.

Hetherington, E. M., Cox, M., & Cox, R. (1979). Play and social interaction in children following divorce. *Journal of Social Issues*, 35(4), 26-49.  
doi: 10.1111/j.1540-4560.1979.tb00812.x

Horská, E., & Lacinová, L. (2015). Postoje k rozvodu u mladých dospělých: souvislost s rodičovským konfliktem, kooperací a vztahem k otci. *Československá psychologie*, 59, 105- 114.

Chvála, V., & Trapková, L. (2017). *Rodinná terapie psychosomatických poruch: Rodina jako sociální děloha* (3.vyd.). Praha: Portál.

Johnston, J. R. (1994). High- Conflict Divorce. *The Future of Children*, 4, 165-182.

Dostupné z

<http://childabusecondonedbyfamilycourt.pbworks.com/f/high+conflict+future+of+children.pdf>

Kaiserová, V. (2014). Střídavá péče ve vztahu ke vzdálenosti bydlišť obou rodičů. *Právo a rodina*, 16(11), 8-10.

- Kelly, J. B., & Lamb, M. E. (2000). Using Child Development Research To Make Appropriate Custody and Access Decisions for Young Children. *Family and Conciliation Courts Review*, 38, 297- 311. doi: 10.1111/j.174-1617.2000.tb00577.x
- Klimeš, J. (2010). *Partneři a rozchody* (2.vyd.). Praha: Portál.
- Klimeš, J. (2013). Dítě jako oběť manželského konfliktu. *Právo a rodina*, 15(2), 8-12.
- Krčmářová, B. (2007). Syndrom zavrženého rodiče. In *Děti a jejich problémy II* (97-113). Sdružení Linka bezpečí.
- Levine, P. A., & Klineová, M. (2012). *Trauma očima dítěte: Probouzení obyčejného zázraku léčení*. Praha: Maitrea.
- Levine, P. A., & Klineová, M. (2014). *Prevence traumatu u dětí: Průvodce k obnovení důvěry, vitality a odolnosti*. Praha: Maitrea.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (1992). *Přestaly jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: H & H.
- Matějček, Z. (2012). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2017). *Rodiče a děti* (3. vyd.). Praha: Vyšehrad.
- Matoušek, O. (2014). Rodičovství po rozvodu a možnosti jeho hodnocení. *Právo a rodina*, 16(7), 9-13.
- Matoušek, O. (2015). *Děti a rodiče v rozvodu: Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. (Ed.). (2017). *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: Manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
- Novák, T. (2010a). Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu. *Právo a rodina*, 12(11), 15-18.

- Novák, T. (2010b). Mýty o střídavé péči o dítě po rozvodu. *Právo a rodina*, 12(6), 12-14.
- Novák, T. (2012a). Co a jak říci dětem o rozvodu. *Právo a rodina*, 14(2), 21-24.
- Novák, T. (2012b). Dítě a mimomanželské vztahy rodičů v kontextu různých forem komunikace. *Právo a rodina*, 14(3), 16-18.
- Novák, T. (2013). *Střídavá péče: Zájem dítěte především*. Praha: Portál.
- Novák, T., Corradiniová, S., & Vypušťák, R. (2015). *Kontakt s dětmi po rozvodu: Jak nepřijít o dítě*. Praha: Wolters Kluwer.
- Nováková, M., & Matoušek, O. (2017). Zájem dítěte v opatrovnickém sporu. *E-psychologie*, 11(2). Získáno 5. února z <https://e-psycholog.eu/clanek/289>
- Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. *Úplné znění 1169. Nový občanský zákoník 2017*. Ostrava: Sagit.
- Pavlát, J. (2010). Problémy studií argumentujících pro střídavou péči. *Česká a slovenská psychiatrie*, 106, 162-166.
- Pavlát, J. (2012a). Děti po rozvodu svých rodičů- souhrn anglofonních a našich prací. *Československá psychologie*, 56, 221-231.
- Pavlát, J. (2012b). Porozvodové uspořádání. *Česká a slovenská psychiatrie*, 108, 88-92.
- Pemová, T., Ptáček, R. (2012). *Sociálně- právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing.
- Pesso, A., Boyden- Pesso, D., & Vrtbovská, P. (2009). *Úvod do Pesso Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Tišnov: Sdružení SCAN.
- Petrová, E. (2011). Nakresli rodinu a pak ji začaruj do zvířat. *Právo a rodina*, 13(12), 21-23.

Pivodová, L., & Lacinová, L. (2016). Fenomén spousifikace: Studie o partnerském vztahu mezi rodičem a dítětem. *E- psychologie*, 10(1). Získáno 14. února 2018 z <https://e-psycholog.eu/clanek/252>

Pluhař, D. (2014). *Příčiny rozvodu manželů a jeho vliv na děti školního věku*. (Diplomová práce). Získáno 27. února 2018 z [https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/28480/pluha%C5%99\\_2014\\_dp.pdf?sequence=1](https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/28480/pluha%C5%99_2014_dp.pdf?sequence=1)

Rogalewiczová, R. (2016). Střídavá péče a rodičovský konflikt. *Právo a rodina*, 18(2), 8-13.

Rudolph, J. (2016). Cochemský model: šance pro naše děti. In M. Oláh (Ed.), *Střídavá péče o dítě: Cochemská praxe v EU- šance pro naše děti (7-14)*. Praha: Spravedlnost dětem- sdružení pro ochranu práv dětí, rodičů a prarodičů.

Řiháček, T., Čermák, I., Hytych, R., et al. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.

Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Praha: Portál.

Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny* (3. vyd.). Praha: Portál.

Špaňhelová, I. (2008). *Průvodce dětským světem*. Praha: Grada Publishing.

Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Portál.

Šmolka, P., & Mach, J. (2008). *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Praha: Portál.

Teyber, E. (2007). *Děti a rozvod: Jak pomoci dětem vyrovnat se rozvodem rodičů*. Praha: Návrat domů.

Trampotová, O., & Lacinová, L. (2015). Vtahování dětí do konfliktu mezi rodiči. Porovnání a kritické zhodnocení současných koncepcí. *Československá psychologie*, 59, 57-70.

Trávníček, M. (2015). *Střídavá péče*. Praha: C. H. Beck.

Tyl, J. (2006). Střídavá péče je prokazatelně pro děti lepší. *Právo a rodina*, 8(11), 19-22.

Uholyeva, X., & Hoskovcová, S. (2014). Předivo vztahů po rozvodu. *E- psychologie*, 8(3).  
Získáno 2. února 2018 z <https://e-psycholog.eu/clanek/211>

Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost a stáří*. Praha: Portál.

Veldová, Z. (2007). Tabu v rodinné komunikaci očima adolescentů. *E- psychologie*, 1(1).  
Získáno 8. února 2018 z <https://e-psycholog.eu/clanek/1>

Vlachynská, O., González, M. M., López Jímenes, A., Lacinová, L., Ježek, S. (2017). Role of Marital Conflict and Specific Aspects of Parenting Adolescent's Psychological Adjustment of Spanish Adolescents. *E- psychologie*, 11(4). Získáno 2. února 2018 z <https://e-psycholog.eu/clanek/301>

Weaver, J. M., & Schofield, T. J. (2015). Mediation and Moderation of Divorce Effects on Children's Behavior Problems. *Journal of Family Psychology*, 29(1), 39-48.  
doi: 10.1037/fam0000043

## **Seznam příloh**

Příloha č. 1: Český a anglický abstrakt práce

Příloha č. 2: Rozhovor s Liběnou

Příloha č. 3: 20 proseb dětí z Cochemské praxe

## **ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE**

**Název práce:** Psychologické aspekty střídavé péče

**Autor práce:** Iveta Lukšíčková

**Vedoucí práce:** Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.

**Počet stran a znaků:** 77/ 161 767

**Počet příloh:** 3

**Počet titulů použité literatury:** 69

**Abstrakt:** Tato diplomová práce se zabývá střídavou péčí jako jednou forem péče o děti po rozvodu jejich rodičů. Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a výzkumnou část. Teoretická část práce zasazuje střídavou péči do kontextu rozpadu rodinného soužití, pojednává o komunikaci mezi dětmi a rodiči, o reakcích dětí na rozvod rodičů. Dále zmiňuje legislativní kontext péče o děti po rozvodu jejich rodičů, pojednává o soudně-znalecké praxi v oblasti rodinného práva. Samostatně se věnuje faktorům, které vhodnost střídavé péče ovlivňují, rodičovskému konfliktu a zájmu a přání dětí. Empirická část má povahu kvalitativního výzkumu založeného na případových studiích. Výzkumným problémem jsou zkušenosti rodičů se střídavou péčí. Data byla získávána polostrukturovaným rozhovorem a dále analyzována pomocí interpretativní fenomenologické analýzy. Cílem bylo pomocí výzkumných otázek zjistit, jaké jsou hlavní rozdíly mezi postoji matek a otců, jaké vnímají přínosy a rizika, zda je důležitá funkční komunikace a jakou roli hraje přání dítěte.

**Klíčová slova:** střídavá péče, rozvod rodičů, konflikt rodičů, přání dítěte

## **ABSTRACT OF THESIS**

**Title:** Psychological Aspects of Shared Custody

**Author:** Iveta Lukšíčková

**Supervisor:** Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.

**Number of pages and characters:** 77/161 767

**Numer of appendices:** 3

**Number of references:** 69

**Abstract:** This study deals with shared custody as one form of child care after their parents' divorce. Diploma thesis is divided into theoretical and research part. In the theoretical part shared care is put into context to disintegration of the family, also deals with communication between children and their parents, about reactions of children to divorce of parents too. This thesis also deals with legislative context of shared custody, solves expert report practise in family law. On one own this theses describes factors that affects suitability of shared custody, also interparental conflict and interest and wishes of children. The practical part of this study with its qualitative research is based on cases of study. Experience of parents with shared custody is a research problem. The semi-structured interviews were used for data collecting, then data were analyzed using interpretative phenomenological analysis. The objective of this study was find out major differences between fathers' and mothers' attitudes, how they perceive benefits and risks, the importance of communication, also role of child's wishes in shared custody, using research questions.

**Key words:** shared custody, divorce of parents, interparental conflict, child's wish

## **Příloha č. 2: Rozhovor s Liběnou**

*Vaše křestní jméno, věk:* Liběna, 36 let

*Děti ve střídacé péči:* 1 dcera

*Věk dítěte:* 10 let

*Trvání střídacé péče:* 3 roky

### **Rozhodoval o svěření dítěte do střídacé péče soud nebo je výsledkem dohody rodičů?**

O střídacé péči rozhodl soud, s přihlédnutím k přání dcery a požadavku otce. Na přání dcery jsem se střídavkou souhlasila.

### **Byla střídacá péče nastavena jako prvotní volba nebo se tato péče měnila po čase?**

V prvních letech byla dcera ve výhradní péči matky. Dcera měla s otcem rozšířený styk 1krát za 14 dnů od čtvrtka do pondělka. Důvod střídacé péče byl ten, že otci se zdálo, že nemá stejná práva jako matka. Chtěl být více s dcerou a rozhodovat o ní.

### **Jaký byl Váš postoj ke střídacé péči v době, kdy se o ní rozhodovalo?**

Se střídacou péčí nesouhlasím, přijde mi, že dítě nikde není doma. Když si zvykne, že už je doma a zařadí se do chodu v domácnosti, odchází k otci. V našem případě má dcera tři pokojíčky. Jeden u nás a dva u otce. Z toho má jeden u babičky kde žije, když má dcera školu, a druhý v bydlišti otce, kam odjíždí, když nemá dlouhou školu, kroužky a na víkendy.

### **Jak se změnil tento Váš postoj v průběhu času?**

Nezměnil, teď z praxe vím, že opravdu dítě je takový malý cestovatel, který má problém zapadnout do chodu domácnosti a rodiny. Teď nám do rodiny přibyla ještě další dcera, 14 měsíců. Mají spolu super vztah. Nesou těžce odloučení od sebe, hlavně ta starší. Je jí líto, že nemůže být s námi. Pokud má dovolený mobil, nebo není v přítomnosti otce, volá a píše mi. Nejvíce se ptá, co děláme a vyžaduje fotky ségry.

### **V jakém intervalu se o dceru střídáte?**

Po týdnu.

### **Vyhovuje Vám tento interval střídání?**

Když to tak mám říct, žádný interval není vhodný.

### **Jak vyhovuje tento interval dle Vašeho názoru Vašemu dítěti?**

Dceři tento interval nevyhovuje. Jak jsem říkala. Než se stihne adaptovat doma, už je čas, aby se připravila k přechodu k otci. Tím, že má kroužky, hraje florbal a otec si přeje, aby z ní byla nejlepší brankářka. Tím se jí vlastně čas, který je s námi, krátí. Mimo vztahu k sestře má velice blízko ke své sestřenci, který je 11let, spolu tráví hodně času. Mají společné zájmy, hry, hudbu a tak. Sestřenka k nám jezdí v týdnu a alespoň jeden den z víkendu u nás spí nebo naopak.

### **Kde si dítě předáváte?**

Každé pondělí po škole nebo v místě bydliště, podle toho u kterého rodiče je.

**V jaké vzdálenosti od druhého rodiče bydlíte?**

Do bydliště otce matky je to autem 20 minut, když není špička. K otci, kde s dcerou taky bydlí to je 110 km, hodina a 20 minut cesty.

**Přizpůsobovali jste vzdálenost bydlení kvůli dceři, potažmo střídavé péči?**

Otec si před žádostí o střídavou péči změnil trvalý pobyt do stejného města, jako bydlíme my. Teď má trvalý pobyt u matky.

**Co si přálo Vaše dítě při rozhodování o střídavé péči?**

Chtělo být stejnou dobu u otce jako u matky. Toto přání projevovala už cca od tří let. Hlavně po pobytu u otce.

**Jak se případně její přání proměnilo?**

Dcera zjistila, že je rozdíl být u otce o víkendů a přes týden. Postupem času se projevuje, že si to neměla přát. To je informace den stará. Teď chce být více u mě. Ale otci se to bojí říct. Ráda bych se za ní postavila a řešila to. Ale dokud bude mít strach z něj, nepůjde to řešit. Už vlastně před jednáním o střídavou péči řekla, že k němu nechce. Po výslechu soudkyně a pracovníka OSPODu se její přání změnilo zpět na týden a týden.

**Navštěvuje Vaše dítě v době péče obou rodičů stejnou školu?**

Ano, navštěvuje stejnou školu.

**Má u obou rodičů kamarády?**

Více kamarádu má u matky. Převážně spolužáky, děti se kterými se skamarádila, když chodila do družiny. Kamarádky má i v domě kde bydlíme. Škola je v bydlišti matky. Když jsou u babičky, tak žádného a u otce má jednoho.

**Má dcera možnost v době péče jednoho z rodičů kontaktovat nebo navštívit druhého rodiče?**

Dceři nebráním ve styku s otcem, když je u nás. Mají společný koníček a fandí fotbalu. Když je nějaký zápas jejich klubu, jezdí s ním, i když je u mě. Mobil u mě může používat bez omezení. U otce ho má často vylej a volá mi pouze, když není v jeho přítomnosti. Když něco potřebuji já, je velký problém se dovolat.

**Jak byste popsala současný vztah s otcem Vašeho dítěte?**

Komunikujeme pouze o dceři. Nejlépe písemnou formou. Co je psáno to je dáno.

**Změnil se nějak od doby rozchodu?**

Ne změnil, pořád mě bere jako další dítě a ne jako rovnocenného partnera, který vychovává společný dítě.

**Jakým způsobem spolu komunikujete?**

Telefonicky, nejraději přes mail. Nebo přes dceru.

**Domníváte se, že jste schopni se spolu domlouvat o běžných záležitostech týkajících se dcery, jako je škola, platby a tak podobně?**

Zásadní věci jako škola v přírodě platíme napůl. Jinak spolu řešíme minimum věcí, otec se mnou nic nekonzultuje. Každý si řešíme svoje ve svém týdnu. S kroužkami, jako florbalu mě staví před hotovou věc.

**V čem spatřujete rezervy?**

V komunikaci. Nebere mě jako rovnocenného partnera ve výchově naší dcery. Snaží se mě vychovávat a nebere mé názory rovnocenně.

**Dokážete společně řešit tzv. provozní záležitosti, aniž by dcera musela být prostředníkem?**

Vše řešíme osobně, telefonicky a nejlépe písemně. Po dceři si vzkazujeme pouze věci, který nemají velkou váhu.

**Předáváte si oblečení, sportovní potřeby, hračky apod. nebo má dcera tyto potřeby dvakrát**

Vše má dvakrát, kromě věcí na kroužek a dnes má už pouze i jeden mobil. Jeden čas měla dva.

**Pokud je dítě u druhého rodiče, máte přehled, jak tráví čas, jste s ní v kontaktu?**

Přehled jak tráví dcera čas u otce nemám. Pokud mi to neřekne. Jen vím, když je s dcerou mimo ČR, například dovolená na lyžích.

**Baví se s Vámi dcera o čase stráveným s otcem?**

Jak kdy, někdy řekne, kde byli, vím tak, jestli jsou víc u babičky, nebo u otce, ale to je asi tak všechno.

**Jak se domníváte, že toto funguje naopak?**

Asi stejně. Nemyslím si, že otec chce poslouchat, jak se má s náma dobře, tak mu to dcera asi neříká.

**Nosí si k Vám dcera dárky od otce, má u Vás např. jeho fotografie a jak je to naopak?**

Ano, má v pokojíčku a v albu fotky svého otce. Jestli má u něj moji fotku, nevím.

**Smutní někdy u Vás dítě po otci ? Jak toto řešíte? Jak toto probíhá u otce?**

Většinou je nešťastná, že musí jít k němu. Tak si plánujeme co budeme dělat, až se k nám vrátí. Pokud není přítomný otec, tak mi zavolá nebo napíše

**Pozorujete někdy adaptační obtíže dítěte po příchodu dcery k Vám?**

První dva dny je roztěkaná a mazlivější.

**Co přináší dle Vašeho názoru střídavá péče Vašemu dítěti?**

Má oba rodiče, stejně dlouhou dobu. Co přináší, abych pravdu řekla nedokážu říct, je to otázka času, jak se to projeví v dospělosti, ve vztahu ke svému partnerovi. Dítě ve střídavé péči má rovnocenně pozornost obou rodičů. Ale podle mě nemá pořádný zázemí. Pendluje mezi matkou a otcem s batůžkem. Svým způsobem nemá žádné zázemí i když se rodič snaží o to, aby se dítě doma cítilo bezpečně a vítáno. Nedej bože, když si pořídí další dítě. Na rodiči je, aby mu vysvětlil, že další sourozenec není náhrada za něj.

**Co pomáhá dceři tuto formu péče zvládnout?**

Rodina a kamarádi.

**Myslíte si, že je střídavá péče pro Vaše dítě vhodnou úpravou?**

Podle mě není vhodná pro rodiče dětí, kteří spolu nedokáží jednat jako partneři a neshodnou se ve výchově. Z tohoto důvodu není u nás střídavá péče vhodná. Otec dítěte

prosazuje svoje názory na úkor přání matky a ve finále dítěte. Mám velké problémy se vůči němu prosadit. Pokud není po jeho, můžu očekávat pozvánku na OSPOD nebo obálku s modrým pruhem. Vlastně střídavá péče je výsledek toho, že jsem s ním nesouhlasila. Dceru vlastně od útlého věku zpracovával a ovlivňoval. Myslím si, že tříleté dítě nemá pojem, co je den, natož co je týden. Poprvé přišla s tím, že chce bydlet týden u otce a týden u mě ve třech letech a většinou o tom mluvila první pár dnů, když se vrátila od otce.

### **V čem je pro Vaší dítě tato péče limitující, nevhodná?**

Limitující je tím, že se člověk nemůže dítěti věnovat naplno. Na dítě působí dva rozdílné rodinné modely. Nelíbí se mi třeba chování otce k jeho partnerce, se kterou žije. Občas se divím, co mi pak říká dcera doma. Snad u nás doma vidí, že to jde jinak a vezme si příklad z nás. Že lidi co spolu žijí, se mají respektovat a ne vyvíjet tlak na druhou osobu. V každém vztahu je něco, ale člověk s tím musí umět pracovat.

### **Co by se mělo nebo mohlo zlepšit, aby střídavá péče fungovala lépe?**

Ve střídavé péči se musí umět dohodnout rodiče. Podle mě by se měli měnit rodiče, a ne dítě. Aby bylo stejný zázemí.

### **Hodnotíte v komplexním měřítku střídavou péči ve Vašem případě jako funkční nebo nefunkční?**

Záleží na vyzrálosti a poveze dítěte. Podle toho, jak je ovlivnitelné. Dnes vím, že jsem měla požadovat posudek od psychologa. Že to pro dceru nebylo vhodné.

### **Pokud byste měla na výběr, volila byste střídavou péči znovu?**

Dnes bych bojovala pro výhradní péči.

### **Pro které děti obecně je dle Vašeho názoru střídavá péče vhodná?**

Abych pravdu řekla, tak nevím. Asi pro starší, vyzrálější děti a rodiče, kteří se berou jako rovnocenní partneři, ačkoliv spolu už nesdílí společnou domácnost.

### **Vámi vnímané důležité postřehy ke střídavé péči nezohledněné v otázkách:**

Chápu že oba rodiče mají stejná práva na dítě. Rodič, který vyžaduje střídavou péči by si měl být vědom, jaký následky střídavá péče má na děti. Měl by si být vědom, jakou povahu má společné dítě. A je jasný, že dívka má blíže k matce, a ne k otci. A že dívku prostě na kluka nepředělá. V době, kdy otec žádal o střídovou péči, ji hodně podporoval dle právníka ústavní soud. Pak druhý faktor je věkový rozdíl mezi rodiči. Samozřejmě to neplatí na všechny rodiče, ale v našem případě je otcí 51 let. Tím pádem je od dcery velmi věkově vzdálen. Byl rozdíl, kdy k němu dcera jezdila na víkendy a teď, když je u něho sedm dní.

## **MILÁ MAMINKO A MILÝ TATÍNKU...**

### **20 proseb dětí**

- 1. Nikdy nezapomeňte: jsem dítětem vás obou. Mám teď sice jen jednoho rodiče, u kterého převážně bydlím, a který se o mě většinu času stará. Ale druhého rodiče potřebuji úplně stejně.**
- 2. Neptejte se mě, koho z vás mám raději. Mám vás oba stejně rád. Neočerňujte přede mnou toho druhého, protože mě to bolí.**
- 3. Pomozte mi mít kontakt s tím rodičem, se kterým netrávím většinu času. Vytočte mi jeho telefonní číslo nebo mi předepište jeho adresu na obálku. Pomozte mi k Vánocům nebo k narozeninám pro něj vyrobit nebo koupit nějaký hezký dárek. Moje fotky nechte vždycky vyvolat dvakrát – jednou taky pro druhého rodiče.**
- 4. Mluvte spolu jako dospělí lidé. Ale mluvte spolu. Nepoužívejte mě jako posílčka mezi vámi – a už vůbec ne se zprávami, které toho druhého zarmoutí nebo rozčílí.**
- 5. Nebud'te smutní, když odcházím k druhému rodiči. A rodič, od kterého odcházím, ať si také nemyslí, že se v příštích dnech budu mít špatně. Nejraději bych byl pořád s vámi oběma. Ale nemůžu se roztrhnout na dva kusy – jenom proto, že jste vy naši rodinu roztrhli.**

- 6. Nikdy neplánujte nic na dobu, kdy mám být s druhým rodičem. Část mého času patří mojí mamince a mně, část mému tatínkovi a mně. Důsledně to dodržujte.**
- 7. Nebud'te zklamaní nebo se nezlobte, když se vám nehlásím v době, kdy jsem s druhým rodičem. Mám teď dva domovy. A ty musím dobře oddělovat – jinak bych se ve svém životě už ale vůbec nevyznal.**
- 8. Nepředávejte si mě u dveří druhého rodiče jako balík. Pozvěte toho druhého na chvíli dál a promluvte si o tom, jak byste mohli můj těžký život nějak zlepšit. Vždycky, když si mě předáváte nebo přebíráte, jsou to pro mě kratičké chvílky, kdy vás mám oba. Neničte mi je tím, že se obtěžujete nebo hádáte.**
- 9. Když se nemůžete ani vidět, předávejte si mě ve školce nebo u přátel.**
- 10. Nehádejte se přede mnou. Bud'te ke mně alespoň tak zdvořilí, jako jste k ostatním lidem, a jak to také ode mě vyžadujete.**
- 11. Nevyprávějte mi věci, kterým ještě nemohu rozumět. Mluvte o tom s jinými dospělými, ale ne se mnou.**
- 12. Dovolte mi přivést si svoje kamarády k vám oběma. Chci, aby poznali moji maminku a mého tatínka a aby viděli, jak jsou oba skvělí.**

- 13. Dohodněte se férově o penězích. Nechci, aby jeden z vás měl moc peněz a ten druhý jen málo. Ať se vám oběma daří tak dobře, abych se u vás obou mohl cítit stejnou mírou v pohodě.**
- 14. Nesoutěžte o to, kdo mě víc rozmazlíte. Tolik čokolády bych totiž nikdy nemohl sníst, jak moc vás mám oba rád.**
- 15. Řekněte mi na rovinu, když někdy nevystačíte s penězi. Pro mě je stejně mnohem důležitější čas než peníze. Ze skvělé společné hry se raduji mnohem víc než z nějaké nové hračky.**
- 16. Nemusíme mít pořád nějaké akce. Nemusí být pořád něco nového a skvělého, když spolu něco podnikáme. Nejhezčí je pro mě, když jsme prostě veselí a v pohodě, hrajeme si a máme i trochu klidu.**
- 17. Nechte v mém životě co nejvíc věcí tak, jak bývaly před vaším rozchodem. Začíná to u mého pokojíčku a končí u úplných maličkostí, které jsem dělával úplně sám s tatínkem nebo s maminkou.**
- 18. Bud'te hodní na babičku a dědečka z druhé strany, i když při rozvodu stáli víc u svého dítěte. Taky byste při mně stáli, kdyby se mi vedlo špatně. Nechci ztratit ještě své prarodiče.**
- 19. Bud'te féroví k novému partnerovi, kterého si ten druhý našel nebo najde. S tímto člověkem musím také vycházet. A to je pro mě snadnější, když**

**nebudete navzájem žárlivě slídit. Stejně by bylo pro mě lepší, kdybyste si oba brzy našli někoho, koho byste měli rádi. Nebyli byste na sebe už tak zlí.**

**20. Bud'te optimističtí. Svoje manželství jste nezvládli – ale zkuste alespoň dobře zvládat ten čas poté. Projděte si tyto moje prosby, které vám píši. Třeba si o nich promluvíte. Ale nehádejte se. Nepoužívejte tyto moje prosby k vyčítání druhému, jak byl ke mně špatný. Když to uděláte, tak jste vůbec nepochopili, jak na tom teď jsem a co potřebuji, abych se cítil lépe.**

**Tyto prosby dětí jsou převzaty z webové stránky pracovní skupiny rozdělení/rozvod Cochem [www.ak-cochem.de](http://www.ak-cochem.de) (stránka v německém jazyce – pozn. překl.)**